BIROCRAȚIA

Ludwig von Mises

Terra Libertas

Ludwig von Mises

Birocrația

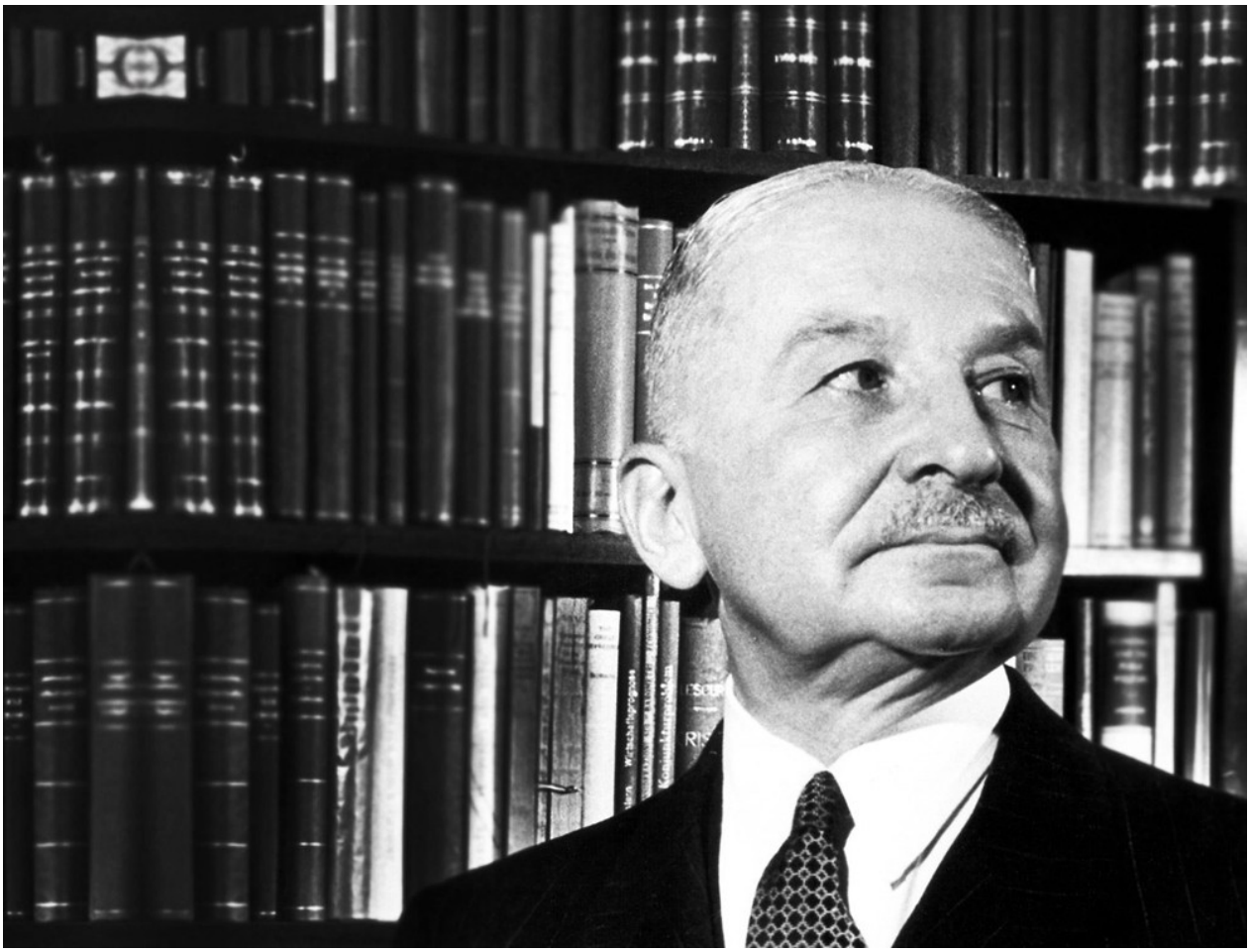

Terra Libertas

Prefață la ediția în limba română....3
Prefață la ediția din 1944....5
Prefață la ediția din 1962....7
Introducere....9
1. Conotația peiorativă a termenului „birocrație”....9
2. Acuzațiile cetățeanului american la adresa birocratismului....10
3. Viziunea „progresiștilor” asupra birocratismului....16
4. Birocratismul și totalitarismul....19
5. Alegerea: managementul pe bază de profit sau managementul birocratic....21
I. Managementul profitului....23
1. Modul de operare al mecanismului pieței....23
2. Calculul economic....24
3. Managementul în sistemul de profit....31
4. Managementul personalului pe piața nealterată a forței de muncă....34
II. Managementul birocratic....37
1. Birocrația sub guvern despotic....37
2. Birocrația în democrație....38
3. Caracteristicile esențiale ale managementului birocratic....40
4. Baza managementului birocratic....42
5. Managementul birocratic al personalului....46
III. Managementul birocratic al întreprinderilor publice....49
1. Inaplicabilitatea controlului guvernamental complet....49
2. Întreprinderea publică într-o economie de piață....50
IV. Managementul birocratic în întreprinderile private....54
1. Cum intervenția statului și deteriorarea motivului-profit duc afacerea către birocratizare....54
2. Intervenția în mărimea profitului....54
3. Intervenția în alegerea personalului....57
4. Dependența nelimitată de bunul-plac al birourilor guvernamentale....59
V. Implicațiile economice și politice ale birocratizării....61
1. Filosofia birocratismului 61
2. Mulțumirea birocratică....62
3. Birocratul ca alegător....65
4. Birocratizarea minții....66
5. Cine ar trebui să fie stăpânul?....70
VI. Consecințele psihologice ale birocratizării....74
1. Mișcarea tineretului german....74
2. Soarta generației tinere într-un mediu birocratic....76
3. Paza autoritară și progresul....79
4. Alegerea dictatorului....81
5. Dispariția spiritului critic....82
VII. Există vreo soluție disponibilă?....86
1. Eșecurile din trecut....86
2. Economie versus planificare și totalitarism....87
3. Cetățeanul obișnuit versus propagandiștii profesioniști ai birocrației....90
Concluzii....95

Prefaţă la ediţia în limba română

Deși *Birocraţia* (1944) a constituit pentru Mises ocazia unei completări a discuţiei iniţiate în articolul din 1920 despre calculul economic în societatea socialistă și expandate ulterior în *Socialismul — O analiză economică și sociologică* (1922), ea poate la fel de bine servi ca punct de pornire în această discuţie. Mai ales că, în prezent, realitatea istorică pune înaintea observatorului nu atât cazuri de socialism sau capitalism cât mai apropiate de forma pură, cât, cu precădere, sisteme intervenţioniste, îmbâcsite tocmai de spiritul birocratic, magistral evocat de Mises în rândurile acestei lucrări.

Două sunt principalele direcţii în care *Birocraţia* vine cu contribuţii specifice, în plus faţă de fundalul tematic al calculului economic în care se înscrie: mai întâi, ideea de haos calculaţional, și apoi consecinţele socio-psihologice ale birocratizării.

Conceptul de haos calculaţional, deși consacrat ca atare (în principal terminologic) mai degrabă de Murray N. Rothbard, este prezent încă din *Birocraţia*. Capitolele III (Managementul birocratic al întreprinderilor publice) și IV (Managementul birocratic în întreprinderile private) în special abordează această problemă. Ideea centrală este aceea a efectelor vizibile ale celor mai mici intervenţii în bunul mers al pieţei. Nu e nevoie de socializarea completă a factorilor de producţie pentru ca problema calculului economic să își facă simţită prezenţa.

Dacă, în ceea ce privește întreprinderile publice, consecinţele funcţionării mai degrabă pe principiul birocratic (al economiei de comandă) nu sunt surprinzătoare (vezi exemplul cu departamentul de poliţie, dat mai sus la punctul despre intervenţionism), nu același lucru se poate spune despre întreprinderile private, care sunt nevoite să opereze într-un mediu sufocat de reglementări. Prevederi legislative de genul capitalului social minim necesar pentru înfiinţarea unei companii, standardelor industriale sau de mediu, sau nivelului minim de salarizare, legal acceptat pe teritoriul unui stat (și multe altele) au impact asupra calculelor economice ale antreprenorilor. Probabil cel mai important efect este „blocarea” anumitor resurse alocate conform dictatelor legislaţiei, resurse care sunt pierdute pentru activităţile productive. Ba chiar mai mult decât atât, deoarece ideea de „blocaj” nu răspunde de veritabila „investiţie eronată”, impusă prin decret de către stat.

În viziunea lui Mises, birocratizarea este un efect — și anume, efectul socializării, al naționalizării, al restrângerii sferei de acțiune a pieței (sau, în termenii volumului de față, a managementului pe bază de profit).

În plan socio-psihologic, birocratizarea echivalează cu atrofierea capacității antreprenoriale a celor care trebuie acum nu atât să își exerseze propriile abilități în anticiparea tendințelor pieței (implicit a cerințelor consumatorilor), cât să asculte cu sfințenie directivele superiorilor. Mai mult, sistemul birocratic nefiind unul deschis, concurențial, accesul la pozițiile importante presupune obediență față de cei care au conceput anterior „planul" de dezvoltare (al întreprinderii, ramurii sau întregii economii naționale). Survine, prin urmare, o atrofiere a simțului critic, a spiritului de inovație, coroborată cu o slugărnicie față de cei de care depinde destinul oricărui angajat sau membru al societății.

Cum pentru Mises ideea de raționalitate și cea de economie sunt congenital legate — strunirea minții având un motiv în eforturile de adecvare a mijloacelor la scopuri —, din punctul lui de vedere, trecerea de la inițiativa liberă a proprietarilor privați suverani (cenzurați doar de cumpărările sau abținerile de la cumpărare ale consumatorilor) la economia în care, practic, doar o voință (sau câteva voințe) ordonă, restul limitându-se să execute, echivalează cu o veritabilă „prostire", atrofiere a raționalității.

În plus, cum bine punctează Salerno, o dată cu socializarea mijloacelor de producție și cu pierderea oricărei posibilități de a coordona economic o structură de producție complexă — cu stadii numeroase de producție, caracterizată prin proiecte investiționale de lungă durată —, dispare calitatea omului de agent de transformare teleologică activă a universului. Activitățile economice devin scurte, repetitive, simple, monotone, dând senzația de stagnare. Cooperarea socială rămâne la niveluri derizorii, activitatea umană neîndreptându-se, practic, cu hotărâre în nici o direcție.

Vlad Topan, 2006

Prefață la ediția din 1944

Principala problemă a conflictelor politice și sociale din zilele noastre se referă la faptul dacă individul ar trebui sau nu să renunțe la libertate, la libera inițiativă și la responsabilitatea individuală și să se predea gărzii unui aparat gigantic de constrângere și de coerciție, statul socialist. Ar trebui înlocuite individualismul și democrația cu totalitarismul autoritar? Ar trebui transformat cetățeanul într-un *supus*, un subordonat al armatei atotputernice a muncii, condamnat să se supună necondiționat ordinelor superiorilor săi? Ar trebui să fie el deposedat de cel mai prețios drept al său, cel de a alege mijloacele și rezultatele și de a-și modela viața?

Timpurile noastre au fost martorele unui progres triumfal al cauzei socialiste. Cu jumătate de secol în urmă, un eminent om de stat britanic, sir William Harcourt, afirma: „Acum, toți suntem socialiști”[1]. La acel moment, această afirmație era prematură pentru Marea Britanie, dar astăzi este foarte adevărată pentru această țară, care a fost odată leagănul libertății moderne. Nu este mai puțin valabil în ceea ce privește Europa continentală. Doar America este încă liberă să aleagă. Și decizia poporului american va determina rezultatul obținut de întreaga omenire.

Problema implicată în controversa dintre socialism și capitalism poate fi atacată din diferite puncte de vedere. În prezent, se pare că o cercetare a extinderii agențiilor birocratice este cea mai avantajoasă cale de abordare. O analiză a birocratismului oferă o excelentă oportunitate de a recunoaște problemele fundamentale ale acestei controverse. Deși evoluția birocratismului a fost foarte rapidă în ultimii ani, America, în comparație cu restul lumii, este încă foarte puțin afectată. Are doar câteva dintre trăsăturile caracteristice ale managementului birocratic. O cercetare a birocratismului în această țară ar fi incompletă dacă nu se iau în considerare unele aspecte și rezultate ale mișcării, care devin evidente numai în țările cu o tradiție birocratică mai veche. Asemenea studiu trebuie să analizeze experiența țărilor birocratice clasice – Franța, Germania și Rusia.

Oricum, nu este scopul unor astfel de referințe ocazionale la condițiile din Europa să ascundă diferența fundamentală existentă între mentalitatea socială și politică din America și cea din Europa continentală. Pentru mintea americană, noțiunea de *Obrigkeit*[2]*,* un guvern a cărui autoritate nu provine de la popor, era și este necunoscută. Este chiar dificil să explici unui om pentru care scrierile lui Milton și Paine, Declarația pentru Independență, Constituția și Declarația de la Gettysburg sunt izvoarele educației politice ce înseamnă acest termen german – *Obrigkeit* – și ce este

---

[1] Cf. G. M. Trevelyan, *A Shortened History of England* (Londra, 1942), pag. 510.

[2] Obrigkeit (germ.) = Autoritate publică (n. trad.)

un *Obrigkeit-Staat.* Poate că următoarele două citate vor ajuta la elucidarea acestei probleme.

Pe 15 ianuarie 1838, Ministrul de Interne prusac, G. A. R. von Rochow, declara într-o replică la o petiție a cetățenilor unui oraș prusac: „Nu este cuviincios din partea unui supus să aplice etalonul intelectului său mizerabil pentru actele șefului statului și să-și aroge, cu o nemaipomenită insolență, dreptul de a judeca public corectitudinea acestor acte”. Aceasta se întâmpla în perioada în care liberalismul german provoca absolutismul, și opinia publică detesta această pretenție birocratică arogantă.

Jumătate de secol mai târziu, liberalismul german era literă moartă. L-a înlocuit sistemul *Sozialpolitik* al Kaiserului, sistemul etatist al intervenției guvernului în afaceri și al naționalismului agresiv. Nimănui nu i-a păsat când rectorul Universității Imperiale din Strassburg, fără să atragă atenția asupra sa, a caracterizat sistemul german de guvernare astfel: „Oficialii noștri . . . nu vor permite nimănui să smulgă puterea din mâinile lor și, în mod cert, nu majorității parlamentare cu care știm să ne purtăm cu multă abilitate. Nici o conducere nu este atât de ușor de îndurat și acceptată atât de recunoscător ca cea a angajaților civili foarte inteligenți și foarte educați. Statul german este un stat al supremației birocrației – să sperăm că va rămâne așa”[3].

Asemenea aforism nu ar fi putut fi spus de nici un american. Nu s-ar fi putut întâmpla aici.

[3] Georg Friedrich Knapp, în discursul său prezidențial, susținut pe 1 mai 1891. Acest discurs a fost publicat în mai multe ediții. Cuvintele citate se pot găsi la pag. 86, în ediția din 1909 a *Die Landarbeiter in Knechtschaft und Freiheit*.

Prefață la ediția din 1962

Există două moduri de conducere a afacerilor în cadrul societății umane, adică în cadrul cooperării pașnice dintre oameni. Unul este managementul birocratic, și celălalt este managementul profitului.

Este știut faptul că managementul profitului este foarte nepopular în zilele noastre. Oamenii sunt dornici să înlocuiască cu planificarea totală a unei autorități centrale — adică socialismul — supremația consumatorilor din economia de piață. Dar, în același timp, aceiași oameni uneori învinuiesc neajunsurile birocrației. Ei nu își dau seama că, prin dorința lor de a suprima managementul profitului, ei înșiși cer din ce în ce mai multă birocratizare, chiar deplina birocratizare la nivelul tuturor afacerilor umane.

Există domenii ale activităților umane în care nu se poate pune problema managementului profitului și în care managementul birocratic trebuie să domine. Un departament de poliție nu poate fi condus conform metodelor la care se recurge în conducerea unei întreprinderi. O brutărie servește un număr definit de oameni — clienții săi — prin vânzarea treptată a bunurilor pe care le produce; patronajul consumatorilor este cel care asigură legitimitatea socială — profitabilitatea — brutăriei. Un departament de poliție nu poate să-și „vândă” produsele; realizările sale, oricât de valoroase și chiar indispensabile, nu au preț pe piață și de aceea nu pot fi comparate cu cheltuielile făcute pentru a le realiza.

Această lucrare nu condamnă sau învinuiește birocrația. Ea încearcă să sublinieze ce înseamnă managementul birocratic al afacerilor și prin ce diferă de managementul profitului. Mai mult, arată în ce domenii managementul birocratic este singura modalitate de a conduce afacerile. În sfârșit, dorește să arate efectele pe care le-au produs și pe care le vor produce și în viitor încercările guvernelor contemporane și ale partidelor politice de a înlocui afacerile private cu acțiunea guvernamentală.

Examinarea acestor probleme asigură capacitatea necesară pentru corecta evaluare a celor două sisteme de organizare economică a societății, economia de piață și socialismul. Ea dezvăluie sensul programului lui Lenin „de a organiza *toată* economia națională după modelul poștei”, de a face din ansamblul societății „o slujbă și o întreprindere” și de a transforma *toți* cetățenii în „angajați ai statului”.

Această lucrare a fost scrisă și publicată pentru prima dată în 1944. Se referă la unele condiții și persoane ale acelor timpuri. Aparențele exterioare ale condițiilor s-au schimbat într-o oarecare măsură, iar unii idoli din 1944 și-au pierdut aureola. Dar caracteristicile esențiale ale problemelor politice nu s-au schimbat. Marele conflict istoric între

colectivism și individualism împarte omenirea în două tabere adverse, ca și acum 18 ani. De aceea studierea contrastului între managementul birocratic și cel al profitului este încă de actualitate.

New York, Ianuarie 1962

Introducere

1. Conotaţia peiorativă a termenului „birocraţie”

Termenii *birocrat, birocratic* şi *birocraţie* sunt în mod clar invective. Nimeni nu se autointitulează birocrat sau îşi defineşte propria metodă de management ca fiind birocratică. Aceste cuvinte sunt folosite cu o conotaţie peiorativă. Ele implică întotdeauna o critică dezaprobatoare a persoanelor, instituţiilor sau a procedurilor. Nimeni nu se îndoieşte că birocraţia este în întregime dăunătoare şi că ea nu ar trebui să existe într-o lume perfectă.

Implicaţia dezaprobatoare a termenilor luaţi în discuţie nu se limitează la America şi la alte ţări democratice, ci este un fenomen universal. Până şi în Prusia, cazul model de guvernare autoritară, nimeni nu dorea să fie numit birocrat. Şeful guvernului, *der wirklicher geheimer Ober-Regierungsrat* al regelui Prusiei, era mândru de demnitatea şi puterea ce i se acordau. El îşi savura îngâmfarea prin supunerea subordonaţilor săi şi a poporului. Era îmbibat de ideea propriei sale importanţe şi infailibilităţi. Dar dacă cineva ar fi avut îndrăzneala să îl numească birocrat, el ar fi luat-o drept o insultă neruşinată. Nu era, în opinia sa, un birocrat, ci un angajat civil, un împuternicit al Maiestăţii Sale, un funcţionar al Statului, muncind zi şi noapte pentru bunăstarea naţiunii.

Este demn de notat că „progresiştii”, care au fost făcuţi responsabili de către criticii birocraţiei pentru răspândirea acesteia, nu se încumetă să apere sistemul birocratic. Din contră, ei se alătură celor pe care altminteri îi consideră cu dispreţ drept „reacţionari”, pentru a-l condamna. Aceasta, susţin ei, deoarece metodele birocratice nu sunt câtuşi de puţin esenţiale pentru atingerea utopiei spre care ei ţintesc. Birocraţia, spun ei, este mai degrabă modul nesatisfăcător prin care sistemul capitalist încearcă să se opună tendinţei sale inexorabile de a dispărea. Triumful final inevitabil al socialismului va aboli nu numai capitalismul, ci şi birocratismul. În fericita lume a zilei de mâine, în paradisul binecuvântat al planificării generale nu vor mai exista birocraţi. Omul de rând va deţine supremaţia; oamenii înşişi vor avea grijă de treburile lor personale. Doar burghezii înguşti la minte pot cădea pradă erorii de a afirma că birocraţia oferă o pregustare a ceea ce socialismul pregăteşte omenirii.

Astfel, toată lumea pare să fie de acord că birocraţia este un lucru rău. Dar nu este mai puţin adevărat că nimeni nu a încercat vreodată să determine, într-un limbaj fără echivoc, ce înseamnă de fapt birocraţia. Acest cuvânt este folosit, în general, cu un sens vag. Majoritatea oamenilor s-ar simţi jenaţi dacă cineva le-ar cere o definiţie şi o explicaţie precisă a termenului. Cum pot condamna birocraţia şi birocraţii dacă ei nici nu ştiu, de fapt, ce înseamnă acestea?

2. Acuzaţiile cetăţeanului american la adresa birocratismului

Un american, rugat fiind să specifice nemulţumirile sale legate de răul provocat de birocratizarea în creştere a societăţii, ar putea afirma ceva de genul următor:

„Sistemul nostru tradiţional de guvernare a fost bazat pe separarea puterilor legislativă, executivă şi judecătorească şi pe justa împărţire a jurisdicţiei între Uniune şi State. Legiuitorii, personalul executiv cel mai important, precum şi mulţi dintre judecători erau aleşi prin vot. În acest mod, poporul, alegătorul, deţinea supremaţia. Mai mult, nici unul din cele trei braţe ale guvernului nu avea dreptul să se amestece în treburile private ale cetăţenilor. Cetăţeanul ce respecta legea era un om liber.

Iată însă că, de mulţi ani încoace, şi mai ales de la apariţia politicii *New Deal*[4], s-a ajuns în situaţia în care forţe puternice sunt pe punctul de a se substitui acelora vechi, şi locul unui sistem democratic bine testat este luat de dominaţia tiranică a unei birocraţii iresponsabile şi arbitrare. Birocratul nu îşi primeşte slujba prin vot, ci prin numire de către un alt birocrat. El şi-a arogat astfel o bună parte din puterea legislativă. Comisiile şi birourile guvernamentale emit decrete şi regulamente legate de managementul şi direcţionarea fiecărui aspect al vieţii cetăţeanului. Ele nu numai că reglementează probleme care până acum erau lăsate la discreţia individului; nu se dau înapoi de la a legifera într-o manieră care, în realitate, încalcă legi promulgate în mod judicios. Prin această cvasi-legislaţie, birourile uzurpă puterea de a decide numeroase probleme importante, luând decizii conform propriei lor judecăţi pe baza meritelor fiecărui caz în parte, adică într-un mod destul de arbitrar. Hotărârile şi judecăţile birourilor sunt promulgate de funcţionarii federali. Aşa-numita reexaminare juridică este, în realitate, iluzorie. Pe zi ce trece, birocraţii îşi arogă mai multă putere; în scurt timp, ei vor conduce întreaga ţară.

„Nu poate exista nici o îndoială că acest sistem birocratic este în esenţă antiliberal, nedemocratic şi ne-american, este contrar spiritului şi literei Constituţiei şi este replica metodelor totalitare ale lui Stalin şi Hitler. Este îmbibat cu ostilitate fanatică la adresa liberei întreprinderi şi a proprietăţii private. Paralizează mersul afacerilor şi reduce productivitatea muncii. Prin cheltuieli aberante iroseşte avuţia naţiunii. Este ineficient şi risipitor. Deşi numeşte planificare ceea ce întreprinde, nu are planuri sau scopuri bine determinate. Îi lipsesc unitatea şi uniformitatea; diferitele birouri şi agenţii lucrează pentru atingerea unor scopuri opuse. Rezultatul este dezintegrarea întregului aparat social de producţie şi distribuţie. Sărăcia şi mizeria sunt menite să urmeze.”

---

[4] Set de politici intervenţioniste, propuse şi aplicate de preşedintele american Franklin D. Roosevelt în anii 1930.

Aceste acuzaţii vehemente la adresa birocraţiei alcătuiesc, în mare, o descriere adecvată, deşi emoţională, a tendinţei prezente a guvernului american. Cetăţeanul indignat face însă birocraţia şi birocraţii responsabili pentru o evoluţie ale cărei cauze trebuie căutate în altă parte. Birocraţia nu este decât o consecinţă şi un simptom al unor lucruri şi schimbări mult mai adânc înrădăcinate.

Trăsătura caracteristică a politicilor din prezent este tendinţa spre o înlocuire a liberei întreprinderi de către controlul guvernamental. Partide politice puternice şi grupuri de presiune cer cu ardoare controlul public al tuturor activităţilor economice, planificarea generalizată la nivel guvernamental şi naţionalizarea lumii afacerilor. Ele urmăresc un control deplin al învăţământului şi socializarea profesiei de medic. Nu există sferă a activităţii umane pe care ele să nu fie gata să o înregimenteze sub controlul autorităţilor. În ochii lor, controlul de stat este panaceul tuturor bolilor.

Entuziaştii susţinători ai omnipotenţei guvernamentale sunt foarte modeşti în aprecierea rolului pe care îl joacă ei înşişi în evoluţia către totalitarism. Tendinţa către socialism, susţin ei, este inevitabilă. Este tendinţa necesară şi implacabilă a evoluţiei istorice. Împreună cu Karl Marx, ei afirmă că socialismul este menit să apară „cu inexorabilitatea unei legi naturale”. Proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, libera întreprindere, capitalismul, sistemul bazat pe profit sunt sortite pieirii. „Valul viitorului” poartă oamenii spre paradisul terestru al controlului guvernamental deplin. Campionii totalitarismului se autodefinesc drept „progresişti” tocmai datorită faptului că ei pretind că au înţeles semnificaţia semnelor viitorului. Tocmai de aceea ei îi ridiculizează şi îi discreditează ca fiind „reacţionari” pe toţi aceia care încearcă să reziste acţiunii forţelor pe care — spun ei — nici un efort uman nu are putere suficientă pentru a le opri.

Din cauza acestor politici „progresiste”, noi birouri şi agenţii guvernamentale prosperă şi se răspândesc ca ciupercile. Birocraţii se înmulţesc şi sunt nerăbdători să restrângă, pas cu pas, libertatea de acţiune a cetăţeanului. Numeroşi cetăţeni, adică acei „reacţionari” batjocoriţi de către „progresişti”, detestă această interferenţă în problemele lor şi condamnă incompetenţa şi risipa birocraţilor. Dar aceşti oponenţi au fost, până acum, doar o minoritate. Dovada este că, în ultimele alegeri, ei nu au fost în măsură să strângă majoritatea voturilor. „Progresiştii”, duşmanii neclintiţi ai liberei întreprinderi şi ai iniţiativei private, campionii controlului guvernamental totalitar al afacerilor, i-au învins.

Este deja o realitate faptul că politica *New Deal* a fost susţinută de alegători. Şi nu există nici o îndoială că această politică ar fi complet abandonată dacă alegătorii îşi retrag sprijinul lor. Statele Unite sunt încă

o democraţie. Constituţia este încă intactă. Alegerile sunt încă libere. Alegătorii nu sunt constrânşi să voteze într-un anumit fel. Nu este deci corect să spunem că sistemul birocratic îşi dobândeşte victoriile prin metode neconstituţionale şi nedemocratice. Avocaţii pot avea dreptate doar în chestionarea legalităţii unor puncte minore. Dar politica *New Deal* ca întreg a fost susţinută de Congres. Congresul este cel care a dat legea şi a reţinut banii.

Bineînţeles că America se confruntă cu un fenomen pe care întemeietorii Constituţiei nu l-au prevăzut şi nu aveau cum să îl prevadă: abandonul voluntar al drepturilor congresionale. Congresul şi-a cedat în multe cazuri funcţia legislativă agenţiilor şi comisiilor guvernamentale şi şi-a relaxat controlul bugetar prin alocarea unor părţi largi din fonduri pentru cheltuieli, pe care administraţia trebuia să le stabilească detaliat. Dreptul Congresului de a delega temporar o parte din puterile sale nu este incontestabil. În cazul Administraţiei Naţionale de Revenire din Criză[5], Curtea Supremă a declarat acest proces ca fiind neconstituţional. Dar delegările de putere formulate mai prudent sunt o practică aproape obişnuită. Oricum, Congresul, prin astfel de acţiuni, nu a deviat până acum de la voinţa exprimată de majoritatea poporului suveran.

Pe de altă parte, trebuie să realizăm că delegarea puterii este principalul instrument al dictaturii moderne. Datorită delegării puterii au ajuns Hitler şi cabinetul său să conducă Germania. Prin delegare de putere vrea stânga britanică să îşi instaleze dictatura şi să transforme Marea Britanie într-o comunitate socialistă. Este evident că delegarea puterii poate fi folosită ca o deghizare cvasi-constituţională a dictaturii. Dar, cu siguranţă, nu este valabil pentru această ţară. Fără nici o îndoială, Congresul încă are dreptul legal şi forţa efectivă de a lua înapoi puterea pe care a delegat-o. Alegătorii încă au dreptul şi puterea să aleagă senatorii şi reprezentanţii care sunt cu totul împotriva oricărei renunţări la puterile Congresului. În Statele Unite, birocraţia se bazează pe fapte constituţionale.

Nu este corect nici să considerăm drept neconstituţionale concentrarea progresivă a puterilor jurisdicţionale către conducerea centrală şi respectiva diminuare a importanţei Statelor. Washington-ul nu a uzurpat în mod făţiş nici o putere constituţională a Statelor. Echilibrul în distribuţia puterii între Guvernul Federal şi State, aşa cum a fost stabilit prin Constituţie, a fost serios zdruncinat, pentru că noile puteri pe care autorităţile le-au obţinut în mare măsură s-au îndreptat către Uniune, şi nu către State. Acesta nu este efectul unei maşinaţiuni sinistre a unor clici misterioase din Washington, dornice să pună frâu Statelor şi să instaureze centralizarea. Este consecinţa faptului că Statele Unite reprezintă o unitate economică, cu sisteme monetare şi de credit uniforme, cu posibilitatea

---

5 National Recovery Administration (n. trad.)

liberei circulații între state a bunurilor, capitalului şi persoanelor. Într-o asemenea țară, controlul guvernamental asupra afacerilor trebuie centralizat. Este exclus ca acest control să fie lăsat fiecărui stat în parte. Dacă fiecare stat ar fi liber să controleze afacerile conform unui plan propriu, unitatea pieței interne s-ar dezintegra. Controlul statului ar fi practicabil dacă fiecare stat ar putea să îşi separe teritoriul de restul națiunii prin bariere monetare şi de migrație şi dacă ar avea propria politică monetară şi de credit. Cum nimeni nu a propus în mod serios „spargerea" unității economice a națiunii, era necesar să se încredințeze Uniunii controlul asupra afacerilor. Face parte din esența unui sistem de control guvernamental dorința de a ținti către o centralizare maximă. Autonomia Statelor, garantată de Constituție, este realizabilă numai într-un sistem al liberei întreprinderi. Votând pentru un control guvernamental asupra afacerilor, alegătorii, fără să ştie, votează implicit pentru o centralizare mai accentuată.

Cei care critică birocrația fac greşeala de a-şi îndrepta atacurile numai asupra unui simptom, şi nu asupra sursei răului. Nu există nici o diferență dacă nenumăratele decrete ce reglementează orice aspect al activităților economice ale cetățeanului sunt impuse direct, printr-o lege emisă de Congres, sau dacă sunt adoptate de către o comisie sau agenție guvernamentală, căreia puterea i-a fost dată prin lege şi prin alocarea unui fond. De ce se plâng cu adevărat oamenii este faptul că guvernul a inițiat asemenea politici totalitare, şi nu procedurile tehnice aplicate în realizarea lor. Prea puțin ar conta dacă Congresul nu ar învesti aceste agenții cu funcții cvasi-legislative şi ar rezerva pentru sine dreptul de a emite toate decretele necesare îndeplinirii funcțiilor acestora.

Din moment ce controlul prețurilor este declarat sarcină a guvernului, un număr nedefinit de praguri de preț trebuie să fie fixate, şi multe dintre ele, datorită schimbării condițiilor, trebuie să fie modificate din nou şi din nou. Această putere este deținută de Biroul de Administrare a Prețurilor (BAP). Dar puterea birocraților săi nu ar fi slăbită substanțial dacă ei ar trebui să se adreseze Congresului pentru legiferarea acestor praguri. Congresul ar fi năpădit de o mulțime de proiecte de legi, al căror conținut ar depăşi cu mult sfera lui de competență. Membrilor Congresului le-ar lipsi atât timpul, cât şi informația necesară unei examinări serioase a propunerilor elaborate de diferitele diviziuni ale BAP. Nu le-ar rămâne decât să aibă încredere în şeful biroului şi în angajații lui şi să voteze în bloc propunerile sau să abroge legea, dând Administrației puterea să controleze prețurile. Este exclus ca membrii Congresului să examineze problema cu aceeaşi conştiinciozitate şi scrupulozitate cu care, în mod obişnuit, cercetează problemele legate de politici şi de legi.

Procedurile parlamentare reprezintă o metodă adecvată pentru tratarea cadrului legislativ necesar unei comunități bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, pe libera întreprindere şi pe suveranitatea consumatorilor. Ele sunt cu totul inadecvate pentru conducerea afacerilor într-un sistem guvernamental omnipotent. Cei care au realizat Constituția nu au visat niciodată la un sistem guvernamental în care autoritățile trebuie să stabilească prețurile piperului şi al portocalelor, al aparatelor de fotografiat şi al lamelor de bărbierit, a cravatelor şi al şervețelelor de hârtie. Dacă au prevăzut o asemenea posibilitate, cu siguranță li s-a părut o problemă nesemnificativă dacă aceste reglementări să fie adoptate de Congres sau de o agenție birocratică. Ei ar fi înțeles cu uşurință că un control guvernamental al afacerilor este, în ultimă instanță, incompatibil cu orice formă de guvernare constituțională sau democratică.

Nu este o întâmplare că țările socialiste sunt conduse în mod dictatorial. Totalitarismul şi guvernarea de către popor sunt incompatibile. Lucrurile nu ar fi stat altfel în Germania şi în Rusia dacă Hitler şi Stalin şi-ar fi supus toate decretele deciziei propriilor „parlamente”. Într-un sistem de control guvernamental asupra afacerilor private, parlamentele nu pot fi altceva decât un grup de oameni care spun „da”.

Nu este justificat nici să dăm vina pe faptul că pozițiile administratorilor birocratici nu fac obiectul votului. Alegerea administratorilor este justificată numai în cazul celor din vârf. Aici, alegătorii trebuie să voteze cu cei ale căror convingeri şi caracter politic le cunosc. Ar fi absurd să se folosească aceeaşi metodă şi pentru numirea unui mare număr de oameni necunoscuți. Este logic ca cetățenii să voteze pentru preşedinte, guvernator sau pentru primar. Ar fi lipsit de sens să fie lăsați să voteze pentru sutele şi miile de funcționari mărunți. În asemenea alegeri, cei care votează nu ar avea nici o şansă decât să îi sprijine pe cei de pe listele propuse de partide. Nu este nici o diferență considerabilă dacă preşedintele sau guvernatorul ales îşi numeşte propriile ajutoare, sau dacă alegătorii votează o listă ce conține numele acelora pe care candidatul lor preferat i-a ales drept ajutoare.

Este corect să spunem, aşa cum fac cei care se opun tendinței către totalitarism, că birocrații sunt liberi să decidă, conform propriei voințe, în probleme de importanță vitală pentru viața cetățenilor. Este adevărat că funcționarii nu mai sunt angajații cetățenilor, ci stăpâni şi tirani iresponsabili şi arbitrari. Dar aceasta nu este vina birocrației. Este rezultatul unui nou sistem de guvernare care restricționează libertatea individului de a-şi realiza propriile afaceri şi care trasează guvernului din ce în ce mai multe sarcini. Vinovat nu este birocratul, ci sistemul politic. Iar poporul suveran este încă liber să înlăture acest sistem.

Este la fel de adevărat că birocraţia este îmbibată cu o ură de neînduplecat, îndreptată împotriva afacerilor private şi a liberei întreprinderi. Dar suporterii acestui sistem consideră exact acest lucru ca fiind trăsătura cea mai lăudabilă a atitudinii lor. Departe de a le fi ruşine de politicile lor anti-afaceri, ei sunt mândri de ei înşişi. Ţintesc către controlul total al guvernului asupra afacerilor şi văd un inamic public în fiecare om de afaceri care vrea să eludeze acest control.

În fine, este adevărat că această nouă politică, deşi nu este neconstituţională din punct de vedere formal, este contrară spiritului Constituţiei, că este acelaşi lucru cu o răsturnare a tot ceea ce a fost preţios pentru generaţii de americani, că are necesarmente ca rezultat o abandonare a ceea ce oamenii obişnuiau să numească democraţie şi este, prin aceasta, un fapt ne-american. Dar nici acest reproş nu discreditează tendinţele „progresiste" în ochii suporterilor acestora. Ei privesc trecutul cu alţi ochi decât cei care îi critică. Pentru ei, istoria de până acum a societăţii este o mărturie a degradării umane, a mizeriei, a exploatării dure a maselor de către clasele conducătoare. Ceea ce este denumit „individualism" în limbajul american ei spun că este „un termen răsunător pentru lăcomia de bani, care trece drept virtute". Ideea era „să se dea mână liberă celor care strâng bani, escrocilor isteţi, manipulatorilor de acţiuni şi celorlalţi bandiţi, care trăiesc din jefuirea venitului naţional"[6]. Sistemul american este desconsiderat ca o falsă „democraţie a drepturilor", iar sistemul rusesc al lui Stalin este lăudat în mod exagerat ca fiind singurul sistem democratic adevărat.

Problema principală în luptele politice din zilele noastre este dacă societatea trebuie să fie organizată pe baza proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie (capitalism, sistemul de piaţă) sau pe baza controlului public asupra mijloacelor de producţie (socialism, comunism, economie planificată). Capitalismul înseamnă libera întreprindere, suveranitatea consumatorilor în problemele economice şi suveranitatea alegătorilor în probleme politice. Socialismul înseamnă control guvernamental total asupra fiecărei sfere a vieţii individului şi supremaţia fără restricţii a guvernului în ceea ce priveşte capacitatea lui ca administrator central al managementului de producţie. Nu există nici un compromis posibil între aceste două sisteme. Contrar unei păreri greşite asupra unei căi de mijloc, nu este posibil un al treilea sistem, ca model al unei ordini sociale permanente[7]. Cetăţenii trebuie să aleagă între

---

[6] W. E. Woodward, A New American History, New York, 1938, p. 808. Pe coperta acestei cărţi citim: „Astăzi, orice părinte care gândeşte corect, cunoscând toate faptele, probabil că l-ar găsi pe Benedict Arnold mai potrivit ca model pentru copilul său decât pe Lincoln". Este clar că aceia care au asemenea vederi nu vor găsi nici o greşeală caracterului ne-american al birocraţiei

[7] Vezi mai jos cap. VII, 3.

capitalism şi socialism sau, aşa cum spun mulţi americani, între modul de viaţă american şi cel rusesc.

Oricine care, în această controversă, ar fi de partea capitalismului trebuie să o facă în mod franc şi direct. Trebuie să acorde sprijin proprietăţii private şi liberei întreprinderi. Degeaba se mulţumeşte cineva cu atacarea unor măsuri menite să paveze drumul către socialism. Este inutil să lupţi împotriva fenomenului însoţitor, şi nu împotriva tendinţei către totalitarism. Este nefolositor să se insiste doar asupra criticării birocratismului.

3. Viziunea „progresiştilor" asupra birocratismului

Criticii „progresişti" ai birocratismului îşi îndreaptă atacurile în primul rând împotriva birocratizării marilor corporaţii. Argumentaţia lor este următoarea: „În trecut, firmele erau relativ mici. Antreprenorul putea să supravegheze toate părţile întreprinderii sale şi putea să ia personal toate deciziile importante. El era proprietarul întregului capital investit sau, cel puţin, al unei mari părţi din el. El însuşi era interesat în mod vital de succesul companiei sale. De aceea îşi folosea în cel mai bun mod capacităţile, pentru a face rezultatele sale cât de eficiente posibil şi pentru a evita risipa.

Dar, o dată cu inexorabila tendinţă către concentrarea economică, condiţiile sau schimbat radical. Astăzi scena este dominată de corporaţiile mari. Proprietarii nu îşi exercită în mod direct dreptul lor de proprietate[8]; proprietarii legali, acţionarii, nu au nici un cuvânt de spus în management. Sarcina aceasta este lăsată administratorilor profesionişti. Întreprinderile sunt atât de mari, încât funcţiile şi activităţile trebuie să fie distribuite între departamente şi subdivizii administrative. Conducerea afacerilor devine în mod necesar birocratică.

Campionii de astăzi ai liberei întreprinderi sunt romantici, precum aceia care lăudau artele şi meşteşugurile medievale. Ei greşesc în totalitate atunci când atribuie corporaţiilor mamut calităţi care odată erau caracteristice afacerilor mici şi medii. Nu se poate pune problema despărţirii marilor agregate în unităţi mici. Din contră, tendinţa către o mai mare concentrare a puterii economice va triumfa. Marile afaceri care sunt monopolizate vor rămâne într-o birocraţie rigidă. Managerii lor, ce nu sunt responsabili în faţa nimănui, vor deveni aristocraţi ereditari; guvernele vor deveni doar marionetele clicii economice omnipotente.

Este indispensabil ca puterea acestei oligarhii manageriale să fie ţinută în frâu de acţiunile guvernului. Plângerile cu privire la înregimentarea guvernamentală sunt nefondate. Aşa cum stau lucrurile, există doar

---

[8] În original: „It is absentee ownership". [n. trad.]

alegerea între conducerea de către o birocrație managerială iresponsabilă şi conducerea de către un guvern al națiunii”.

Caracterul apologetic al unei astfel de argumentații este clar. Criticii generale că birocrația guvernamentală se răspândeşte, „progresiştii” şi susținătorii politicii *New Deal* îi vor răspunde că birocrația nu se limitează deloc la guvern. Este un fenomen universal, prezent atât în afaceri, cât şi în guvern. Cauza sa cea mai importantă este „uriaşa mărime a organizației”[9]. Este, prin urmare, un rău de care nu se poate scăpa.

Această carte va încerca să demonstreze că nici o întreprindere ce are ca scop profitul, indiferent de mărimea ei, nu este susceptibilă să devină birocratică, cu condiția ca în managementul său să nu intervină guvernul. Tendința către birocrația rigidă nu face parte din evoluția afacerilor, ci este un rezultat al intervenției guvernului în afaceri. Este un rezultat al politicilor proiectate să elimine motivul profitului din rolul său în cadrul organizării economice a societății.

În aceste observații introductive, vrem să ne oprim numai asupra unui aspect al plângerilor populare la adresa birocratizării crescânde a mediului de afaceri. Birocratizarea, spun oamenii, este cauzată de „lipsa unei conduceri competente şi eficiente”[10]. „Conducerea creativă” este elementul absent.

A deplânge lipsa de conducere este, în domeniul afacerilor politice, atitudinea caracteristică a tuturor celor care vestesc dictatura. Pentru ei, principalul neajuns al guvernului democratic este faptul că este incapabil să producă mari *Führer*-i şi Duci.

În domeniul afacerilor, conducerea creativă se manifestă prin ajustarea producției şi a distribuției la condițiile în schimbare ale cererii şi ofertei şi prin adaptarea îmbunătățirilor tehnice la scopurile practice. Adevăratul om de afaceri este acela care produce mai multe bunuri, mai bune şi mai ieftine şi care, în calitate de pionier al progresului, oferă concetățenilor săi mărfuri şi servicii până atunci necunoscute acestora sau peste posibilitățile lor materiale. Îl putem numi un conducător, datorită faptului că inițiativa şi activitatea sa îi forțează pe competitori fie să îi întreacă realizările, fie să iasă din afaceri. Inventivitatea sa neobosită şi atracția sa pentru inovații sunt cele două trăsături care împiedică degenerarea tuturor unităților de afaceri într-o rutină birocratică inutilă. El personifică progresul şi dinamismul neobosit, inerente capitalismului şi liberei întreprinderi.

În mod cert, ar fi exagerat să se spună că asemenea conducători creativi lipsesc în America în prezent. Mulți dintre eroii de altădată ai afacerilor

---

[9] Marshall E. Dimock şi Howard K. Hyde, „Bureaucracy and Trusteeship in Large Corporations”, TNEC Monograph, nr. 11, p. 36.

[10] Dimock şi Hyde, op. cit., p. 44, şi articolele citate de aceştia.

americane sunt încă în viaţă şi sunt activi în coordonarea propriilor afaceri. Ar fi o problemă delicată să ne dăm cu părerea despre creativitatea celor tineri. Este nevoie de o anumită distanţă temporală pentru o apreciere corectă a realizărilor lor. Un adevărat geniu este foarte rar recunoscut ca atare de către contemporanii săi.

Societatea nu poate contribui cu nimic la cultivarea şi creşterea oamenilor geniali. Un geniu creator nu poate fi pregătit. Nu există şcoli de creativitate. Un geniu este exact acel om care sfidează toate şcolile şi regulile, care deviază de la drumurile tradiţionale ale rutinei şi deschide noi cărări pe tărâmuri inaccesibile până atunci. Un geniu este întotdeauna profesor, şi niciodată elev. El este întotdeauna autodidact. El nu datorează nici o favoare celor aflaţi la putere. Dar, pe de altă parte, guvernul poate crea condiţii care paralizează eforturile unui spirit creativ şi îl împiedică pe acesta să aducă servicii folositoare comunităţii.

Aceasta este situaţia şi în domeniul afacerilor de astăzi. Să ne uităm la un singur aspect, impozitul pe venit. În trecut, un proaspăt antreprenor plin de ingeniozitate începea un nou proiect. Startul era modest; el era sărac, fondurile sale erau limitate şi în mare măsură împrumutate. Când venea clipa succesului său iniţial, el nu îşi creştea consumul, ci reinvestea cea mai mare parte a profitului său. În acest mod, afacerea sa creştea rapid. El devenea lider în ramura sa. Ameninţările sale concurenţiale forţau vechile firme înstărite şi marile corporaţii să îşi ajusteze managementul la condiţiile create de intervenţia sa. Ei nu puteau să nu îl ia în considerare şi să se complacă într-o stare de neglijenţă birocratică. Era necesar ca ei să fie în gardă zi şi noapte împotriva acestor inovatori periculoşi. Dacă nu găseau pentru managementul afacerilor lor un om capabil să rivalizeze cu proaspătul antreprenor, ei trebuiau să fuzioneze cu afacerea acestuia şi să se supună conducerii lui.

Dar astăzi impozitul pe venit absoarbe optzeci de procente sau mai mult din profitul iniţial al unui astfel de antreprenor. El nu poate acumula capital; nu poate să îşi extindă afacerea; iniţiativa lui nu va deveni niciodată o afacere mare. Nu poate concura cu vechile monopoluri. Vechile firme şi corporaţii deţin deja un capital considerabil. Impozitele pe venit şi pe profit le diminuează procesul de acumulare a resurselor financiare, dar pe noul antreprenor îl împiedică în totalitate să acumuleze capital. El este condamnat să rămână pentru totdeauna la o afacere mică. Întreprinderile deja existente sunt protejate faţă de noii antreprenori plini de iniţiativă. Ele nu sunt ameninţate de competiţia cu aceştia. Se bucură de un privilegiu teoretic, atâta timp cât se mulţumesc să îşi păstreze afacerea pe o linie tradiţională şi într-o mărime tradiţională[11]. Dezvoltarea lor viitoare este,

[11] Aceasta nu este o scriere despre consecinţele sociale şi economice ale impozitării. De aceea nu este nevoie să ne ocupăm de efectele taxelor de moştenire, al căror impact

bineînțeles, limitată. Continua diminuare a profiturilor prin impozitare face imposibil ca ei să îşi dezvolte afacerea din fonduri proprii. Astfel, este lansată o tendință către rigiditate.

În prezent, în toate țările, toate legile cu privire la impozitare sunt enunțate ca şi cum principalul scop al impozitelor ar fi acela de a împiedica noile acumulări de capital şi îmbunătățirile la care ar duce acest lucru. Aceeaşi tendință se manifestă şi în multe alte ramuri ale politicii publice. „Progresiştii" sunt departe de adevăr când se plâng de lipsa conducătorilor creativi în afaceri. Nu oamenii lipsesc, ci instituțiile care le-ar permite acestora să îşi utilizeze talentul. Politicile moderne duc la o constrângere a inovatorilor, asemănătoare cu cea impusă de sistemul de bresle al Evului Mediu.

4. Birocratismul şi totalitarismul

Se va arăta în această carte că birocrația şi metodele birocratice sunt foarte vechi şi că sunt în mod necesar prezente în aparatele administrative ale fiecărui guvern a cărui suveranitate se întinde pe o suprafață mare. Faraonii din Egiptul antic şi împărații Chinei au construit imense aparate birocratice, şi la fel au făcut şi ceilalți conducători. Feudalismul medieval a reprezentat o încercare de a organiza guvernarea unor largi teritorii fără birocrați şi fără metode birocratice. Aceste încercări au eşuat lamentabil. A rezultat o dezintegrare completă a unității politice, ducând la anarhie. Lorzii feudali, la origine fiind doar nişte funcționari şi supuşi autorității guvernării centrale, au devenit practic prinți independenți, luptându-se unul cu celălalt aproape încontinuu şi sfidând regele, curtea şi legile. Din secolul al XV-lea, principala sarcină a regilor europeni a fost să țină în frâu aroganța vasalilor. Statul modern este construit pe ruinele feudalismului. El a înlocuit supremația mulțimii de prinți şi conți mărunți cu managementul birocratic al afacerilor publice.

În fruntea acestei evoluții s-au aflat regii Franței. Alexis de Tocqueville a arătat cum regii din dinastia Bourbon au dorit neîncetat să aboleascâ autonomia vasalilor puternici şi a grupurilor oligarhice ale aristocraților. În acest sens, Revoluția Franceză a desăvârşit doar ceea ce chiar regii absolutişti începuseră. A eliminat bunul plac al regilor, a făcut ca legea să fie supremă în domeniul administrativ şi a restricționat scopul afacerilor supuse judecății discreționare a funcționarilor. Nu a îndepărtat managementul birocratic, ci numai l-a pus pe baze legale şi constituționale. Sistemul administrativ din secolul al XIX-lea din Franța a fost o încercare de a îmblânzi prin lege, pe cât posibil, discreționarismul birocraților. A servit drept model pentru toate celelalte națiuni liberale – din afara

---

s-a făcut simțit în această țară de mulți ani, în timp ce efectele descrise mai sus ale impozitului pe venit sunt un fenomen recent.

sistemului de drept anglo-saxon de *common law* – care doreau să facă din lege şi legalitate caracterul definitoriu al conducerii administraţiei civile.

Nu este suficient cunoscut faptul că sistemul administrativ prusac, atât de admirat de toţi susţinătorii omnipotenţei guvernului, la începuturile sale nu era nimic altceva decât o imitaţie a instituţiilor franceze. Frederick al II-lea, „marele" rege, a importat din Franţa nu numai metodele, ci şi personalul necesar pentru executarea lor. El a înmânat administrarea impozitelor şi vămilor unui personal importat, format din câteva sute de birocraţi francezi. A numit un francez în funcţia de director general al poştei şi un alt francez în funcţia de preşedinte al academiei. Prusacii din secolul al XVIII-lea aveau mai multe motive să numească birocratismul ne-prusac decât au americanii din zilele noastre să îl numească ne-american.

Tehnica legală a activităţii administrative în ţările din sistemul de drept anglo-saxon (*common law*) era foarte diferită de cea folosită în ţările Europei continentale. Atât britanicii, cât şi americanii erau pe deplin convinşi că sistemul lor le asigură cea mai eficientă protecţie împotriva abuzurilor discreţionarismului administrativ. În orice caz, experienţa ultimelor decenii a evidenţiat clar că nici o precauţie legală nu este destul de puternică pentru a rezista unei tendinţe susţinute de o ideologie puternică. Ideile populare despre intervenţia statului în afaceri şi despre socialism au subminat piedicile construite de douăzeci de generaţii de anglo-saxoni împotriva invaziei conducerii arbitrare. Mulţi intelectuali şi numeroşi alegători, organizaţi în grupuri de presiune ale fermierilor şi ale forţei de muncă, au discreditat sistemul tradiţional american de guvernare, numindu-l „plutocratic", şi tânjeau după adoptarea metodelor ruseşti, care nu ofereau individului nici un fel de protecţie împotriva puterii discreţionare a autorităţilor.

Totalitarismul este mult mai mult decât o simplă birocraţie. Înseamnă subordonarea întregii vieţi, a muncii şi a timpului liber al fiecărui individ ordinelor celor aflaţi la putere şi în birouri. Înseamnă transformarea omului într-o rotiţă din maşina atotputernică de constrângere şi de agresiune. El obligă individul să renunţe la orice activitate cu care statul nu este de acord. Nu admite nici un fel de exprimare a dezacordului. Înseamnă transformarea societăţii într-o armată în care se munceşte şi care este strict disciplinată — aşa cum spun susţinătorii socialismului — sau într-un penitenciar — aşa cum spun cei care sunt împotrivă. Este, în orice caz, o rupere radicală de vechiul mod de viaţă la care au aderat naţiunile în trecut. Nu înseamnă numai întoarcerea omenirii la despotismul oriental, în care, aşa cum a observat Hegel, numai un om este liber, ceilalţi fiind sclavi, pentru că acei regi asiatici nu interveneau în rutina zilnică a supuşilor lor. Pentru fermieri, crescătorii de vite şi pentru artizani a fost lăsat un domeniu de activitate în care nu erau deranjaţi de regi şi de cei din jurul

lor. Ei se bucurau de o oarecare autonomie în gospodăriile şi în familiile lor. Cu totul altfel stau lucrurile cu socialismul modern. Este totalitar în sensul strict al cuvântului. El ţine individul în frâu de la naştere până în mormânt. În orice clipă a vieţii sale, „tovarăşul" trebuie să se supună în întregime ordinelor emise de autoritatea supremă. *Statul* este şi gardianul, şi şeful său. Statul îi stabileşte munca, dieta şi plăcerile. Statul îi spune ce să gândească şi în ce să creadă.

Birocraţia este instrumentul pentru executarea acestor planuri. Dar oamenii sunt nedrepţi când învinuiesc birocratul izolat pentru viciile sistemului. Vina nu este a bărbaţilor şi femeilor care sunt în oficii şi birouri. Şi ei sunt victimele noului mod de viaţă ca şi ceilalţi. Sistemul este rău, şi nu oamenii din subordinea lui. Un stat nu poate exista fără birouri şi metode birocratice. Şi cum cooperarea socială nu poate funcţiona fără guvern civil, o parte a birocraţiei este indispensabilă. Ceea ce detestă oamenii nu este birocratismul ca atare, ci intruziunea birocraţiei în toate sferele vieţii şi activităţii umane. Lupta împotriva abuzurilor birocraţiei este, în fond, o revoltă împotriva dictaturii totalitare. Este greşit să etichetăm lupta pentru libertate şi democraţie drept o luptă împotriva birocraţiei.

Fără îndoială că există o bază reală în plângerea generală împotriva procedeelor şi metodelor birocratice. Pentru că erorile lor sunt semnul defectelor esenţiale ale oricărui sistem socialist sau totalitar. În investigarea problemei birocraţiei, trebuie, în final, să descoperim de ce utopia socialistă este cu totul impracticabilă şi de ce trebuie, atunci când este pusă în practică, să aibă ca rezultat nu numai sărăcirea tuturor, ci şi dezintegrarea cooperării sociale — deci, haosul. De aceea studiul birocraţiei este un bun început pentru studierea ambelor sisteme de organizare socială, capitalismul şi socialismul.

5. Alegerea: managementul pe bază de profit sau managementul birocratic

Dacă vrem să aflăm ce înseamnă cu adevărat birocraţia, trebuie să începem cu o analiză a modului de operare al motivului profit din cadrul societăţii capitaliste. Caracteristicile esenţiale ale capitalismului sunt la fel de necunoscute ca şi cele ale birocraţiei. Legende false, popularizate prin propagandă demagogică, au prezentat în mod greşit sistemul capitalist. Capitalismul a reuşit să îmbunătăţească bunăstarea materială a maselor într-un mod fără precedent. În ţările capitaliste, numărul populaţiei este acum de câteva ori mai mare decât era la începutul „revoluţiei industriale", şi fiecare cetăţean din aceste naţiuni se bucură de un standard de viaţă mult mai ridicat decât cel al bogaţilor din trecut. Oricum, o mare parte a opiniei publice discreditează libera întreprindere şi proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie ca fiind instituţii sinistre, care sunt în

detrimentul marii majorități a populației şi care promovează numai interesele egoiste de clasă ale unui grup mic de exploatatori. Politicienii, a căror principală realizare constă în restrângerea producției agricole şi în încercarea de a pune piedici în calea îmbunătățirii tehnice a metodelor de producție, discreditează capitalismul, considerându-l o „economie a sărăciei”, şi vorbesc despre abundența pe care o va aduce socialismul. Şefii sindicatelor, ai căror membri îşi conduc automobilele personale, sunt entuziaşti când slăvesc condițiile proletarilor ruşi zdrențăroşi şi desculți şi când laudă libertatea de care se bucură muncitorii în Rusia, unde sindicatele au fost suprimate, iar grevele sunt considerate un delict penal.

Nu este cazul să facem o cercetare detaliată a acestor mituri. Nu este intenția noastră nici să lăudăm, nici să condamnăm. Vrem să ştim ce sunt cele două sisteme aduse în discuție, cum funcționează şi cum satisfac nevoile populației.

Cu toată neclaritatea modului în care se foloseşte termenul de birocrație, se pare că există o părere unanimă cu privire la distincția dintre cele două metode contrare de a face lucrurile: modul privat al cetățenilor şi modul în care birourile guvernamentale şi municipale sunt conduse. Nimeni nu neagă faptul că principiile aplicate conducerii unui departament de poliție diferă radical şi esențial de principiile aplicate în conducerea întreprinderilor care doresc obținerea de profit. De aceea, ar fi indicat să începem cu o cercetare a metodelor folosite în aceste două clase de instituții şi să le comparăm între ele.

Birocrația, cu meritele şi tarele sale, cu funcționarea şi operarea sa, poate fi înțeleasă numai prin compararea ei cu operarea motivului profit, aşa cum funcționează în societatea de piață capitalistă.

I. Managementul profitului

1. Modul de operare al mecanismului pieței

Capitalismul sau economia de piață este acel sistem de cooperare socială și diviziune a muncii bazat pe proprietatea privată a mijloacelor de producție. Factorii de producție materiali sunt în proprietatea cetățenilor individuali, a capitaliștilor și a rentierilor. Fabricile și fermele sunt conduse de întreprinzători și de fermieri, adică de indivizi sau asociații de indivizi care fie posedă capital și pământ, fie l-au împrumutat sau închiriat de la proprietarii acestora. Libera întreprindere este caracteristica tipică a sistemului capitalist. Obiectivul fiecărui întreprinzător — fie el om de afaceri sau fermier — este să obțină profit.

Capitaliștii, întreprinzătorii și fermierii sunt instrumentul derulării afacerilor economice. Ei sunt la timonă și direcționează nava. Dar ei nu sunt liberi să-i aleagă traseul. Ei nu sunt forul suprem, ei sunt doar timonieri, ce trebuie să asculte în mod necondiționat ordinele căpitanului. Căpitanul este consumatorul.

Nici capitaliștii, nici întreprinzătorii sau fermierii nu determină ceea ce trebuie produs. Consumatorii fac acest lucru. Producătorii nu produc pentru consumul lor propriu, ci pentru piață. Ei au intenția să-și vândă produsele. Dacă consumatorii nu cumpără produsele ce le sunt oferite, omul de afaceri nu își poate recupera cheltuielile. El pierde bani. Dacă nu reușește să-și ajusteze oferta în conformitate cu dorințele consumatorilor, el va fi în foarte scurt timp îndepărtat din poziția sa eminentă de timonier. Alte persoane care s-au descurcat mai bine în satisfacerea cererii consumatorilor îl vor înlocui.

Adevărații șefi în sistemul capitalist al economiei de piață sunt consumatorii. Ei decid, prin cumpărare și prin abținerea de la cumpărare, cine să dețină capitalul și să conducă întreprinderile. Ei hotărăsc ce trebuie produs, în ce cantitate și de ce calitate. Atitudinile lor duc fie la profit, fie la pierderi pentru întreprinzător. Ei îi îmbogățesc pe oamenii săraci și îi sărăcesc pe cei bogați. Ei sunt șefi dificili. Sunt plini de toane și nazuri, sunt schimbători și imprevizibili. Ei nu pun mare preț pe mulțumirea obținută în trecut. Imediat ce le este oferit ceva ce le place mai mult sau este mai ieftin, ei renunță la vechii lor furnizori. Pentru ei nimic nu contează mai mult decât satisfacția lor personală. Nu-i interesează nici investițiile capitaliștilor, nici soarta lucrătorilor ce își pierd slujbele în urma renunțării lor de a mai cumpăra ceea ce cumpărau înainte.

Ce înseamnă când spunem că producerea unei anumite mărfi M nu rentează? Aceasta arată faptul că pe piață consumatorii nu sunt dispuși să plătească producătorilor mărfii M suficient pentru a le acoperi prețurile

factorilor de producție necesari, în timp ce există alți producători cu venituri ce le depășesc costurile de producție. Cererea consumatorilor este instrumentul esențial în alocarea diverșilor factori de producție diferitelor ramuri de producție pentru consum. Consumatorii decid în acest fel câtă materie primă și câtă forță de muncă trebuie folosite atât pentru producerea mărfii M, cât și pentru alte mărfuri de pe piață. Prin urmare, este lipsit de sens să se facă diferențe între producția pentru profit și producția pentru consum. Motivat fiind de profit, întreprinzătorul este obligat să furnizeze consumatorilor bunurile pe care aceștia le cer în mod prioritar. Dacă întreprinzătorul nu ar fi forțat să accepte nevoia de profit ca ghid în activitatea sa, el ar putea să producă mai mult din marfa M, în ciuda faptului că alte mărfuri sunt preferate de consumatori. Profitul este exact acel factor care determină omul de afaceri să furnizeze în modul cel mai eficient acele mărfuri pe care le vor consumatorii.

Astfel, sistemul capitalist de producție este o democrație economică în care fiecare bănuț dă dreptul la vot. Consumatorii formează poporul suveran. Capitaliștii, întreprinzătorii și fermierii se află sub ordinele acestui popor. Dacă ei nu ascultă, dacă nu reușesc să producă cu cel mai mic cost posibil ceea ce cer consumatorii, își pierd slujbele. Sarcina lor este să servească consumatorul. Profitul și pierderea sunt instrumente cu ajutorul cărora consumatorii țin din scurt toate activitățile economice.

2. Calculul economic

Preeminența sistemului capitalist constă în faptul că este singurul sistem de cooperare socială și diviziune a muncii care face posibilă aplicarea unei metode de calcul și analiză în planificarea de noi proiecte și în evaluarea utilității operaționale a fabricilor, fermelor și atelierelor deja existente. Imposibilitatea tuturor variantelor de socialism și planificare centralizată se regăsește tocmai în neputința efectuării vreunui tip de calcul economic în condițiile în care nu există proprietate privată asupra mijloacelor de producție și, ca urmare, nu există prețuri de piață pentru acestea.

Problema ce ar trebui rezolvată în derularea activității economice este următoarea: există nenumărate tipuri de factori materiali de producție ce diferă unii de alții în ceea ce privește proprietățile fizice și locul în care sunt disponibili. Sunt milioane și milioane de muncitori și ei sunt foarte diferiți în ceea ce privește abilitatea lor de a munci. Tehnologia ne oferă informații despre nenumăratele variante de rezultate ce ar putea fi obținute folosind resursele naturale, bunurile de capital și forța de muncă existente pentru producerea de bunuri de consum. Care din aceste variante și planuri sunt cele mai avantajoase? Care ar trebui duse la îndeplinire pentru că sunt în măsură să contribuie cel mai bine la satisfacerea celor mai imperioase nevoi? Care ar trebui amânate sau abandonate pentru că

executarea lor ar deturna factori de producție de la alte proiecte care ar contribui mai mult la satisfacerea nevoilor cele mai importante?

Este evident că la aceste întrebări nu se poate răspunde printr-un calcul în natură. Nu se poate introduce o multitudine de elemente într-un calcul dacă nu există un numitor comun între ele.

În sistemul capitalist, întreaga proiectare și planificare se bazează pe prețurile de piață. Fără acestea, toate proiectele și schițele inginerilor ar fi doar o joacă academică. Ei ar demonstra ce s-ar putea face și cum. Ei însă nu ar putea să ajungă în poziția de a determina dacă realizarea unui anumit proiect va crește bunăstarea materială sau o va diminua prin retragerea factorilor rari de producție din alte utilizări, punând în pericol satisfacerea unor nevoi mai stringente, adică a acelor nevoi considerate mai stringente de către consumatori. Ghidul planificării economice este prețul de piață. Numai prețurile de piață pot oferi răspuns la întrebarea dacă executarea proiectului P va aduce mai mult venit decât a costat, adică dacă executarea lui P este mai folositoare decât executarea unor altor planuri posibile care nu pot fi realizate, deoarece factorii necesari de producție sunt utilizați pentru derularea proiectului P.

S-a obiectat frecvent că orientarea activității economice după profit, adică după etalonul unui surplus al rezultatelor peste costuri, nu ia în considerare interesele națiunii în ansamblu și ține cont numai de interesele egoiste ale indivizilor, interese diferite și uneori chiar contrare celor naționale. Această idee stă la baza întregii planificări totalitare. Controlul guvernamental al afacerilor, pretind susținătorii managementului autoritar, are grijă de bunăstarea națiunii, în timp ce libera întreprindere, motivată doar de obținerea profiturilor, pune în pericol interesul național.

Acest caz este exemplificat astăzi prin amintirea problemei legate de cauciucul sintetic. Germania, sub dominația socialismului nazist, a dezvoltat producția cauciucului sintetic, în timp ce Marea Britanie și Statele Unite, sub supremația liberei întreprinderi căutătore de profit, nu au luat în considerare producerea neprofitabilă a unui atât de costisitor *Ersatz*[12]. Astfel, ele au neglijat un important aspect al pregătirii războiului și și-au expus independența unui pericol serios.

Nimic nu poate fi mai fals decât acest raționment. Nimeni nu a afirmat vreodată că purtarea unui război și pregătirea forțelor armate ale unei națiuni în vederea izbucnirii unui război sunt sarcini care ar putea sau ar trebui să fie lăsate în grija activităților cetățenilor individuali. Apărarea securității și civilizației naționale împotriva agresiunii atât din partea dușmanilor externi, cât și a infractorilor interni este prima datorie a oricărui guvern. Dacă toți oamenii ar fi buni și virtuoși, dacă nimeni nu ar

---

12 Ersatz (germ.) = înlocuitor (n.trad.)

râvni la ceea ce aparţine altora, nu ar mai fi nevoie de guvern, de armate şi nave militare, de poliţişti, de tribunale, de închisori. Este treaba guvernului să se pregătească de război. Nici un cetăţean şi nici un grup sau clasă socială de cetăţeni nu trebuie condamnaţi dacă guvernul nu reuşeşte să-şi îndeplinească această sarcină. Vina rămâne totdeauna a guvernului şi, în consecinţă, într-o democraţie, a majorităţii celor ce au votat pentru acesta.

Germania s-a înarmat pentru război. Cum Statul Major German ştia că ar fi imposibil pentru Germania beligerantă să importe cauciuc natural, a decis să promoveze producţia internă de cauciuc sintetic. Nu trebuie să ne întrebăm dacă autorităţile militare britanică şi americană erau convinse că, în eventualitatea unui nou Război Mondial, statele lor vor putea să se bazeze pe plantaţiile de cauciuc din Peninsula Malaieză şi Indiile Olandeze. În mod cert însă, ele nu au considerat necesar să strângă stocuri interne de cauciuc natural sau să demareze producţia cauciucului sintetic. Câţiva oameni de afaceri americani şi britanici au examinat progresul producţiei de cauciuc sintetic în Germania. Dar, cum costurile produsului sintetic erau cu mult mai ridicate decât cele ale produsului natural, ei nu au putut să rişte să imite exemplul dat de germani. Nici un întreprinzător nu poate să investească bani într-un proiect care nu oferă premisele profitabilităţii. Tocmai acest fapt îl face suveran pe consumator şi îl obligă pe întreprinzător să producă ceea ce consumatorii cer să se producă în mod urgent. Consumatorii, adică populaţia americană şi britanică, nu erau pregătiţi să ţină cont de preţurile cauciucului sintetic care ar fi făcut ca producerea lui să fie profitabilă. Pentru ţările anglo-saxone, calea cea mai ieftină de a avea cauciuc era să producă alte bunuri, de exemplu, motoare de maşini şi diferite alte maşini, să le vândă peste hotare şi să importe cauciuc natural.

Dacă ar fi fost posibil ca guvernele din Londra şi din Washinton să prevadă evenimentele din decembrie 1941 şi din ianuarie şi februarie 1942, ele s-ar fi orientat către măsuri care să asigure o producţie internă de cauciuc sintetic. Este nerelevant pentru problema noastră ce metodă ar fi ales pentru finanţarea acestei părţi din cheltuielile de apărare. Ar fi putut să subvenţioneze fabricile în cauză sau ar fi putut, prin intermediul taxelor vamale, să ridice preţurile la cauciucul intern la un asemenea nivel, încât producţia internă de cauciuc sintetic ar fi devenit profitabilă. Dar, în orice caz, populaţia ar fi fost obligată să plătească pentru ceea ce se făcea.

Dacă guvernul nu susţine un mijloc de apărare, nici un capitalist sau întreprinzător nu ar putea să umple golul. Să reproşezi unor corporaţii chimice că nu s-au ocupat de producţia de cauciuc sintetic este ca şi cum ai învinui industria automobilelor că nu a transformat, imediat după ridicarea la putere a lui Hitler, fabricile sale în fabrici cu control planificat.

Sau ar fi la fel de justificat să învinuiești un cărturar că a pierdut timpul scriind o carte despre istoria Americii sau despre filosofie, în loc să își dedice toate eforturile pentru a se antrena pentru viitoarele sale funcții în Forța de Expediție. Dacă guvernul eșuează în misiunea lui de a echipa națiunea pentru a putea respinge un atac, nici un cetățean nu are nici o posibilitate să remedieze acest rău, decât să critice autoritățile adresându-se suveranului — alegătorii — prin discursuri, articole și cărți[13].

Mulți medici au descris modurile în care concetățenii lor cheltuie banii într-un mod cu totul nechibzuit și contrar nevoilor lor reale. Oamenii, spun ei, ar trebui să-și schimbe dieta, să reducă consumul de băuturi toxice și de tutun și să folosească timpul liber într-un mod mai înțelept. Acești medici probabil că au dreptate. Dar nu este sarcina guvernului să îmbunătățească comportamentul „supușilor" lui. Nu este nici sarcina oamenilor de afaceri. Ei nu sunt gardienii consumatorilor lor. Dacă oamenii preferă băuturile tari în locul sucurilor, întreprinzătorii trebuie să se supună acestor dorințe. Cel care vrea să îi transforme pe concetățenii săi trebuie să recurgă la persuasiune. Doar acesta este singurul mod democratic de a face schimbări. Dacă cineva eșuează în încercarea sa de a convinge alți oameni de soliditatea ideilor sale, ar trebui să dea vina pe propriile incapacități. Nu ar trebui să ceară o lege, adică să apeleze la constrângerea și la coerciția poliției.

Ultima bază a calculului economic este evaluarea tuturor bunurilor de consum folosite de toți oamenii. Este adevărat că acești consumatori se pot înșela și că judecata lor poate fi uneori greșită. Putem presupune că ar aprecia diferitele bunuri în mod diferit dacă ar fi mai bine instruiți. Oricum, așa cum este natura umană, nu avem nici un motiv să înlocuim superficialitatea umană cu înțelepciunea unei autorități infailibile.

Nu susținem că prețurile pieței trebuie considerate ca fiind expresia unei valori eterne și absolute. Nu există valori absolute diferite de preferințele subiective ale oamenilor supuși greșelii. Judecățile de valoare sunt rezultatul arbitrarității umane. Ele reflectă toate deficiențele și slăbiciunile autorilor lor. Oricum, unica alternativă de a determina prețurile pieței prin preferințele tuturor consumatorilor este determinarea valorii prin judecățile unor grupuri mici de oameni, nu mai puțin supuși greșelii decât majoritatea, în ciuda faptului că sunt denumiți „autoritatea". Oricum ar fi determinată valoarea bunurilor de larg consum, dacă este stabilită printr-o decizie dictatorială sau prin alegerile tuturor consumatorilor — toți

---

[13] Aceste observații nu includ nici o critică a politicilor antebelice susținute de autoritățile britanice și americane. Numai un om care știa de evenimentele militare din 1941-1943 cu mulți ani înainte de a se petrece ar avea dreptul de a-i învinui pe alții de lipsa lor de prevedere. Guvernele nu sunt omnisciente, așa cum vor planificatorii să credem.

oamenii — ea este întotdeauna relativă, subiectivă și umană, și niciodată absolută, obiectivă și divină.

Ceea ce trebuie realizat este faptul că într-o societate de piață organizată pe baza liberei inițiative și pe proprietatea privată a factorilor de producție, prețurile bunurilor de consum sunt reflectate fidel și îndeaproape în prețurile diferiților factori necesari producerii lor. Astfel devine posibil să se descopere prin calcule precise care proces de producție, din multitudinea indefinită și imaginabilă, este cel mai avantajos și care nu. „Mai avantajos” înseamnă în acest caz: folosirea acestor factori de producție astfel încât producerea bunurilor cerute urgent de consumatori să aibă prioritate în fața producerii bunurilor mai puțin urgente cerute de consumatori. Calculul economic face posibil ca afacerile să își ajusteze producția în funcție de cererile consumatorilor. Pe de altă parte, în orice fel de socialism, conducerea centrală a managementului din producție nu se va putea lansa în calcule economice. Acolo unde nu există piețe și deci nici prețuri de piață pentru factorii de producție, aceștia nu pot deveni elementele unui calcul.

Pentru o înțelegere deplină a problemelor luate în discuție, trebuie să încercăm să înțelegem și natura și originea profitului.

Într-un sistem ipotetic în care nu se produce nici o schimbare, nu ar exista nici profit, nici pierderi. Într-o asemenea lume statică, în care nimic nou nu se întâmplă și toate condițiile economice rămân întotdeauna aceleași, suma totală pe care un întreprinzător trebuie să o cheltuiască pe factorii de producție ar trebui să fie egală cu prețul pe care îl obține pentru produs. Prețurile plătite pentru factorii materiali de producție, salariile și dobânda capitalului investit ar absorbi întregul preț al produsului. Nu va mai rămâne nici un profit. Este evident că un astfel de sistem nu ar avea nevoie de întreprinzători și de funcții economice pentru profit. Cum astăzi sunt produse numai acele bunuri care erau produse și ieri, și alaltăieri, și anul trecut, și cu zece ani în urmă, și cum aceeași rutină merge la infinit, cum nu intervine nici o schimbare în cerere sau ofertă, nici din partea consumatorilor, nici din partea producătorilor de bunuri, sau în metodele tehnice, cum toate prețurile sunt stabile, nu mai există loc pentru inițiativă antreprenorială.

Dar lumea actuală este o lume a schimbării permanente. Numărul populației, gusturile și dorințele, aprovizionarea cu factori de producție și metodele tehnologice se află într-un flux permanent. Într-o asemenea stare de lucruri este nevoie de o continuă adaptare a producției la nevoile existente. Aici intervine întreprinzătorul.

Cei dornici să realizeze profit caută întotdeauna o ocazie. Imediat ce descoperă că relația dintre prețurile factorilor de producție și prețurile anticipate ale produselor par a reflecta o astfel de ocazie, acționează. Dacă

aprecierea lor asupra elementelor implicate a fost corectă, vor obține profit. Dar imediat începe să se manifeste tendința de dispariție a acestor profituri. Ca rezultat al proiectului inițiat, prețurile factorilor de producție în discuție vor crește și, pe de altă parte, prețurile produselor încep să scadă. Profiturile sunt un fenomen permanent numai din cauză că există schimbări în condițiile pieței și în metodele de producție. Cel care vrea să obțină profit trebuie să caute în permanență noi oportunități. Și, pentru realizarea profitului, își modifică producția în funcție de cererea publicului consumator.

Putem să ne imaginăm întreaga piață a forței de muncă și cea a factorilor materiali de producție ca o licitație publică. Licitatorii sunt întreprinzătorii. Oferta cea mai mare este limitată de previziunea prețurilor pe care consumatorii vor fi dispuși să le plătească pentru produse. Licitatorii competitori, pe care trebuie să îi supraliciteze dacă nu vor să plece cu mâinile goale, se află în aceeași situație. Toți acești licitatori acționează, de fapt, ca reprezentanți ai consumatorilor. Dar fiecare dintre ei reprezintă fie un aspect diferit al dorințelor consumatorilor, fie un alt bun, fie un alt mod de producție al aceluiași bun. Competiția dintre diferiți întreprinzători este, în esență, o competiție între diferitele posibilități ale indivizilor de a elimina cât mai mult posibil starea lor de nesiguranță prin achiziționarea de bunuri de larg consum. Hotărârea oricărui individ de a cumpăra un frigider și de a amâna achiziționarea unei mașini noi este un factor determinant pentru stabilirea prețurilor la frigidere și mașini. Competiția între întreprinzători reflectă prețurile bunurilor de larg consum în formarea prețurilor factorilor de producție. Faptul că variatele dorințe ale individului, ce se află în conflict datorită raritățiii implacabile a factorilor de producție, sunt reprezentate pe piață de diferiți întreprinzători competitori este evidențiat în prețurile acestor factori care fac nu numai posibilă, ci și necesară realizarea calculului economic. Un întreprinzător care nu face calcule sau nu ia în considerare rezultatele acestor calcule în scurt timp va da faliment și va fi înlocuit din funcția sa managerială.

Dar într-o comunitate socialistă în care este doar un manager, nu există nici prețuri ale factorilor de producție, nici calcul economic. Unui întreprinzător dintr-o societate capitalistă, un factor de producție, prin prețul său, îi transmite un avertisment: Nu mă atinge, sunt însemnat pentru satisfacerea unei alte nevoi, mai urgente. Dar în socialism, acești factori de producție sunt muți. Nu dau nici un indiciu celui care planifică. Tehnologia îi oferă o mare varietate de soluții pentru aceeași problemă. Fiecare dintre ele cere o cheltuială de alt fel și cantități diferite de factori de producție. Dar cum managerul socialist nu poate să le reducă la un numitor comun, nu poate afla care este cea mai avantajoasă.

Este adevărat că în socialism nu vor fi nici profituri, nici pierderi. Acolo unde nu există calcul, nu are nici un sens să se obțină un răspuns la întrebarea dacă proiectele planificate sau realizate au fost cele mai potrivite să satisfacă nevoile cele mai urgente; succesul și eșecul rămân nerecunoscute în întuneric. Susținătorii socialismului greșesc amarnic când consideră lipsa profitului și a pierderii un punct excelent. Din contră, este viciul esențial al oricărui management socialist. Nu este nici un avantaj să nu știi dacă ceea ce face sau nu cineva este un mijloc potrivit pentru atingerea scopurilor propuse. Un management socialist este ca un om forțat să își petreacă viața legat la ochi.

S-au adus obiecții faptului că sistemul de piață este neadecvat în condițiile rezultate dintr-un mare război. Dacă ar fi funcționat numai mecanismul pieței, guvernului i-ar fi imposibil să obțină tot echipamentul necesar. Factorii rari de producție, necesari producției de armament ar fi folosiți în scopuri civile, care în război sunt considerate mai puțin importante, sau chiar lux și risipă. De aceea este necesar să se recurgă la prioritățile stabilite de guvern și să se creeze aparatele birocratice necesare.

Greșeala acestui raționament este că nu realizează că necesitatea de a da guvernului putere deplină, pentru a determina pentru ce producție să fie folosite diferitele materii prime, nu este un rezultat al războiului, ci al metodelor aplicate pentru finanțarea cheltuielilor de război.

Dacă întreaga cantitate de bani necesară pentru ducerea unui război ar fi fost strânsă prin impozite sau prin împrumuturi de la populație, toată lumea ar fi fost constrânsă să-și reducă drastic consumul. Cu un venit (după impozitare) mult mai mic decât înainte, consumatorii ar fi încetat să cumpere bunurile pe care obișnuiau să le cumpere înainte de război. Întreprinzătorii, pentru că sunt ghidați de obținerea profitului, ar fi încetat să producă asemenea bunuri pentru civili și s-ar fi orientat către producerea acelor bunuri pe care guvernul, acum cel mai mare cumpărător de pe piață datorită impozitelor mari impuse, ar fi fost gata să le cumpere.

Oricum, o mare parte a cheltuielilor de război sunt finanțate prin creșterea masei monetare din circulație și prin împrumuturile de la băncile comerciale. Pe de altă parte, dacă prețurile sunt controlate, este interzisă creșterea prețurilor bunurilor. Cu venituri mai mari și cu prețuri neschimbate, oamenii nu numai că nu și-ar fi redus, ci chiar ar fi crescut cumpărarea bunurilor pentru consumul propriu. Pentru a evita acest lucru, a fost necesară recurgerea la raționalizare și la prioritățile impuse de guvern. Aceste măsuri au fost necesare pentru că intervenția anterioară a guvernului, care a paralizat funcționarea pieței, a avut drept rezultat crearea unor condiții paradoxale și foarte nesatisfăcătoare. Nu insuficiența mecanismului pieței, ci amestecul anterior inadecvat al guvernului în fenomenele pieței a făcut ca sistemul prioritar să fie de neevitat. În acesta,

ca și în multe alte cazuri, birocrații văd în eșecul măsurilor anterioare o dovadă că este necesară o intervenție viitoare în sistemul pieței.

3. Managementul în sistemul de profit

Toate tranzacțiile de afaceri sunt examinate prin calcularea riguroasă a profitului și pierderii. Noile proiecte sunt supuse unei cercetări precise și riguroase pentru a afla șansele pe care le oferă. Fiecare pas făcut pentru realizarea lor este reflectat de înregistrările în conturi și registre. Contul de profit și pierderi arată dacă întreaga afacere sau fiecare componentă a sa a fost profitabilă sau nu. Cifrele din registru servesc drept ghid pentru conducerea întregii afaceri și a fiecărei subunități în parte. Ramurile care nu rentează sunt desființate, iar cele care obțin profit sunt dezvoltate. Nu are nici un sens să ne agățăm de ramurile neprofitabile ale afacerii dacă nu există nici o perspectivă de a le face profitabile într-un timp scurt.

Metodele elaborate, moderne, de a ține evidența, contabilitatea și statisticile afacerilor îi oferă întreprinzătorului o imagine fidelă a operațiunilor sale. El este în situația de a afla ce succes sau ce eșec a avut fiecare din operațiunile sale. Cu ajutorul acestor mărturii, el poate să verifice activitățile din compania sa, nu contează cât de mare ar fi. Sunt, cu siguranță, posibilități de a stabili distribuția costurilor fixe. Dar, pe lângă aceasta, cifrele oferă o reflecție corectă a ceea ce se întâmplă în fiecare ramură sau departament. Registrele și balanța contabilă sunt conștiința afacerii. De asemenea, sunt compasul omului de afaceri.

Metodele ținerii evidenței și ale contabilității îi sunt atât de familiare omului de afaceri, încât el nu mai observă ce instrumente minunate sunt. Este nevoie de un mare poet și scriitor pentru ca ele să fie apreciate la adevărata lor valoare. Goethe a denumit metoda de dublă înregistrare „una dintre cele mai bune invenții ale minții umane”. Prin aceasta, spune el, omul de afaceri poate, în orice moment, să supravegheze totul, fără să fie nevoit să se piardă în amănunte[14].

Caracterizarea lui Goethe atinge exact esența problemei. Virtutea managementului comercial constă exact în faptul că el oferă managerului o metodă de a supraveghea întregul și fiecare parte a sa, fără să fie implicat în amănunte și lucruri fără rost.

Întreprinzatorul are posibilitatea de a calcula separat fiecare parte a afacerii sale, astfel încât să poată determina rolul pe care îl joacă în întreaga întreprindere. Pentru populație, fiecare firmă sau corporație este o unitate indivizibilă. Dar pentru ochiul managementului, ea este compusă din secții variate, iar fiecare dintre ele este văzută ca o entitate separată și apreciată după partea cu care contribuie la succesul întregii întreprinderi. În sistemul de calcul al afacerilor, fiecare secție reprezintă un lucru

---

[14] *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, Cartea I, cap. X.

integral, o afacere ipotetic independentă, ceea ce de fapt și este. Este presupus faptul că această secție „deține” o parte din întregul capital angajat în firmă, că ea cumpără de la alte secții și că le vinde lor, că din afacerile ei rezultă fie un profit, fie o pierdere, ceea ce va avea rezultate asupra propriului mod de conducere a afacerii, separat de rezultatele obținute de celelalte secții. Deci, managerul întregii întreprinderi poate asigura managementului fiecărei secții o mare independență. Nu este nevoie ca managerul general să se frământe cu detaliile minore ale managementului fiecărei secții. Managerii diferitelor secții pot avea mână liberă pentru administrarea afacerilor „interne” ale secției. Singura directivă pe care managerul general o dă oamenilor pe care i-a însărcinat cu conducerea diferitelor secții, departamente și ramuri este: Obțineți un profit cât mai mare posibil. Și o examinare a contabilității îi arată în ce măsură au avut sau nu succes în executarea acestei directive.

Într-o întreprindere mare, multe secții produc numai părți ale produselor semi-fabricate, părți care nu sunt vândute direct, dar sunt folosite de alte secții pentru fabricarea produsului finit. Acest lucru nu modifică condițiile descrise. Managerul general compară costurile implicate de producția acelor părți ale produselor semi-fabricate cu prețurile pe care ar fi trebuit să le plătească dacă ar fi fost nevoit să le cumpere de la alte întreprinderi. El este întotdeauna confruntat cu întrebarea: Merită să fabricăm aceste lucruri în propria fabrică? Nu ar fi oare mai bine să le cumpărăm de la fabrici specializate în producția lor?

Deci, în cadrul întreprinderii care urmărește profitul, responsabilitatea poate fi împărțită. Fiecare sub-manager este responsabil pentru munca din departamentul său. Este în avantajul său când conturile arată un profit și este în dezavantajul său dacă arată o pierdere. Interesul lui egoist îl împinge către cea mai mare grijă și către cea mai bună gândire a modului său de a conduce afacerea secției. Dacă înregistrează pierderi, va fi victima lor. Va fi înlocuit de altcineva de la care managerul se așteaptă să aibă un succes mai mare, dacă nu, întreaga secție va fi desființată. În orice caz, va fi înlocuit și își va pierde slujba. Dacă va reuși să obțină profit, el va vedea cum venitul său va crește sau, cel puțin, nu va în pericol de a-l pierde. Chiar dacă managerul departamentului este sau nu îndreptățit la o parte din profitul secției sale, nu este important interesul lui personal în rezultatele afacerilor departamentului. Soarta lui este oricum legată îndeaproape de cea a secției. Lucrând, el nu lucrează numai pentru șeful său, ci mai ales pentru el însuși.

Ar fi o greșeală să limitezi libera inițiativă a unui astfel de sub-manager responsabil printr-o intervenție în detalii. Dacă este eficient, asemenea implicare ar trebui să fie cel mult superfluă, dacă nu chiar dăunătoare legându-i mâinile. Dacă este ineficient, nu va face ca activitățile lui să aibă

succes. Îi va da doar o scuză lamentabilă: eșecul lui s-a datorat instrucțiunilor inadecvate ale superiorului său. Singura instrucție cerută este subînțeleasă și nu trebuie să fie menționată în mod expres: obținerea profitului. Mai mult, majoritatea detaliilor pot și trebuie să fie lăsate în seama șefilor de departamente.

Acest sistem a fost esențial pentru evoluția afacerilor moderne. Producția pe scară largă în marile conglomerate de producție și înființarea de filiale în părți îndepărtate ale țării sau în străinătate, magazinele și lanțurile de magazine sunt bazate pe principiul responsabilității managerilor subordonați. Aceasta nu limitează în nici o măsură responsabilitatea managerului general. Subordonații sunt responsabili numai în fața lui. Ei nu îl eliberează de datoria de a găsi omul potrivit pentru fiecare post.

Dacă o firmă din New York înființează magazine de ramură sau fabrici în Los Angeles, Buenos Aires, Budapesta și Calcutta, managerul general stabilește legăturile cu biroul central sau cu firma mamă numai în termeni generali. Toate întrebările minore vor intra în sfera îndatoririlor managerilor locali. Departamentele specializate ale biroului central vor inspecta cu atenție tranzacțiile financiare ale ramurii și îl informează pe managerul general imediat ce apar nereguli. Se iau măsuri de precauție pentru a preveni risipirea ireparabilă a capitalului investit în acea ramură, o risipire a bunelor intenții și a reputației întregii firme și, de asemenea, pentru a evita o ciocnire între politica ramurii și cea a biroului central. Dar managerilor locali li se dă mână liberă în toate celelalte privințe. Este bine să se aibă încredere în șeful filialei, departamentului sau secției pentru că interesele sale coincid cu cele ale întregului concern. Dacă ar cheltui prea mulți bani pentru operațiunile curente și ar neglija oportunitatea unei afaceri profitabile, el ar pune în pericol nu numai profitul firmei, dar și poziția sa. El nu este un simplu funcționar a cărui singură misiune este îndeplinirea conștiincioasă a unei sarcini desemnate și precise. El însuși este un om de afaceri, un partener al întreprinzătorului, necontând care sunt termenii contractuali și financiari ai angajării lui. El trebuie să contribuie cu cele mai bune capacități ale lui la succesul firmei cu care, de fapt, este conectat.

De aceea, nu există nici un pericol să se lase decizii importante la latitudinea sa. El nu va risipi bani pentru cumpărarea de bunuri și servicii. El nu va angaja asistenți și lucrători incompetenți, el nu va concedia colaboratori competenți pentru a-i înlocui cu prieteni sau rude incompetente. Conducerea sa va fi supusă judecății incoruptibile a unui tribunal ce nu poate fi mituit: contul de profit și pierdere. În afaceri contează un singur lucru: succesul. Managerul de departament care nu are succes este distrus, indiferent dacă eșecul său a fost din cauza lui sau nu, sau dacă ar fi fost posibil ca el să obțină un rezultat mai bun. O ramură

neprofitabilă a unei afaceri – mai devreme sau mai târziu – trebuie să fie închisă și managerul își pierde slujba.

Suveranitatea consumatorilor și a operațiilor democratice ale pieței nu se opresc la ușile unui mare concern de afaceri. Intră în toate departamentele și ramurile. Responsabilitatea față de consumator este forța motrice a afacerii și a întreprinderii într-o societate cu piață liberă. Motivul profitului, prin care întreprinzătorii sunt conduși la servirea consumatorilor cu tot ce este mai bun, este, în același timp, și primul principiu al organizării interne a fiecărui conglomerat comercial sau industrial. El reunește posibila centralizare a întregului concern cu autonomia aproape completă a părților sale; pune de acord responsabilitatea totală a managementului central cu gradul ridicat de interes și inițiativă al managerilor de secții, departamente și auxiliare. Dă unui sistem de liberă inițiativă acea versatilitate și adaptabilitate ce are ca rezultat o continuă tendință spre îmbunătățire.

4. Managementul personalului pe piața nealterată a forței de muncă

Personalul unei mari întreprinderi moderne de multe ori include sute de mii de funcționari și de muncitori. Ei formează un organism foarte diferențiat, de la managerul general sau președinte până la femeile de serviciu, curieri și ucenici. Conducerea unui asemenea uriaș organism ridică multe probleme. Dar pot fi rezolvate.

Oricât de mare ar fi concernul, managementul central se ocupă doar cu secții, departamente, ramuri și filiale, rolul fiecăreia putând fi precis determinat din evidențele oferite de conturi și de statistici. Bineînțeles, conturile nu arată întotdeauna ce este în neregulă cu o secție. Ele arată doar că ceva este în neregulă, că ceva nu se potrivește și că trebuie ori să fie restructurată, ori desființată. Sentințele la care se ajunge nu sunt reversibile. Ele arată valoarea bănească a fiecărui departament. Și numai valoarea bănească este cea care contează pe piață. Consumatorii sunt nemiloși. Ei niciodată nu cumpără în beneficiul unui producător mai puțin eficient pentru a-l apăra de consecințele eșecului său de a se organiza mai bine. Ei vor să fie serviți cât mai bine posibil. Și funcționarea sistemului capitalist îl forțează pe întreprinzător să se supună regulilor impuse de consumatori. El nu are puterea de a împărți recompense pe seama consumatorilor. El și-ar irosi fondurile dacă ar fi să-și cheltuiască proprii bani pentru un astfel de scop. El pur și simplu nu poate să plătească pe cineva mai mult decât câștigă din vânzarea produselor.

Aceeași relație care există între managerul general și subordonații săi imediați, șefii de departamente, se răspândește în întreaga ierarhie a afacerii. Fiecare șef de departament își evaluează subordonații după același principiu după care managerul general îl evaluează pe el și maistrul aplică aceleași reguli pentru evaluarea subordonaților lui. Singura diferență este că, în condițiile mai simple ale unităților de pe linia

inferioară a ierarhiei, nu sunt necesare scheme contabile elaborate care să stabilească valoarea bănească a fiecărui om în parte. Nu contează dacă remunerațiile pe bucată sau cele pe oră sunt plătite sau nu. Pe termen lung, muncitorul nu poate fi plătit mai mult decât permite consumatorul.

Nici un om nu este infailibil. Se întâmplă deseori ca un superior să greșească în judecarea unui subordonat. Una din calitățile cerute pentru o poziție înaltă este tocmai abilitatea de a judeca corect oamenii. Cel care greșește în această privință își periclitează șansele de succes. Interesele lui au de suferit la fel de mult ca și cele ale oamenilor a căror eficiență a subestimat-o. Lucrurile stând astfel, nu mai este necesar să se caute protecție specială pentru angajați împotriva arbitrarității șefilor lor sau a reprezentanților acestora. Arbitraritatea în legătură cu angajații în sistemul liber de obținere a profitului este o ofensă ce lovește chiar în autorul ei.

În economia de piață liberă, aprecierea efortului fiecărui individ este detașată de orice considerație personală și de aceea nu se întemeiază nici pe favoritisme și nici pe antipatii. Piața judecă produsele, nu producătorii. Aprecierea producătorilor rezultă automat din aprecierea produselor lor. Fiecare colaborator este evaluat în funcție de valoarea contribuției sale la procesul de producție a bunurilor și serviciilor. Salariile și veniturile nu depind de o decizie arbitrară. Pe piața muncii, orice cantitate și calitate a muncii este evaluată prin suma pe care consumatorii sunt dispuși să o plătească pentru produse. Nu este o favoare pentru șef să plătească salarii și venituri, este o tranzacție economică, este cumpărarea unui factor de producție. Prețul muncii este un fenomen al pieții determinat de cererea consumatorilor de bunuri și servicii. Teoretic, fiecare șef este întotdeauna în căutare de forță de muncă mai ieftină și fiecare angajat este în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit.

Chiar faptul că munca, în capitalism, este un bun care se vinde și se cumpără îi eliberează pe salariați de orice dependență personală. Ca și capitaliștii, întreprinzătorii și fermierii, salariații depind de arbitraritatea consumatorilor. Dar alegerea consumatorilor nu are nimic de-a face cu personalul angajat în producție; este influențată de lucruri, nu de oameni. Șeful nu trebuie să accepte favoritismul sau prejudecățile în ceea ce privește personalul. Dacă o va face, fapta în sine se va răsfrânge ca o pedeapsă asupra lui.

Nu numai constituțiile și tratatele privind drepturile, ci și acest lucru îi transformă pe cei care primesc salarii și venituri în oameni liberi *într-un sistem capitalist.* Sunt suverani datorită calității lor de consumatori, iar ca producători sunt, ca și ceilalți cetățeni, subordonați necondiționat legii pieței. Prin vânzarea acestui factor de producție, adică a muncii și eforturilor lor, la prețul pieții oricui este gata să cumpere, ei nu își

periclitează poziția. Ei nu datorează mulțumiri și supunere celui care i-a angajat, ci îi datorează o cantitate definită de muncă, de o anumită calitate. Pe de altă parte, cel care angajează nu caută oameni care să-i placă, ci muncitori eficienți care să valoreze banii cu care îi plătește.

Raționalitatea și obiectivitatea relațiilor capitaliste bineînțeles că nu sunt realizate în aceeași măsură în întregul domeniu al afacerilor. Cu cât un om este adus mai aproape de consumator, cu atât intervin mai mulți factori personali. În serviciile de comerț, un anumit rol este jucat de simpatii și antipatii; relațiile sunt mai „umane”. Doctrinarii încăpățânați și reprezentanții capitalismului sunt pregătiți să numească acest lucru un avantaj. De fapt, libertatea personală a oamenilor de afaceri și a angajaților săi este îngrădită. Un mic vânzător, un frizer, un hangiu și un actor nu sunt la fel de liberi să-și exprime convingerile politice și religioase ca un proprietar al unei mori de lână sau ca un lucrător dintr-o oțelărie.

Dar aceste lucruri nu anulează caracteristicile generale ale sistemului pieții. Este un sistem care evaluează automat valoarea fiecărui om în concordanță cu serviciile pe care acesta le aduce grupului suveran al consumatorilor, și anume, concetățenilor lui.

II. Managementul birocratic

1. Birocraţia sub guvern despotic

Conducătorul unui mic trib primitiv, de regulă, concentrează în mâinile sale toată puterea legislativă, administrativă și judiciară. El este, în egală măsură, judecător și executor.

Dar este diferit atunci când despotul reușește să-și extindă teritoriul. Cum el nu poate fi omniprezent, trebuie să delege subordonaților o parte din puterea sa. Aceștia devin, în districtele lor, adjuncții despotului, acționând în numele și sub auspiciile lui. De fapt, ei devin despoți locali și numai cu numele sunt supuși marelui stăpân care i-a desemnat. Ei conduc provinciile lor după propria voință și devin satrapi. Marele rege are puterea de a-i destitui și de a numi alți succesori. Dar acest lucru nu rezolvă situația. Noul guvernator, de asemenea, va deveni în curând un satrap. Ceea ce unii critici afirmă, în mod greșit, cu privire la democrația reprezentativă, și anume că poporul este suveran numai în ziua alegerilor, este literalmente adevărat în ceea ce privește un asemenea sistem despotic: regele este suveran în provincii numai în ziua în care numește un nou guvernator.

În ce constă diferența dintre poziția unui astfel de guvernator provincial de cea a unui manager al unei filiale? Managerul întregului concern îi „înmânează” filiala noului manager și îi dă o singură sarcină: să obțină profit. Acest ordin, care este urmărit continuu prin contabilitate, este suficient să facă din filială o parte supusă concernului și să dea acțiunilor managerului direcția dorită de managerul central. Dar dacă despotul, pentru care decizia sa arbitrară este singurul principiu de guvernare, desemnează un guvernator și îi spune: „Fii adjunctul meu în această provincie!”, el face ca arbitraritatea adjunctului său să fie suverană în acea provincie. El renunță, cel puțin temporar, la puterea sa în beneficiul guvernatorului.

Pentru a evita acest rezultat, regele încearcă să limiteze puterea guvernatorului emițând directive și instrucțiuni. Codurile, decretele și statutele arată guvernatorului și subordonaților săi ce să facă dacă apare o problemă sau alta. Libertatea lor de acțiune este, astfel, limitată; acum, prima lor datorie este să se supună reglementărilor. Este adevărat că arbitraritatea lor este acum limitată în măsura în care aceste reglementări trebuie aplicate. Dar, în același timp, întregul caracter al managementului lor se schimbă. Ei nu mai sunt dornici să rezolve fiecare caz în parte folosindu-și toate calitățile lor; ei nu mai sunt nerăbdători să afle cea mai potrivită soluție pentru fiecare problemă. Grija lor cea mai mare este să se supună regulilor și reglementărilor, necontând dacă acestea sunt sau nu drepte sau dacă sunt contrare cu ceea ce se urmărea de fapt. Prima virtute

a unui administrator este să respecte codurile și decretele. El devine birocrat.

2. Birocrația în democrație

Același lucru este, în esență, valabil și pentru guvernarea democratică.

Deseori se afirmă că managementul birocratic este incompatibil cu guvernarea democratică și cu instituțiile democratice. Este fals. Democrația implică supremația legii. Dacă lucrurile ar sta altfel, funcționarii ar fi despoți iresponsabili și arbitrari, iar judecătorii ar fi cadii inconsecvenți și capricioși. Cei doi stâlpi ai guvernării democratice sunt: supremația legii și bugetul[15].

Supremația legii înseamnă că nici un judecător sau funcționar nu are dreptul să se amestece în treburile și afacerile indivizilor, doar dacă o lege validă o cere sau îl împuternicește să acționeze astfel. *Nulla poena sine lege*, adică nici o pedeapsă, dacă nu este cerută de lege. Incapacitatea naziștilor de a înțelege importanța acestui principiu este exact ceea ce îi califică drept antidemocrați. În sistemul totalitar din Germania lui Hitler, judecătorul trebuia să ia o decizie în concordanță cu „das gesunde Volksempfinden", adică în concordanță cu mentalitățile sănătoase ale oamenilor. Cum judecătorul era cel care trebuia să decidă care erau aceste mentalități sănătoase ale poporului, el era suveran în tribunalul său, ca și căpetenia unui trib primitiv.

Este un lucru ciudat când un ticălos scapă de pedeapsă pentru că legea este defectuoasă. Dar acest lucru este un rău mult mai mic în comparație cu arbitraritatea judiciară. Dacă legiuitorii descoperă că legea este inadecvată, ei pot să înlocuiască această lege nesatisfăcătoare cu alta mai bună. Ei sunt mandatarii suveranului — poporul; datorită acestui fapt, sunt suverani și responsabili față de alegători. Dacă alegătorii dezaprobă metodele folosite de reprezentanții lor, la următoarele alegeri ei vor vota alți oameni care știu mai bine cum să adapteze acțiunile lor la voința majorității.

Același lucru este și cu puterea executivă. Și în acest domeniu există doar alternativa între regula arbitrară a funcționarilor despotici și regula poporului împuternicit de instrumentalitatea legii. Este un eufemism să numim guvern acela în care conducătorii sunt liberi să facă orice cred ei că este cel mai bine pentru bunăstarea poporului, numit *stat asistențial*, și să-l punem în contrast cu statul în care administrația este legată de lege și cetățenii pot să își susțină drepturile împotriva autorităților care încalcă

---

[15] Aceasta nu este o definiție a guvernării democratice, ci o descriere a tehnicii administrative dintr-o guvernare democratică. Definiția guvernării democratice este: un sistem de guvernământ sub care toți cei conduși se află în poziția de a determina, direct prin plebiscit sau indirect prin alegeri, exercitarea puterii legislative și executive și selectarea miniștrilor.

legea. Acest așa-numit *stat asistențial* reprezintă, de fapt, tirania conducătorilor. (Trebuie să ne dăm seama că nici măcar un guvern despotic nu poate funcționa fără reguli și directive birocratice, pentru că altfel ar degenera într-un regim haotic cu tirani locali și s-ar dezintegra într-o mulțime de mici regimuri despotice.) Scopul statului constituțional este, de asemenea, să asigure bunăstarea poporului. Trăsătura caracteristică ce îl deosebește de despotism este aceea că nu autoritățile, ci reprezentanții aleși de popor trebuie să decidă ce este mai bine pentru bunăstarea poporului. Numai acest sistem îl face pe popor suveran și îi garantează dreptul la auto-determinare. În cadrul acestui sistem, cetățenii nu sunt suverani numai în ziua alegerilor, ci și între alegeri.

Administrația, într-o comunitate democratică, nu este restricționată numai de lege, ci și de buget. Controlul democratic este controlul prin buget. Reprezentanții poporului au cheile de la trezorerie. Nici un bănuț nu trebuie cheltuit fără acordul Parlamentului. Este ilegal să se folosească fondurile publice pentru orice alte cheltuieli decât cele pentru care au fost alocate de Parlament.

Managementul birocratic înseamnă, în democrație, management în strânsă concordanță cu legea și bugetul. Nu este datoria personalului din administrație și nici a judecătorilor să se întrebe ce trebuie făcut pentru bunăstarea poporului și cum ar trebui cheltuite fondurile publice. Aceasta este sarcina suveranului — poporul — și a reprezentanților lui. Tribunalele, diferitele ramuri ale administrației, armata, marina execută ceea ce legea și bugetul le ordonă. Nu ei, ci suveranul este cel care face politica.

Majoritatea tiranilor, despoților și dictatorilor sunt sincer convinși că regulile lor sunt benefice pentru popor, că modul lor de guvernare este „pentru popor”. Nu este cazul să investigăm dacă aceste afirmații ale domnilor Hitler, Stalin și Franco sunt fondate sau nu. Oricum, sistemele lor nu sunt guvernări nici „ale poporului”, nici „de către popor”. Nu sunt democratice, ci autoritare.

Afirmația că managementul birocratic este un instrument indispensabil pentru un guvern democratic este paradoxală. Mulți vor obiecta. Aceștia sunt obișnuiți să considere guvernul democratic ca cel mai bun sistem guvernamental, și managementul birocratic — ca unul din cele mai rele lucruri. Cum pot aceste două lucruri, unul bun și celălalt rău, să fie împreună?

Mai mult, America este o veche democrație, și discuția despre pericolele birocrației este un fenomen nou în această țară. Abia în anii din urmă oamenii au devenit conștienți de răutatea birocrației și nu consideră birocrația un instrument al guvernului democratic, ci, din contră, cel mai mare inamic al libertății și democrației.

Acestor obiecţii trebuie să le răspundem din nou că birocraţia, în esenţa ei, nu este nici bună, nici rea. Este o metodă de management ce poate fi aplicată în diferite sfere ale activităţii umane. Există un sector, și anume conducerea aparatului de guvernământ, în care metodele birocratice sunt neapărat necesare. Ceea ce mulți oameni consideră, în zilele noastre, un lucru rău nu este birocraţia în sine, ci extinderea sferei în care managementul birocratic se aplică. Această extindere este o consecinţă inevitabilă a restrângerii progresive a libertăţii cetăţenilor și a tendinţei din politica socială și economică din zilele noastre de a substitui iniţiativa privată cu controlul guvernamental. Oamenii învinovăţesc birocraţia, dar la ceea ce se gândesc ei cu adevărat sunt încercările de a face statul socialist și totalitar.

Întotdeauna a fost birocraţie în America. Administraţia vămilor și a serviciului pentru relaţii externe a fost întotdeauna condusă după principii birocratice. Ceea ce este caracteristic zilelor noastre este extinderea sferei de implicare a guvernului în afacerile și în alte treburi ale cetăţenilor. Și aceasta are ca rezultat substituirea managementului profitului cu managementul birocratic.

3. Caracteristicile esenţiale ale managementului birocratic

Avocaţii, filosofii și politicienii privesc supremaţia legii din alt unghi decât o face această carte. Din punctul lor de vedere, funcţia principală a legii este să limiteze puterea autorităţilor și a tribunalelor de a-i învinovăţi pe indivizi și de a le restrânge libertatea. Dacă cineva dă autorităţilor puterea de a închide sau chiar de a ucide oameni, acesta trebuie să reducă și să limiteze această putere. În caz contrar, funcţionarul sau judecătorul s-ar transforma în despoţi iresponsabili. Legea determină în ce condiţii judecătorul ar trebui să aibă dreptul și datoria să condamne, iar poliţistul să tragă cu arma. Legea protejează oamenii împotriva arbitrarităţii celor aflaţi la putere.

Punctul de vedere al acestei cărţi este puţin diferit. Avem de-a face cu birocraţia ca principiu al tehnicii și organizării administraţiei. Această carte privește regulile și regulamentele nu numai ca măsuri pentru protecţia oamenilor și pentru protecţia drepturilor și libertăţilor cetăţenești, ci și ca măsuri pentru executarea voinţei autorităţii supreme. Nevoia de a limita libertatea de acţiune a subordonaţilor se găsește în fiecare organizaţie. Orice organzaţie s-ar dezintegra în lipsa unor astfel de restricţii. Misiunea noastră este să investigăm caracteristicile specifice ale managementului birocratic, care îl departajează de cel comercial.

Managementul birocratic este managementul obligat să se supună regulilor și regulamentelor detaliate, fixate de autorităţile unui organism superior. Obiectivul birocratului este să îndeplinească ce anume îi ordonă

să facă aceste reguli și regulamente. Libertatea lui de a acționa conform propriilor convingeri este serios limitată de aceste reguli.

Business-managementul sau profit-managementul este managementul direcționat de motivul profit. Obiectivul său este de a obține un profit. Cum succesul sau eșecul de a ajunge la acest final poate fi supravegheat de contabilitate nu numai pentru întregul concern de afaceri, dar și pentru fiecare parte a lui, este posibil să fie descentralizat atât managementul, cât și contabilitatea, fără a pune în pericol unitatea operațiilor și atingerea scopurilor lor. Responsabilitatea poate fi împărțită. Nu este nevoie să se limiteze libertatea de acțiune a subordonaților prin reguli și regulamente, altele decât cele care stau la baza tuturor activităților de afaceri, și anume de a face operațiunea profitabilă.

Obiectivele administrației publice nu pot fi măsurate în termeni monetari și nu pot fi verificate prin metode contabile. Să luăm un sistem polițienesc de mărime națională cum ar fi FBI-ul. Nu există unitate de măsură disponibilă care să stabilească dacă cheltuielile efectuate de una din ramurile locale sau regionale sunt prea mari. Cheltuielile unei secții de poliție nu sunt rambursate de managementul excelent și nu variază direct proporțional cu succesele obținute. Dacă șeful întregului departament ar trebui să lase mână liberă șefilor din birourile subordonate în ceea ce privește cheltuielile, rezultatul ar fi o mare creștere a costurilor, pentru că fiecare ar fi zelos să îmbunătățească pe cât posibil serviciile din ramura sa. Ar deveni imposibil pentru șef să țină cheltuielile în limitele alocate de reprezentanții poporului sau chiar în orice limite. Nu este din cauza conștiinciozității cu care regulile administrative fixează cât de mult poate fi cheltuit de fiecare birou local pentru curățenia clădirilor, pentru repararea mobilei și pentru încălzire și iluminat. Într-un concern de afaceri, asemenea lucruri pot fi lăsate, fără nici o ezitare, la discreția managerului local responsabil. El nu va cheltui mai mult decât necesar pentru că sunt banii lui; dacă risipește banii concernului, el va pune în pericol profitul ramurii respective și deci, indirect, propriul său interes va avea de suferit. Situația este diferită pentru șeful local al unei agenții guvernamentale. Cheltuirea a cât mai mulți bani poate, de cele mai multe ori, îmbunătăți modul de conducere a afacerilor. Ar trebui să i se impună, prin regulamente, să facă economii.

În administrația publică nu există nici o legătură între venituri și cheltuieli. Serviciile publice doar cheltuiesc bani; neînsemnatul venit obținut din surse speciale (de exemplu, vânzarea publicațiilor Oficiului de Editură al Guvernului) este, mai mult sau mai puțin, accidental. Veniturile din taxele vamale și din impozite nu sunt „produse” de aparatele administrative. Sursa lor este legea, nu activitatea oficiilor vamale sau a colectorilor de impozite. Nu este meritul colectorului venitului intern că rezidenții din

districtul său sunt mai bogați și plătesc impozite mai mari decât cei din alte districte. Timpul și efortul cerute de conducerea administrativă a colectării impozitului pe venit nu sunt direct proporționale cu mărimea veniturilor impozitate.

În administrația publică nu există preț pe piață pentru rezultate. Acest lucru face indispensabilă operarea birourilor publice conform unor principii total diferite de cele aplicate pentru obținerea profitului.

Acum suntem în măsură să dăm o definiție managementului birocratic: managementul birocratic este metoda aplicată în conducerea afacerilor administrative al cărei rezultat nu are valoare bănească pe piață. Țineți minte: nu spunem că o conducere de succes a afacerilor publice nu are valoare, ci că nu are preț pe piață, valoarea sa nu poate fi evaluată într-o tranzacție pe piață și, în consecință, nu poate fi exprimată în termeni bănești.

Dacă comparăm condițiile din două țări, să spunem Atlantis și Thule, putem stabili multe cifre statistice importante pentru fiecare dintre ele: mărimea teritoriului și a populației, rata natalității și a mortalității, numărul analfabeților, al crimelor comise și multe alte date demografice. Putem determina suma banilor câștigați de toți cetățenii, valoarea bănească a producției anuale, valoarea bănească a bunurilor importate sau exportate și multe alte date economice. Dar nu putem stabili nici o valoare aritmetică pentru sistemul guvernamental sau administrativ. Aceasta nu înseamnă că negăm importanța sau valoarea unei bune guvernări. Înseamnă doar că nici o unitate nu poate măsura aceste lucruri. Este imposibil ca ele să fie exprimate în cifre.

Poate că cel mai grozav lucru din Atlantis este bunul său sistem de guvernare. Poate că Atlantis își datorează prosperitatea instituțiilor sale constituționale și administrative. Dar nu le putem compara cu cele din Thule în același fel în care comparăm alte lucruri, de exemplu, rata salariilor sau prețurile la lapte.

Managementul birocratic este managementul acelor afaceri ce nu pot fi supuse controlului calculului economic.

4. Baza managementului birocratic

Omul de rând compară operațiunile din birourile administrative cu munca din sistemul de profit, care îi este mai familiar. Atunci descoperă că managementul birocratic este risipitor, ineficient, încet și împodobit cu panglică roșie. El pur și simplu nu înțelege cum oamenii rezonabili îndură un astfel de sistem injust. De ce să nu adopte metodele des încercate din afacerile private?

Oricum, astfel de critici nu sunt pertinente. Ele interpretează greșit trăsăturile specifice administrației publice. Ele nu sunt conștiente de diferențele fundamentale dintre guvern și întreprinderile private ce urmăresc obținerea profitului. Ceea ce ele numesc deficiențe și greșeli ale managementului oficiilor administrative sunt caracteristici definitorii. Un birou administrativ nu este o întreprindere ce urmărește obținerea profitului; el nu poate folosi nici un calcul economic; el trebuie să rezolve probleme care sunt necunoscute managementului afacerilor. Este exclus ca el să-și îmbunătățească managementul prin remodelarea lui în conformitate cu tiparele afacerilor particulare. Este o greșeală să judecăm eficiența unui departament guvernamental comparându-l cu munca dintr-o întreprindere supusă influenței factorilor pieței.

Există, bineînțeles, în administrația publică din orice țară neajunsuri care sar în ochi oricărui observator. Uneori oamenii sunt șocați de mărimea proastei administrări. Dacă cineva încearcă să ajungă la rădăcinile ei, va descoperi că uneori nu este numai rezultatul neglijenței sau lipsei de competență. Uneori se arată a fi rezultatul condițiilor speciale politice sau instituționale sau rezultatul unei încercări de a ajunge la un compromis privind o problemă pentru care nu s-a putut găsi o soluție mai bună. O cercetare amănunțită a tuturor dificultăților implicate poate convinge un cercetător onest că, datorită statutului forțelor politice, nici el nu ar fi putut să rezolve problema într-un mod mai puțin criticabil.

Este inutil să sprijinim o reformă birocratică prin numirea unor oameni de afaceri ca șefi ai diferitelor departamente. Calitatea de întreprinzător nu ține de personalitatea întreprinzătorului; ține de poziția pe care acesta o ocupă în structura societății de piață. Un fost întreprinzător căruia i se dă în sarcină un birou guvernamental nu mai este un om de afaceri, ci un birocrat. Obiectivul lui nu mai poate fi profitul, ci supunerea la reguli și regulamente. Ca șef al unui birou, el poate avea puterea de a modifica unele mici reguli și anumite proceduri de ordine internă. Dar realizarea activității biroului este determinată de reguli și regulamente care sunt dincolo de puterea sa.

Este o iluzie larg răspândită că eficiența birourilor guvernamentale poate fi îmbunătățită de specialiști în management și de metodele lor de management științific. Oricum, asemenea planuri provin dintr-o proastă concepere a obiectivelor guvernului.

Ca orice fel de aplicație practică, și managementul specializat este condiționat de disponibilitatea unei metode de calcul. O astfel de metodă există în afacerile care au ca scop obținerea profitului. Aici exprimarea profitului și pierderii este vitală. Problema managementului birocratic este exact lipsa unei astfel de metode de calcul.

În domeniul întreprinderilor ce urmăresc obținerea profitului, obiectivul activităților specialistului în management este clar determinat de supremația motivului „profit”. Scopul său este să reducă costurile fără să pericliteze valoarea pe piață a rezultatelor sau să reducă costurile mai mult decât preconizata reducere a valorii pe piață a rezultatelor sau să ridice valoarea pe piață a rezultatelor mai mult decât creșterile necesare ale costurilor. Dar în domeniul guvernamental, rezultatele nu au valoare pe piață. Ele nu pot fi nici cumpărate, nici vândute.

Să considerăm trei exemple.

Un departament al poliției are ca sarcină protejarea unei uzine din domeniul apărării împotriva sabotajului. Sunt desemnate treizeci de gărzi pentru această sarcină. Comisionarul responsabil nu are nevoie de sfatul unui expert pentru a descoperi că poate economisi bani prin reducerea gărzilor la numai douăzeci de oameni. Dar întrebarea este: contrabalansează această economie creșterea riscului? Sunt lucruri serioase în joc: apărarea națională, starea de spirit a forțelor armate și a civililor, repercursiunile în domeniul afacerilor externe, viețile multor muncitori. Toate aceste lucruri valoroase nu pot fi exprimate în termeni bănești. Responsabilitatea de a aloca resursele necesare revine în întregime Congresului și Executivului. Ei nu pot evita acest lucru prin lăsarea deciziei în seama unui sfătuitor iresponsabil.

Una din misiunile Oficiului de Resurse Interne este fixarea finală a impozitelor. Datoria sa este interpretarea și aplicarea legii. Aceasta nu este numai o acțiune birocratică, ci și un fel de funcție juridică. Orice plătitor de impozite care obiectează împotriva modului de interpretare a legii de către comisionar este liber să îl aducă în fața unui Tribunal Federal pentru a-și recupera suma plătită. Cu ce poate fi de folos pentru conducerea unei astfel de afaceri un specialist în productivitate cu studiile sale despre timp și inițiativă? Cronometrul lui va fi nepotrivit în camerele unui birou administrativ. Este evident că — toate celelalte lucruri rămânând constante — un funcționar care lucrează mai repede este un angajat mai de dorit decât altul care este lent, dar problema principală este calitatea acțiunii. Numai funcționarii experimentați pot să aprecieze corect realizările ajutoarelor lor. Munca intelectuală nu poate fi măsurată și evaluată prin procedee mecanice.

În sfârșit, să considerăm un exemplu în care nici probleme de politici „înalte”, și nici corecta aplicare a legii nu sunt implicate. Un birou administrativ este însărcinat să cumpere toate lucrurile necesare pentru conducerea tehnică a muncii de birou. Aceasta este o muncă relativ simplă. Dar, fără îndoială, este o muncă mecanică. Cel mai bun funcționar nu este cel care completează cele mai multe ordine într-o zi. Cea mai bună realizare este să cumpere materialele cele mai potrivite la prețurile cele mai mici.

De aceea, în ceea ce privește managementul guvernamental, nu este corect să afirmăm că studiile de timp, studiile de inițiativă și alte instrumente științifice ale managementului „arată, cu o acuratețe rezonabilă, cât timp și ce efort sunt cerute pentru fiecare metodă valabilă” și că, din această cauză, „pot să arate care dintre procedurile și metodele posibile cer cel mai puțin timp și efort”[16]. Asemenea lucruri sunt nefolositoare pentru că nu pot fi coordonate cu calitatea activității realizate. Doar viteza nu este o măsură pentru munca intelectuală. Nu poți „măsura” un doctor după timpul pe care îl petrece examinând un pacient. Și nu poți „măsura” un judecator după timpul în care rezolvă un caz.

Dacă un om de afaceri realizează un anumit produs pentru a-l exporta, el este nerăbdător să reducă numărul de ore-muncitor necesare pentru fabricarea diferitelor părți ale bunului respectiv. Dar licența pentru transportul în străinătate al acestui bun nu face parte din produsul respectiv. Guvernul, prin eliberarea licenței, nu contribuie cu nimic la producția, marketingul și transportul bunului respectiv. Biroul guvernului nu este un atelier care să producă o parte necesară finalizării produsului. Ceea ce urmărește guvernul prin realizarea dependenței exporturilor de acordarea licențelor este restrângerea comerțului exterior. El vrea să reducă volumul total al exporturilor sau volumul exporturilor realizate de exportatori neagreați sau vândute unor cumpărători neagreați. Emiterea licențelor nu este un obiectiv, ci o metodă tehnică pentru atingerea lui. Din punctul de vedere al guvernului, licențele refuzate sau cele care nici măcar nu au fost cerute sunt mai importante decât cele acordate. De aceea, nu trebuie să fie luat „totalul de ore-muncitor efectuate per licență” ca standard pentru performanțele biroului. Ar fi nepotrivit să se realizeze „operația de acordare a licenței...pe baza unei linii de asamblare”[17].

Aici sunt alte diferențe. Dacă, în procesul de derulare a producției, o piesă este stricată sau se pierde, rezultatul este o creștere sigură, dar limitată, a costului de producție. Dar dacă o cerere pentru licență se pierde în birou, cetățenii pot suferi pagube importante. Legea poate preveni acest lucru prin posibilitatea de a da în judecată biroul. Dar, în orice caz, obligativitatea politică și morală a guvernului de a trata aceste cereri cu mare atenție rămâne neschimbată..

Conducerea afacerilor guvernamentale se deosebește de procesele industriale la fel de mult cum urmărirea penală, condamnarea și pedepsirea unui criminal se deosebesc de cultivarea porumbului sau de fabricarea pantofilor. Eficiența guvernamentală și eficiența industrială sunt lucruri cu totul diferite. Conducerea unei fabrici nu poate fi

---

[16] J.M.Juran, *Bureaucracy, a Challenge to Better Management* (New York, 1944), pag. 75.

[17] J.M.Juran, opere citate, pag. 34, 76.

îmbunătățită luând ca model un departament de poliție, iar un birou de colectare a impozitelor nu poate deveni mai eficient adoptând metodele unei fabrici de automobile. Lenin a greșit considerând birourile guvernamentale ca un model pentru industrie. Iar cei care vor să facă managementul birourilor guvernamentale la fel cu cel al fabricilor greșesc la fel de mult.

Sunt multe lucruri din administrația guvernamentală care trebuie să fie schimbate. Bineînțeles, toate instituțiile umane trebuie ajustate din nou și din nou la schimbarea condițiilor. Dar nici o reformă nu poate transforma un birou public într-o întreprindere privată. Un guvern nu este o întreprindere ce urmărește obținerea profitului. Conducerea afacerilor sale nu poate fi măsurată prin metoda de profit și pierdere. Realizările lui nu pot fi evaluate în termeni bănești. Acest lucru este fundamental pentru tratarea oricărei probleme a birocrației.

5. Managementul birocratic al personalului

Un birocrat se deosebește de un non-birocrat pentru că el lucrează într-un domeniu în care este imposibil să apreciezi rezultatul efortului unui om în termeni monetari. Națiunea cheltuiește bani pentru întreținerea acestor birouri, pentru plata salariilor și pentru cumpărarea tuturor materialelor și echipamentelor necesare. Dar ceea ce primește pentru această cheltuială nu poate fi apreciat în bani, oricât de important și de valoros ar fi acest „output”. Aprecierea lui depinde de libertatea de acțiune a guvernului.

Este adevărat că evaluarea diferitelor bunuri vândute și cumpărate pe piață depinde, în aceeași măsură, de libertatea de alegere, dar este libertatea de alegere a consumatorilor. Dar cum consumatorii sunt oameni diferiți, o comunitate anonimă și neomogenă, judecățile pe care le fac și care se transformă într-un fenomen impersonal — prețul pieței — sunt astfel separate de originea lor arbitrară. Mai mult, ele se referă la bunurile ca atare, și nu la cei care le-au produs. Legătura dintre vânzător și cumpărător, ca și relația șef-angajat în afacerile ce urmăresc obținerea de profit, sunt lucruri de fapt și impersonale. Există o înțelegere din care fiecare parte obține un profit. Ei contribuie reciproc la existența celuilalt. Dar lucrurile sunt diferite în managementul birocratic. Aici legătura dintre șef și subordonat este personală. Subordonatul depinde de judecata șefului asupra personalității, și nu asupra muncii sale. Atâta timp cât funcționarul poate să se bazeze pe șansele sale de a obține o slujbă într-o afacere privată, această dependență nu poate deveni atât de agresivă, încât să îi marcheze întregul caracter. Dar altfel stau lucrurile în condițiile tendinței prezente de birocratizare generală.

Până acum câțiva ani, scena americană nu știa de birocrat ca tip particular de ființă umană. Întotdeauna au fost birouri și au fost conduse, din necesitate, într-un mod birocratic. Dar existau puține clase de oameni care

considerau munca în birourile publice ca singura lor chemare profesională. Exista un schimb continuu de personal între slujbele guvernamentale și cele private. Sub tutela conducerii civile, serviciul public a devenit o carieră obișnuită. Numirile erau bazate pe examinări și nu mai depindeau de apartenența politică a candidaților. Mulți au rămas în serviciul public pe viață. Dar ei și-au păstrat libertatea personală pentru că puteau întotdeauna să se gândească la o slujbă în domeniul privat.

Altfel era în Europa continentală. Aici birocrații au format de mult un grup integrat. Numai pentru câțiva oameni eminenți era deschisă oportunitatea de a se întoarce la viața nebirocratică. Cei mai mulți erau legați de birouri pe viață. Ei au dezvoltat un caracter specific îndepărtării lor totale de lumea afacerilor al căror scop era profitul. Orizontul lor intelectual era ierarhia și regulile și regulamentele acesteia. Soarta lor era să depindă în întregime de favorurile superiorilor. Ei erau supuși conducerii nu numai la birou. Este de înțeles că și activitățile lor particulare — și chiar și cele ale soțiilor lor — trebuiau să fie conforme cu o anumită demnitate dată de poziția lor și cu un anumit cod de conduită — nescris — potrivit unui „*Staatsbeamter*" sau „*fonctionnaire*". Era de așteptat ca ei să aprobe punctul de vedere politic al miniștrilor cabinetului care erau în acel moment în funcție. Oricum, libertatea lor de a susține un partid de opoziție era sensibil limitată.

Formarea unei clase largi de asemenea oameni dependenți de guvern a devenit o amenințare serioasă pentru menținerea instituțiilor constituționale. Au fost făcute încercări de a proteja funcționarul împotriva judecății arbitrare a superiorilor săi. Dar singurul rezultat obținut a fost că disciplina a fost relaxată și că scăderea performanței profesionale s-a răspândit tot mai mult.

America este novice în domeniul birocrației. Are mult mai puțină experiență în această chestiune decât clasicele țări ale birocrației: Franța, Germania, Austria, Rusia. În Statele Unite încă domină o înclinație către o supraevaluare a utilității regulamentelor din serviciul civil. Astfel de regulamente cer candidaților o anumită vârstă, absolvirea unor anumite școli și trecerea anumitor examinări. Pentru promovarea pe poziții mai înalte și pentru obținerea unui salariu mai mare sunt cerute alte examinări și un anumit număr de ani petrecut în poziții inferioare. Este evident că toate aceste cereri se referă la lucruri mai mult sau mai puțin superficiale. Nu este necesar să se sublinieze că frecventarea școlilor, examinările și anii petrecuți în poziții inferioare nu califică neapărat un om pentru o poziție mai înaltă. Acest mecanism de selecție uneori împiedică unii oameni foarte competenți să aibă acces la o slujbă și nu previne întotdeauna numirea unui incompetent total. Dar cel mai grav efect este că principala preocupare a funcționarilor este să se supună acestor formalități. Ei uită

că rolul lor este să-și îndeplinească cât mai bine sarcinile care le-au fost încredințate.

Într-un sistem de servicii publice bine pus la punct, promovarea către pozițiile superioare depinde în principal de vechime. Șefii departamentelor sunt, în mare parte, oameni în vârstă, care știu că după câțiva ani se vor pensiona. Petrecând cea mai mare parte a vieții lor în poziții de subordonare, ei și-au pierdut vigoarea și inițiativa. Ei evită inovațiile și modernizările. Ei analizează fiecare proiect de reformă ca pe o tulburare a liniștii lor. Conservatorismul lor rigid frustrează toate eforturile unui ministru de a adapta serviciul la condițiile în schimbare. Ei îl privesc pe ministru ca pe un profan neexperimentat. În toate țările cu birocrație, lumea spune: Cabinetele vin și pleacă, dar birourile rămân.

Ar fi o greșeală să atribuim frustrarea cauzată de birocrația europeană neajunsurilor intelectuale și morale ale personalului. În toate aceste țări erau multe familii ai căror urmași au ales cariera birocratică pentru că erau bine intenționați în a servi națiunea. Idealul unui băiat sărac, dar inteligent, care vroia să obțină o poziție mai bună în viață era să se alăture personalului din administrație. Mulți dintre membrii înzestrați și îngâmfați ai „inteligheției” lucrau la birourile statului. Prestigiul și statutul social ale funcționarilor guvernamentali surclasau de departe pe cele ale oricărei alte clase de populație, cu excepția ofițerilor de armată și a membrilor vechilor și bogatelor familii aristocratice.

Mulți funcționari publici au publicat excelente tratate despre problemele legislației și statisticii administrative. Unii dintre ei erau în timpul liber străluciți scriitori sau muzicieni. Alții au intrat în politică și au devenit eminenți lideri de partide. Bineînțeles, cea mai mare parte a birocraților erau oameni mai degrabă mediocri. Dar este indubitabil că un număr considerabil de oameni capabili se găseau printre angajații guvernului.

Eșecul birocrației europene nu s-a datorat în mod sigur incapacității personalului. A fost un rezultat al inevitabilei slăbiciuni a oricărei afaceri din administrația publică. Lipsa unor standarde, care să dovedească în mod clar succesul sau insuccesul îndeplinirii datoriilor oficiale, creează probleme de nerezolvat. Omoară ambiția, distruge inițiativa și curajul de a face mai mult decât minimul necesar. Face ca birocratul să se uite la instrucțiuni, și nu la succesul material și real.

III. Managementul birocratic al întreprinderilor publice

1. Inaplicabilitatea controlului guvernamental complet

Socialismul, exprimat prin controlul guvernamental deplin al tuturor activităților economice, este inaplicabil, deoarece comunității socialiste i-ar lipsi instrumentul intelectual indispensabil al proiectării și planificării economice: calculul economic. Ideea centrală majoră a planificării statale centralizate se contrazice pe sine. Un centru de conducere socialist ce urmărește administrarea producției va fi neajutorat în fața problemelor ce trebuie rezolvate. În cadrul unui astfel de centru nu se va ști niciodată dacă proiectele luate în considerare sunt avantajoase sau dacă rezultatele acestora nu vor duce la risipa mijloacelor avute la dispoziție. Socialismul trebuie să ducă, prin urmare, la un haos total.

Recunoașterea acestui adevăr a fost mult timp împiedicată de tabuurile marxismului. Una dintre contribuțiile principale ale marxismului la succesul propagandei pro-socialiste a fost condamnarea studiului problemelor economice legate de bunăstarea socialistă. Asemenea studii erau, în opinia lui Karl Marx și a sectei sale, semnul unui „utopism" iluzoriu. Socialismul „științific", așa cum își denumeau Marx și Engels propria lor creație, nu trebuie să se preocupe cu asemenea investigații nefolositoare. Socialiștii „științifici" trebuie să se mulțumească cu viziunea unui socialism care este sortit să apară și care va transforma Pământul într-un paradis. Ei nu trebuie să fie atât de ridicoli, încât să întrebe cum va funcționa sistemul socialist.

Una dintre cele mai remarcabile realități ale istoriei intelectualității între secolul XIX și începutul secolului XX este aceea că *Verboten*-ul marxist a fost respectat cu strictețe. Puținii economiști care au îndrăznit să-l înfrunte n-au fost luați în seamă și au fost dați curând uitării. Doar în urmă cu 25 de ani vraja s-a rupt. Imposibilitatea realizării calculului economic în socialism a fost demonstrată într-o manieră categorică.

Bineînțeles, câțiva marxiști încăpățânați au ridicat obiecții. Ei nu au putut să nu admită că problema calculului economic era cea mai importantă temă a socialismului, fiind scandalos faptul că socialiștii și-au pierdut timpul făcând 80 de ani de propagandă fanatică fără să realizeze în ce consta problema principală. Ei și-au asigurat însă partizanii alarmați că va fi simplu să găsească o soluție satisfăcătoare. Într-adevăr, numeroși profesori și scriitori socialiști atât din Rusia, cât și din țările occidentale au sugerat scheme de calcul economic în cadrul socialismului. Aceste scheme s-au dovedit complet eronate. Nu a fost dificil pentru economiști să le demaște erorile și contradicțiile. Socialiștii au dat greș în totalitate în

încercările lor disperate de a respinge demonstrația conform căreia nici un calcul economic nu este posibil în vreun sistem socialist[18].

Este evident că o administrație socialistă ar dori de asemenea să furnizeze comunității un maximum posibil de mărfuri ce pot fi produse în condițiile existente ale ofertei de factori de producție și de cunoștințe tehnologice. Un guvern socialist va fi gata să folosească factorii de producție disponibili pentru producția acelor bunuri care în opinia sa sunt cele mai cerute și va amâna producerea acelor bunuri pe care le consideră mai puțin cerute. Dar neputința aplicării calculului economic va face imposibilă găsirea celor mai economice metode de producție a bunurilor cerute.

Guvernele socialiste ale Rusiei și Germaniei funcționează într-o lume în care cele mai multe țări încă se bazează pe economia de piață. Ele pot astfel folosi pentru calculul lor economic prețurile stabilite în stăinătate. Numai datorită raportării la aceste prețuri sunt ele capabile să calculeze, să înregistreze și să planifice. Ar fi cu totul altfel dacă toate țările ar adopta socialismul. Atunci nu ar mai exista prețuri pentru factorii de producție și calculul economic ar fi imposibil[19].

2. Întreprinderea publică într-o economie de piață

La fel stau lucrurile și în cazul întreprinderilor deținute și administrate de guvernul sau municipalitățile unei țări în care cea mai mare parte a activităților economice se află sub managementul întreprinderilor libere. Pentru ele calculul economic nu pune mari probleme.

Nu trebuie să ne întrebăm dacă ar fi sau nu fezabil ca astfel de întreprinderi de stat să fie conduse la fel ca cele private. Aceasta deoarece este o realitate faptul că întreprinderile aparținând guvernului, statului sau municipalităților sunt înclinate să devieze de la sistemul bazat pe profit. Administrația nu își conduce întreprinderile având ca scop atingerea celui mai mare profit posibil. Ea consideră împlinirea altor sarcini ca fiind mai importantă. Ea este gata să renunțe la profit sau cel puțin la o parte din acesta, acceptând chiar pierderi pentru atingerea altor obiective.

Oricare ar fi aceste alte obiective, rezultatele unei astfel de politici duc întotdeauna la subvenționarea unor persoane pe spinarea altora. Dacă o întreprindere de stat operează în pierdere sau obține numai o parte din profitul pe care l-ar fi putut obține în cazul în care ar fi fost condusă numai conform motivației-profit, rezultatele sale negative afectează bugetul, și în

---

[18] Pentru o abordare mai documentată a acestei probleme primordiale puteți consulta: Mises, *Socialism, an Economic and Sociological Analysis*, tradus de Kahane (New York, 1936), pag. 113-122, 131-142, 516-521[în românește: *Socialismul. O analizã economicã ºi sociologicã*, tradus de Sergiu Marcus]; Mises, *Nationaloekonomie* (Geneva, 1940), pag.188-223, 634-645; Hayek, *Colectivist Economic Planning* (London, 1935); Hayek, „Socialist Calculation: The Competitive Solution" (*Economica*, VII, 125-149).

[19] Mises, *Omnipotent Government* (New Haven, 1944), pag. 55-58.

acest mod contribuabilii. Dacă, de exemplu, un sistem de transport urban aflat în administrația primăriei cere clienților un tarif atât de scăzut, încât costurile operative nu pot fi acoperite, plătitorii de taxe îi subvenționează în realitate pe călătorii din acel oraș.

Dar nu vom urmări în această carte, ce atacă problemele birocrației, aspecte financiare precum cele de mai sus. Din punctul nostru de vedere, un alt rezultat merită a fi luat în considerare.

Imediat ce o activitate nu se mai desfășoară în scopul obținerii de profit, alte principii trebuie adoptate pentru a defini cadrul său de desfășurare. Autoritățile locale nu pot instrui pur și simplu managerii: *Nu* lua în seamă profitul. Ele trebuie să dea managerilor ordine precise și bine definite. Ce fel de ordine pot fi acestea?

Campionii întreprinderilor de stat la nivel central și local sunt înclinați să răspundă la această întrebare într-o manieră mai degrabă naivă: Obiectivul întreprinderii publice este să aducă servicii folositoare comunității. Dar problema nu este chiar așa de simplă. Sarcina fiecărei activități este să aducă servicii utile. Dar ce înseamnă acest termen? Cine trebuie, în cazul întreprinderii publice, să decidă când un serviciu este folositor? Și mai important decât aceasta: Cum descoperim noi dacă serviciile prestate nu sunt mult prea costisitoare pentru rezultatele lor, adică dacă factorii de producție absorbiți de producerea lor nu sunt retrași din alte linii de utilizare în care puteau aduce servicii mai valoroase?

În cazul întreprinderilor private bazate pe profit, problema aceasta este rezolvată de atitudinea populației. Dovada utilității serviciilor aduse este aceea că un număr suficient de cetățeni este gata să plătească prețul cerut pentru ele. Nu încape îndoială că serviciile aduse de brutării sunt considerate de clienții lor utile. Aceștia sunt gata să plătească prețul cerut pentru pâine. La acest preț, producția de pâine tinde să se extindă până la saturare, adică până acolo unde o extindere ulterioară ar determina retragerea de factori de producție din alte ramuri ale industriei pentru care cererea de produse la nivelul consumatorilor este mai intensă. Prin folosirea motivației-profit pe post de ghid, întreprinderile libere își ajustează activitatea conform dorințelor manifestate de populație. Motivația-profit determină fiecare întreprinzător să realizeze acele servicii pe care consumatorii le consideră cele mai urgente. Structura prețurilor de pe piață le arată întreprinzătorilor cât de liberi sunt să investească în fiecare ramură de producție.

Însă în cazul în care o întreprindere publică este administrată fără luarea în considerare a profiturilor, comportamentul populației nu mai furnizează un criteriu al utilității sale. Dacă guvernul sau autoritățile locale hotărăsc să meargă mai departe în ciuda faptului că plățile primite de la clienți nu acoperă costurile operaționale, unde mai poate fi găsit un criteriu pentru

măsurarea utilității serviciilor prestate? Cum putem să aflăm dacă deficitul nu este prea mare față de aceste servicii? Și cum să descoperim dacă deficitul nu poate fi redus fără a micșora valoarea serviciilor în cauză?

O afacere privată este sortită dispariției dacă activitățile sale aduc numai pierderi și nu poate fi găsită nici o cale pentru remedierea situației. Lipsa profitului este dovada dezaprobării din partea consumatorilor. În cazul întreprinderii private, nu există mijloc de a sfida acest verdict și a continua activitatea. Managerul unei fabrici în pierdere poate da explicații și se poate scuza pentru eșec. Dar aceste justificări nu sunt de nici un folos, ele nu pot opri abandonul final al proiectului nereușit.

Lucrurile stau altfel în situația unei întreprinderi publice. În acest caz, apariția unui deficit nu este considerată o dovadă a eșecului acesteia. Managerul nu este responsabil pentru deficit. Este dorința șefului său, guvernul, să vândă la un preț atât de scăzut, încât pierderea nu poate fi evitată. Dacă guvernul și-ar limita interferența numai la fixarea prețului de vânzare, lăsând toate celelalte atribuții în seama managerului, acestuia din urmă i-ar reveni puteri depline de alimentare din fondurile trezoreriei.

Este important de înțeles că problema noastră nu are nimic de-a face cu necesitatea de a preveni abuzul de putere al managerului. Plecăm de la premisa că guvernul sau municipalitatea a numit un manager onest și eficient și că climatul moral al țării sau orașului, precum și organizarea propriu-zisă a activităților economice oferă o protecție satisfăcătoare împotriva acțiunilor din afara legii. Problema noastră este cu mult diferită. Ea pleacă de la realitatea că fiecare serviciu poate fi îmbunătățit prin creșterea cheltuielilor. Oricât de excelente ar fi un spital, un sistem de metrouri sau o rețea de apă menajeră, managerul știe întotdeauna cum să îmbunătățească serviciile prestate dacă are fondurile necesare la dispoziție. În nici un domeniu al nevoilor umane nu poate fi atinsă satisfacția deplină în asemenea mod încât nici o îmbunătățire să nu mai fie posibilă. Specialiștii au ca scop îmbunătățirea satisfacerii nevoilor în ramura lor specifică de activitate. Ei nu se preocupă și nici nu trebuie să se preocupe de restricțiile pe care extinderea activității încredințate lor le cauzează altor categorii de satisfacere a nevoilor. Nu este sarcina directorului de spital să renunțe la anumite îmbunătățiri ale spitalului municipal ca nu cumva să dăuneze îmbunătățirii metroului și vice-versa. Tocmai managerul eficient și onest va încerca să facă serviciile din domeniul său cât mai bune cu putință. Dar cum el nu este restricționat de nici un parametru al succesului financiar, costurile implicate vor plasa o grea povară pe fondurile publice. Managerul va deveni un fel de cheltuitor iresponsabil al banilor proveniți de la contribuabili. Cum așa ceva nu este acceptabil, guvernul trebuie să acorde atenție multor detalii legate de procesul de conducere. El trebuie să definească într-un mod precis

calitatea și cantitatea serviciilor ce trebuie prestate și ale bunurilor ce trebuie vândute, trebuie să furnizeze instrucțiuni detaliate referitoare la metodele ce trebuie aplicate în achiziția de factori de producție materiali și în angajarea și retribuirea forței de muncă. Cum contul de profit și pierderi nu trebuie să fie considerat criteriul succesului sau eșecului managerial, singura cale de a face managerul responsabil față de trezoreria statului este de a-i limita accesul la fonduri prin reguli și reglementări. Dacă managerul crede că este avantajos să cheltuiască mai mult decât permit aceste instrucțiuni, el trebuie să înainteze o cerere pentru o alocare specială de fonduri. În acest caz, decizia revine șefului său, guvernul sau municipalitatea. În aceste condiții, managerul nu este un administrator de afaceri veritabil, ci un birocrat, adică un funcționar silit să respecte diverse instrucțiuni. Criteriul unui bun management nu este aprobarea clienților având ca rezultat un exces de venituri raportat la costuri, ci supunerea strictă în fața unui set de reguli birocratice. Regula supremă a managementului devine obedienţa faţă de regulile existente.

Desigur, guvernul sau consiliul local va fi gata să redacteze aceste reguli și regulamente astfel încât serviciile prestate să aibă nivelul de utilitate dorit, iar deficitul să nu aibă un nivel mai ridicat decât cel propus. Dar aceasta nu înlătură caracterul birocratic al realizării activităților economice. Managementul se află în situația de a se supune unui anumit cod de instrucțiuni; doar atât contează. Managerul nu este răspunzător dacă acțiunile sale sunt corecte din punctul de vedere al acestui cod. Sarcina sa principală nu poate fi eficienţa ca atare, ci eficienţa în limitele aservirii la regulamente. Poziția sa nu este aceea a unui cadru de conducere într-o întreprindere ce urmărește profitul, ci a unui funcționar public, cum ar fi, de exemplu, șeful unui departament de poliție.

Singura alternativă la activitățile economice bazate pe profit este deci managementul birocratic. Ar fi pe deplin inaplicabilă delegarea unui individ sau unui grup de indivizi cu puterea de a se alimenta liber din fondurile publice. Este necesar să se limiteze puterea managerilor sistemelor publice centrale sau locale prin soluții birocratice, pentru a nu fi considerați risipitori iresponsabili ai banilor publici și pentru ca managementul lor să nu dezorganizeze întregul buget.

IV. Managementul birocratic în întreprinderile private

1. Cum intervenţia statului şi deteriorarea motivului-profit duc afacerea către birocratizare

Nici o întreprindere nu va cădea pradă metodelor birocratice ale managementului dacă este condusă cu singurul scop de a obține profit. Deja s-a subliniat că, sub influența motivului-profit, orice agregat industrial, nu contează cât de mare, se află în poziția de a-și organiza întreaga afacere și fiecare parte a sa în așa fel încât spiritul capitalist îl străbate de sus până jos.

Dar noi ne aflăm într-o eră a atacului general asupra motivului-profit. Opinia publică îl condamnă ca imoral și foarte dăunător pentru bunăstarea publică. Partidele politice și guvernele sunt nerăbdătoare să îl înlocuiască și să îl pună la locul lui, pe care ei îl numesc punctul de vedere „al serviciului" și care, de fapt, este management birocratic.

Nu cred că este necesar să analizăm în detaliu ceea ce au obținut naziștii în acest domeniu. Naziștii au reușit să elimine în întregime motivul-profit din conducerea afacerilor. În Germania nazistă nu se mai discuta de libera inițiativă. Nu mai existau întreprinzători. Foștii întreprinzători au fost reduși la statutul de *Betriebsführer* (manageri de magazin). Nu mai sunt liberi în operațiunile lor; ei trebuie să se supună, necondiționat, ordinelor emise de Consiliul Central al Managementului de Producție, *Reichswirtschaftsministerium*, și birourilor districtuale și de ramură ale acestuia. Guvernul nu numai că determină prețurile și rata dobânzii, creșterea veniturilor și a salariilor, cantitatea ce trebuie produsă și metodele ce trebuie folosite în producție, dar stabilește și un anumit venit pentru managerii de magazine, ceea ce îi transformă în funcționari publici salariați. În afară de folosirea unor termeni, acest sistem nu are nimic în comun cu capitalismul și cu economia de piață. Este pur și simplu socialism de tip german: *Zwangswirtschaft.* El diferă de socialismul de tip rusesc, care este sistemul naționalizării tuturor fabricilor, numai în problemele tehnice și este bineînțeles, ca și sistemul rusesc, un mod de organizare socialistă pur și simplu autoritară.

În restul lumii, lucrurile nu au mers chiar atât de departe. În țările anglo-saxone sunt încă întreprinderi private. Dar tendința generală din zilele noastre este să lăsăm guvernul să intervină în afacerile private. Și, în multe cazuri, această intervenție forțează managementul birocratic în întreprinderile private.

2. Intervenţia în mărimea profitului

Guvernul poate să aplice diferite metode pentru a limita profitul pe care o întreprindere este liberă să îl obțină. Cele mai frecvente metode sunt:

1. Profitul pe care o categorie specială de întreprinzători este liberă să îl obțină este limitat. Un surplus trebuie fie înmânat autorității (de exemplu, orașului), fie împărțit angajaților, fie eliminat prin reducerea ratelor sau a prețurilor pentru clienți.

2. Autoritatea este liberă să determine prețurile sau ratele pe care o întreprindere este îndreptățită să le practice pentru bunurile vândute și pentru serviciile prestate. Autoritatea folosește această metodă pentru a preveni ceea ce ea numește „profituri excesive”.

3. Întreprinderea nu poate să aibă prețuri pentru bunurile vândute și pentru serviciile prestate mai mari decât costurile de producție plus o anumită sumă stabilită de autoritate fie ca un procentaj din costuri, fie ca o sumă fixă.

4. Întreprinderea este liberă să câștige cât de mult îi permit condițiile pieței, dar impozitele absorb tot profitul sau cea mai mare parte din acesta ce depășește un anumit nivel.

Ceea ce este comun tuturor acestor situații este faptul că întreprinderea nu mai este interesată să își mărească profitul. Își pierde motivarea de a scădea costurile și de a-și face treaba cât se poate de eficient și de ieftin. Dar, pe de altă parte, toate obstacolele în calea îmbunătățirii procedurilor și a încercării de a reduce costurile rămân. Riscurile legate de adoptarea de noi măsuri de a reduce costurile cad în sarcina întreprinzătorului. Nemulțumirile provocate de respingerea cererii lucrătorilor pentru salarii mai mari îi sunt lăsate lui.

Opinia publică, influențată negativ de „poveștile” despre socialism, se grăbește să îi învinuiască pe întreprinzători. Ni s-a spus că imoralitatea lor duce la scăderea eficienței. Dacă ei ar fi la fel de conștiincioși și de devotați promovării bunăstării publice ca și funcționarii publici dezinteresați, ei ar avea ca scop nestrămutat folosirea capacităților lor pentru îmbunătățirea serviciilor, deși interesele lor egoiste pentru obținerea profitului nu ar fi implicate. Lăcomia lor meschină este cea care periclitează munca în întreprinderi cu șanse limitate de profit. De ce cineva nu face tot ce poate dacă nu așteaptă avantaje personale din realizarea bună a îndatoririlor sale?

Nimic nu este mai fără sens decât să susții birocratul ca model pentru întreprinzător. Birocratul nu este liber să țintească îmbunătățirea. El este obligat să se supună regulilor și regulamentelor stabilite de un organism superior. El nu are nici un drept să inițieze inovații dacă superiorii nu sunt de acord. Datoria și virtutea lui este să fie supus.

Să luăm un exemplu din viața militară. Armatele sunt, cu siguranță, cele mai ideale și perfecte organizații birocratice. În majoritatea țărilor ele sunt comandate de superiori care sunt sinceri dedicați unui singur scop: să facă

tot posibilul ca forța armată a națiunii să fie eficientă. Fără îndoială, conducerea afacerilor armatei este caracterizată de o încăpățânare ostilă față de orice încercare de îmbunătățire. S-a spus că personalul militar este întotdeauna pregătit pentru ultimul război, și niciodată pentru următorul. Orice nouă idee se lovește întotdeauna de o opoziție neclintită din partea celor care se ocupă de management. Campionii progresului au avut multe experiențe neplăcute. Nu este nevoie să insistăm asupra acestor fapte; ele sunt familiare tuturor.

Motivul pentru starea nesatisfăcătoare a lucrurilor este evident. Progresul, de orice fel, este întotdeauna în opoziție cu ideile vechi și bine stabilite și, deci, cu codurile realizate pe baza lor. Fiecare pas al progresului este o schimbare ce implică multe riscuri. Numai puțini oameni, înzestrați cu calități rare și excepționale, au darul de a planifica noi lucruri și de a le recunoaște binecuvântările. În capitalism, inovatorul este liber să încerce să realizeze planurile sale în ciuda împotrivirii majorității de a le recunoaște meritele. Este suficient dacă el reușește să convingă niște oameni înțelepți să îi împrumute fonduri pentru a putea începe. În sistemul birocratic este necesar să îi convingi pe cei din „vârf”, de obicei oameni în vârstă care sunt obișnuiți să facă lucrurile într-un mod prestabilit și care nu mai sunt deschiși pentru idei noi. Nu ne putem aștepta nici la progres și nici la reformă în situațiile în care primul pas este să se obțină acordul oamenilor în vârstă. Inițiatorii unor metode noi sunt considerați rebeli și sunt tratați ca atare. Pentru o minte birocratică, supunerea față de reguli, de exemplu, agățarea de obiceiuri și de vechile metode, este prima dintre virtuți.

Să îi spui unui întreprinzător al unei firme cu șanse limitate de profit: „Poartă-te ca un birocrat conștiincios” este același lucru cu a-i spune să evite orice reformă. Nimeni nu poate fi, în același timp, un birocrat corect și un inovator. Progresul este exact acel lucru ce nu poate fi prevăzut de reguli și regulamente; și, cu siguranță, este în afara activităților birocratice.

Virtutea sistemului de profit este aceea că pune un premiu destul de mare pe îmbunătățiri, astfel încât să se stimuleze asumarea de riscuri ridicate. Dacă acest premiu este eliminat sau substanțial redus, atunci nici nu se poate pune problema progresului.

Marile afaceri cheltuiesc sume mari pentru cercetare pentru că sunt dornice să profite de noi metode de producție. Orice întreprinzător este în permanentă căutare de îmbunătățiri; vrea să profite fie de scăderea costurilor, fie de perfecționarea produselor sale. Publicul vede numai inovațiile care au succes. Nu își dă seama câte întreprinderi eșuează pentru că au greșit adoptând metode noi.

Este inutil ca, în ciuda lipsei motivării prin profit, să îi ceri unui întreprinzător să inițieze toate îmbunătățirile pe care le-ar fi făcut dacă profitul așteptat l-ar fi îmbogățit. Liberul întreprinzător ia decizia pe baza examinării tuturor motivelor pro și contra și pe baza cântăririi șanselor de succes sau de eșec. El pune în balanță posibilul câștig cu posibila pierdere. Fie pierderea, fie câștigul va influența averea sa. Aceasta este esențial. Să cântărești riscul de a-ți pierde proprii bani cu șansa guvernului sau a populației de a obține profit înseamnă să privești problema dintr-un punct de vedere diferit.

Dar există și ceva mult mai important. O inovație defectuoasă nu numai că afectează capitalul investit, ci reduce și profiturile viitoare. Marea parte a profitului, dacă ar fi fost câștigat, ar fi intrat în trezorerie. Deci, eșecul afectează veniturile guvernului. Guvernul nu va permite întreprinzătorilor să riște ceea ce consideră că este venitul său. El va considera că nu este justificat să lase întreprinzătorului dreptul de a expune pierderii banii care, în realitate, sunt ai guvernului. El va limita libertatea întreprinzătorului de a-și conduce afacerea „sa”, care, practic, nu mai este a sa, ci a guvernului.

Ne aflăm deja la începutul unei astfel de politici. În cazul unor contracte ce implică adăugarea unei marje la cost, guvernul încearcă nu numai să vadă dacă acele costuri cerute de partener sunt explicabile, ci și dacă sunt acceptabile conform condițiilor din contract. Trebuie făcute reduceri de costuri ce sunt necesare, dar aici nu se includ cheltuielile care, în opinia angajaților guvernului, birocrații, nu sunt necesare. Situația care rezultă este următoarea: partenerul va cheltui ceva bani cu intenția de a reduce costurile de producție. Dacă reușește, rezultatul este — după metoda cost plus un procent din cost — că profitul său este micșorat. Dacă nu reușește, guvernul nu rambursează capitalul inițial și va pierde și el. Orice încercare de a schimba ceva în rutina tradițională de producție se va sfârși rău pentru el. Singura cale de nu fi penalizat este să nu schimbe nimic.

În domeniul impozitării, limitările asupra salariilor reprezintă punctul de plecare pentru o nouă dezvoltare. În prezent, ele afectează numai salariile mari. Dar nu se vor opri aici. O dată ce principiul a fost acceptat — ca Biroul de Venituri Interne să aibă dreptul de a declara dacă anumite costuri, reduceri sau pierderi sunt justificate sau nu — va fi restrânsă și puterea întreprinzătorilor în legătură cu celelalte componente ale costurilor. Apoi, managementul va fi nevoit să se asigure, înainte de a lua inițiativa unei schimbări, dacă autoritățile care se ocupă cu impozitarea aprobă cheltuielile cerute. Colectorii venitului intern vor deveni autoritățile supreme în domeniul producției.

3. Intervenţia în alegerea personalului

Orice amestec al statului în treburile întreprinderilor private are aceleași consecințe dezastruoase. Paralizează inițiativa și naște birocrația. Nu

putem să analizăm toate metodele aplicate. Va fi suficient să considerăm un caz deosebit de neplăcut.

Chiar în secolul XIX, în plin liberalism european, întreprinderile private nu au fost niciodată atât de libere cum au fost odată în această țară [SUA]. În Europa continentală, fiecare întreprindere și, în special, fiecare corporație era, în multe privințe, la discreția agențiilor guvernamentale. Birourile aveau puterea să producă serioase pagube oricărei firme. Pentru a evita aceste neajunsuri, era necesar ca managementul să mențină bune relații cu cei de la putere.

Cea mai frecventă metodă era să se supună dorințelor guvernului în ceea ce privește componența consiliului director. Chiar și în Anglia, un consiliu de directori care nu includea și câțiva pairi nu era considerat respectabil. În Europa continentală și, în special, în Europa de Est și de Sud, consiliile erau pline de foști miniștri și generali, de politicieni și de veri, de cumnați, colegi de școală și alți prieteni ai acestori demnitari. Pentru acești directori nu era necesară nici o abilitate comercială sau experiență în afaceri.

Prezența acestor ignoranți în consiliul director era cu totul inofensivă. Tot ceea ce făceau era să colecteze taxele lor și să își împartă profiturile. Dar existau rude și prieteni ai celor de la putere care nu erau potriviți pentru posturile de directori. Pentru ei erau posturi remunerate în personal. Acești oameni erau mai mult o responsabilitate decât un ajutor.

Pe măsură ce a crescut intervenția guvernului în afaceri, a devenit o necesitate să se numească directori a căror datorie era să netezească dificultățile cu autoritățile. Mai întâi a fost numai un vicepreședinte care se ocupa cu „afacerile legate de administrația guvernamentală”. Apoi, cerința principală pentru un președinte și pentru toți vicepreședinții era ca ei să se înțeleagă bine cu guvernul și cu partidele politice. În sfârșit, nici o corporație nu-și putea permite „luxul” de a avea un director neagreat de administrație, de sindicate și de marile partide politice. Foștii oficiali guvernamentali, secretarii de stat și consilierii de la diferite ministere erau considerați cei mai potriviți pentru pozițiile executive. Unor astfel de directori nu le păsa nici un pic de prosperitatea companiei. Ei erau obișnuiți cu managementul birocratic și modificau, cu bună știință, conducerea companiei. De ce să se obosească să producă mărfuri mai bune și mai ieftine dacă se puteau baza pe suport din partea guvernului? Contractele guvernamentale, protecție tarifară eficientă și alte favoruri guvernamentale erau pentru ei principalele preocupări. Și plăteau pentru astfel de privilegii prin contribuții la fondurile partidelor, prin fonduri pentru propaganda guvernului și prin numirea unor oameni favorizați de autorități.

A trecut mult timp de când personalul marilor corporații germane era ales după abilitățile comerciale și tehnice. Foștii membri ai unor cluburi

studenţeşti cu credibilitate politică aveau o şansă în plus de a fi angajaţi şi promovaţi decât nişte experţi eficienţi.

Situaţia din America este foarte diferită. Ca în orice sferă a birocraţiei, America este în „urmă” şi în domeniul birocratizării întreprinderilor private. Este o întrebare deschisă dacă secretarul Ickes a avut dreptate când a spus: „Orice afacere mare este o birocraţie”[20]. Dar dacă secretarul de interne are dreptate, sau în măsura în care are dreptate, aceasta nu este o consecinţă a afacerilor private, ci o consecinţă a creşterii intervenţiei statului în afaceri.

4. Dependenţa nelimitată de bunul-plac al birourilor guvernamentale

Orice om de afaceri american care a avut posibilitatea să cunoască condiţiile economice din Europa de Sud şi de Est îşi concentrează observaţiile sale în două puncte: pe întreprinzătorii din aceste ţări nu îi interesează eficienţa producţiei şi guvernele sunt pe mâinile unor grupări corupte. Această caracterizare este, în general, corectă. Dar nu se menţionează că atât ineficienţa industrială, cât şi corupţia sunt consecinţele metodelor de intervenţie ale guvernelor în afaceri, metode folosite în aceste tări.

În acest sistem, guvernul are puteri nelimitate de a ruina orice întreprindere sau de a revărsa favoruri asupra ei. Succesul sau eşecul oricărei afaceri depinde în întregime de bunul-plac neîngrădit al celor din birouri. Dacă se întâmplă ca omul de afaceri să nu fie cetăţean al unei naţiuni străine puternice, căruia agenţiile consulare şi diplomatice nu îi garantează protecţie, se află la mila administraţiei şi a partidului de la guvernare. Ei îi pot lua toate bunurile şi îl pot închide. Sau îl pot îmbogăţi.

Guvernul determină mărimea tarifelor şi a taxelor de transport. Poate să acorde sau să respingă licenţele de export şi de import. Toţi cetăţenii şi rezidenţii trebuie să îşi vândă guvernului banii câştigaţi contra valută la un preţ stabilit de guvern. Pe de altă parte, guvernul este singurul vânzător de valută străină; este liber să refuze, *ad libitum*, cererile pentru valută străină. În Europa, unde aproape toată producţia depinde de importul de echipament, maşini, materiale şi semi-fabricate din străinatate, un asemenea refuz echivalează cu închiderea fabricii. Determinarea finală a taxelor este lăsată la discreţia nelimitată a autorităţilor. Guvernul poate folosi orice pretext pentru închiderea oricărei fabrici şi a oricărui magazin. Parlamentul este o păpuşă în mâinile conducătorilor; judecătorii sunt aleşi „pe sprânceană”.

Într-un asemenea mediu, întreprinzătorii trebuie să facă uz de două mijloace: diplomaţie şi mituire. Ei trebuie să folosească aceste metode nu

---

[20] *The New York Times Magazine*, 16 ianuarie 1944, p. 9.

numai în ceea ce privește partidul de la guvernare, dar și pentru grupurile persecutate din opoziție pentru că, într-o bună zi, pot prelua puterea. Este un fel de joc dublu foarte periculos; numai oameni fără teamă și fără inhibiții pot supraviețui în acest mediu decăzut. Oamenii de afaceri care s-au dezvoltat în condițiile unei ere mai liberale trebuie să plece și sunt înlocuiți cu aventurieri. Întreprinzătorii vest-europeni și americani, obișnuiți cu un mediu legal și corect, sunt pierduți dacă nu își asigură serviciile agenților naționali.

Bineînțeles, sistemul nu oferă mari oportunități pentru îmbunătățiri tehnologice. Întreprinzătorul ia în calcul o investiție suplimentară numai dacă poate să cumpere mașina, pe credit, de la o firmă străină. Să fii debitor al unei corporații vest-europene este considerat un avantaj, pentru că este de așteptat ca diplomații implicați să intervină pentru protecția creditorului, și aceasta îl ajută și pe debitor. Noi ramuri de producție sunt inaugurate numai dacă guvernul acordă asemenea avantaje, încât profituri uriașe sunt de așteptat.

Ar fi o greșeală să învinuim pentru corupție sistemul intervenției guvernului în afaceri ca și birocrația. Birocrația a degenerat într-o posibilitate de a profita, în mâinile politicienilor corupți. Totuși, trebuie să realizăm că aceste țări ar fi evitat răul dacă nu ar fi abandonat sistemul liberei inițiative. Reconstrucția economică postbelică trebuie să înceapă în aceste țări cu o schimbare radicală a politicii lor.

V. Implicaţiile economice şi politice ale birocratizării

1. Filosofia birocratismului

Dușmănia cu care s-au confruntat oamenii în primele lupte pentru libertate era simplă și putea fi înțeleasă de toată lumea. Pe de o parte, erau tiranii si suporterii lor; iar, pe de altă parte, erau apărătorii guvernului popular. Conflictele politice erau de fapt luptele pentru supremație ale diferitelor grupuri. Întrebarea era: Cine să conducă? Noi sau ei? Cei puțini sau cei mulți? Despotul sau aristocrația sau poporul?

Astăzi, filosofia la modă a etatismului a încâlcit problema. Conflictele politice nu mai sunt văzute ca lupte între diferite grupuri de oameni. Sunt considerate ca un război între două principii, binele și răul. Binele este întruchipat de marele zeu Stat, materializarea eternei idei a moralismului, iar răul – de „individualismul dur" al oamenilor egoiști[21]. În acest conflict, Statul are întotdeauna dreptate, iar individul întotdeauna greșește. Statul este reprezentantul bunăstării, al justiției, al civilizației și este înțelepciunea superioară. Individul este un biet amărât, un prost vicios.

Când un german spune „der Staat" sau când un marxist spune „societate", ei sunt copleșiți de o admirație reverențioasă. Cum ar putea un om să fie atât de corupt, încât să se răzvrătească împotriva acestei Ființe Supreme?

Ludovic al XIV-lea a fost foarte sincer când a spus: „Statul sunt eu". Etatistul modern este modest. El spune: „Sunt angajatul statului"; dar, implicit, spune: „Statul este Dumnezeu". Te poți răzvrăti împotriva unui rege Bourbon, și francezii chiar au făcut-o. Aceasta a fost, bineînțeles, o luptă a omului împotriva altui om. Dar nu te poți răzvrăti împotriva zeului Stat și împotriva umilei lui unelte, birocratul.

Să nu punem, pentru început, sub semnul întrebării sinceritatea unui birocrat bine intenționat. El este pe deplin îndoctrinat cu ideea că este misiunea lui sacră să lupte pentru idolul său sau împotriva egoismului poporului. În opinia lui, el este campionul eternei legi divine. El nu se simte, *moral*, legat de legile umane pe care apărătorii individualismului le-au scris în statut. Omul nu poate modifica adevărata lege a zeului, Statul. Individul, încălcând una din legile statului său, este un criminal care merită să fie pedepsit. El a acționat pentru avantajul său egoist. Dar cu totul altfel stau lucrurile dacă un birocrat evită legile în vigoare ale națiunii în beneficiul „Statului". În opinia tribunalelor „reacționare", tehnic, poate fi vinovat de o contravenție. Dar într-un sens moral superior, el a avut dreptate. A încălcat legile umane ca să nu violeze o lege divină.

---

[21] Aceasta este interpretarea politică a problemei. Pentru interpretarea economică actuală vezi VII, 3.

Aceasta este esența filosofiei birocratismului. Legile scrise sunt, în ochii birocraților, bariere ridicate pentru apărarea celor necinstiți împotriva obiecțiilor îndreptățite ale societății. De ce un criminal să scape de pedeapsă doar pentru că „Statul”, în procesul împotriva lui, a încălcat câteva formalități fără importanță? De ce cineva să plătească impozite mai mici doar pentru că în textul legii există o mică greșeală? De ce avocații să trăiască de pe urma sfătuirii oamenilor cum să profite de imperfecțiunile legii scrise? Care este folosul tuturor acestor restricții impuse de legea scrisă străduinței oneste a birocraților de a-i face pe oameni fericiți? Numai dacă n-ar fi constituții, drepturi, legi, parlamente și tribunale! Nici ziare și nici avocați! Ce frumoasă ar fi lumea dacă „Statul” ar fi liber să vindece tot răul!

Nu este decât un singur pas de la o asemenea mentalitate la totalitarismul perfect al lui Stalin și al lui Hitler.

Răspunsul care trebuie să fie dat acestor birocrați radicali este evident. Cetățenii pot replica: Poate că sunteți oameni excelenți și morali, mult mai buni decât noi, ceilalți cetățeni. Nu punem sub semnul întrebării competența și inteligența voastră. Dar nu sunteți vicarii unui zeu numit „Stat”. Sunteți servitorii legii, ai legilor în vigoare ale națiunii noastre. Nu este treaba voastră să criticați legea, cu atât mai puțin să o încălcați. Încălcând o lege poate că sunteți mai vinovați decât marea parte a escrocilor, și nu contează cât de bune ar fi intențiile voastre. Pentru că sunteți numiți, însărcinați și plătiți să aplicați legea, și nu să o încălcați. Cea mai proastă lege este mai bună decât tirania birocratică.

Principala diferență dintre un polițist și un răpitor și cea dintre un colector de impozite și un hoț este aceea că polițistul și colectorul de impozite se supun legii și o aplică, în timp ce răpitorul și hoțul o încalcă. Îndepărtați legea și societatea va fi distrusă de anarhie. Statul este singura instituție îndreptățită să recurgă la coerciție și constrângeri și să pedepsească indivizii. Această mare putere nu poate fi lăsată la discreția unor oameni, indiferent de cât de competenți și deștepți se cred. Este necesar să se restricționeze aplicarea ei. Aceasta este sarcina legilor.

Oficialii și birocrații nu sunt Statul. Ei sunt oameni selectați să aplice legile. Unii pot numi aceste opinii ortodoxe și doctrinare. Acestea sunt într-adevăr expresia vechii înțelepciuni. Dar alternativa la conducerea prin lege este conducerea despoților.

2. Mulțumirea birocratică

Sarcina oficialului este să servească publicul. Biroul său a fost înființat — direct sau indirect — printr-un act legislativ și prin alocarea de la buget a mijloacelor necesare funcționării lui. El execută legile țării sale. În realizarea sarcinilor sale, el se dovedește a fi un folositor membru al

societății, chiar dacă legile pe care le pune în aplicare sunt în detrimentul bunăstării comunității. Pentru că nu el este responsabil pentru faptul că legile nu sunt adecvate. Poporul suveran trebuie învinuit, nu credinciosul executant al voinței poporului. Așa cum cei care distilează băuturile nu sunt responsabili pentru oamenii care se îmbată, așa nici funcționarii guvernului nu sunt responsabili pentru consecințele nedorite ale unor legi prea puțin înțelepte.

Pe de altă parte, nu este meritul birocraților pentru multele rezultate benefice derivate din acțiunile lor. Faptul că munca dintr-o secție de poliție este eficientă, astfel încât cetățenii sunt destul de bine protejați împotriva crimei, jafului și furtului, nu îi obligă pe ceilalți oameni să fie mai recunoscători ofițerilor de poliție decât față de ceilalți cetățeni care prestează servicii folositoare. Dreptul ofițerului de poliție și al pompierului nu este mai mare decât cel al doctorilor, inginerilor de la căile ferate, sudorilor, marinarilor sau producătorilor de orice bun folositor. Agentul de circulație nu are de ce să fie mai mândru decât producătorul stopurilor de circulație. Nu este meritul lui că superiorul său i-a desemnat o sarcină prin care el, în fiecare zi și în fiecare oră, previne accidente mortale și prin aceasta salvează multe vieți omenești.

Este adevărat că societatea nu s-ar descurca fără serviciile patrulelor, colectorilor de impozite și funcționarilor judecătoriilor. Dar nu este mai puțin adevărat că toți ar suferi pagube mari dacă nu ar exista gunoieri, măturători de coșuri, spălători de vase și deratizatori. În cadrul cooperării sociale, fiecare cetățean depinde de serviciile prestate de toți ceilalți cetățeni. Cel mai mare chirurg și un eminent muzician nu ar fi fost niciodată capabili să își concentreze toate eforturile asupra chirurgiei și asupra muzicii dacă diviziunea muncii nu i-ar fi eliberat de necesitatea de a se ocupa de nenumărate nimicuri, care i-ar fi impiedicat să devină specialiști perfecți. Ambasadorul și administratorul nu pot aspira la epitetul de *stâlp al societății* mai mult decât Pullman hamalul și decât femeia de serviciu. Pentru că, în cazul diviziunii muncii, structura societății se sprijină pe umerii tuturor bărbaților și ai tuturor femeilor.

Există, bineînțeles, bărbați și femei care servesc într-un mod altruist și complet detașat. Omenirea nu ar fi ajuns la prezenta stare de civilizație fără eroismul și sacrificiul de sine din partea unei elite. Fiecare pas înainte pe drumul spre îmbunătățirea condițiilor morale a fost o realizare a oamenilor care au fost gata să sacrifice bunăstarea, sănătatea și viețile lor de dragul unei cauze pe care ei au considerat-o dreaptă și benefică. Ei au făcut ceea ce au considerat că este de datoria lor, fără să le pese dacă ei înșiși vor fi victimizați. Acești oameni nu au lucrat de dragul recompensei, ei au servit cauza lor până la moarte.

A fost o confuzie intenționată din partea etatiștilor metafizicieni germani atunci când au înveșmântat toți oamenii din serviciul guvernamental în nimbul acestui sacrificiu de sine altruist. Din scrierile etatiștilor germani, funcționarul public apare ca o ființă sfântă, un fel de călugăr care renunță la toate plăcerile pământești și la toată fericirea personală pentru a-l servi, cu toate puterile sale, pe locotenentul lui Dumnezeu, cândva regele de Hohenzollern, și astăzi Fuhrerul. *Staatbeamte* nu muncește pentru bani, pentru că nici un salariu, oricât de mare, nu ar putea să fie considerat o recompensă adecvată pentru beneficiile inestimabile și de neprețuit de care beneficiază societatea ca urmare a sacrificiului de sine. Societatea nu îi datorează bani, ci o întreținere adecvată rangului său din ierarhia socială. Este o greșeală să numim această întreținere salariu[22]. Numai liberalii, influențați de prejudecățile și de erorile comercialismului, folosesc un asemenea termen nefericit. Dacă *Beamtengehalt* (salariul funcționarului public) ar fi un salariu real, ar fi drept și natural să se dea celui mai modest funcționar un venit mai mare decât al oricui altcuiva din afara ierarhiei birocratice. Fiecare funcționar public reprezintă, când este de serviciu, un mandatat al suveranității și infailibilității Statului. Mărturia lui în tribunale contează mai mult decât a unui om obișnuit.

Toate acestea erau pur și simplu prostii. În toate țările, majoritatea oamenilor se alăturau personalului din birourile guvernamentale pentru că salariul și pensia oferite erau mai mari decât cele ce puteau fi câștigate din celelalte ocupații. Ei nu renunțau să servească guvernul. Serviciul public era pentru ei cea mai profitabilă slujbă pe care puteau să o găsească.

Motivația oferită de serviciul public din Europa consta nu numai din nivelul salariului și al pensiei; mulți dintre candidați, și nu neapărat cei mai buni, erau atrași de ușurința muncii și de securitatea oferită. De regulă, slujbele guvernamentale erau mai puțin exigente decât cele din mediul afacerilor. Mai mult, slujba era pe viață. Un angajat putea fi concediat numai când, în cadrul unui fel de proces judiciar, era găsit vinovat de neglijarea responsabilităților sale. În Germania, Rusia și Franța, în fiecare an mii de băieți al căror plan de viață era fixat intrau în cel mai de jos nivel al sistemului de învățământ secundar. Ei își luau diplomele, obțineau o slujbă în unul din multele departamente, serveau 30 sau 40 de ani și apoi se retrăgeau cu o pensie. Pentru ei, viața nu avea nici o surpriză și nici o senzație, totul era monoton și știut dinainte.

Diferența dintre prestigiile sociale ale slujbelor guvernamentale din Europa continentală și din America poate fi ilustrată cu un exemplu. În Europa, discriminarea socială și politică împotriva unui grup minoritar se manifesta prin interzicerea acestor oameni de a avea acces la slujbele

---

[22] Cf. Laband, *Das Staatsrecht des Deutschen Rieches* (editia a 5-a, Tübingen, 1911) I, 500.

guvernamentale, indiferent de cât de modeste erau poziția și salariul. În Germania, Imperiul Austro-Ungar și în multe alte țări, toate slujbele modeste care nu cereau aptitudini speciale sau pregătire – ca însoțitori, plasatori, curieri, portari – erau rezervate legal foștilor soldați care, în mod voluntar, serveau mai mulți ani în forțele armate decât era cerut prin lege. Aceste slujbe erau considerate o recompensă foarte valoroasă pentru ofițerii de rang inferior. În ochii poporului era un privilegiu să servești ca ajutor într-un birou. Dacă în Germania ar fi existat o clasă cu un statut social ca cel al negrilor din America, aceste persoane nu s-ar fi încumetat niciodată să candideze pentru o asemenea slujbă. Ei ar fi știut că o asemenea ambiție ar fi extravagantă pentru ei.

3. Birocratul ca alegător

Birocratul nu este numai un angajat guvernamental. Conform unei constituții democratice, el este în același timp și alegător și, prin aceasta, o parte a suveranului, șeful său. El se află într-o poziție ciudată: este și șef, și angajat. Interesul său pecuniar în calitate de angajat este mult deasupra celui de șef, pentru că partea pe care o ia din fondurile publice este cu mult mai mare decât partea cu care contribuie.

Această dublă relație devine mult mai importantă pe măsură ce numărul oamenilor plătiți de guvern crește. Birocratul, ca alegător, este mai interesat să obțină o mărire a salariului decât să mențină bugetul echilibrat. Grija lui cea mai mare este să mărească statele de plată.

Structura politică a Germaniei și a Franței, în ultimii ani de dinaintea prăbușirii constituțiilor lor democratice, a fost foarte mult influențată de faptul că, pentru o mare parte a electoratului, statul era sursa de venituri. Nu este vorba numai de cei care erau funcționari publici și de cei care lucrau în ramurile naționalizate (de exemplu, căile ferate, poștă, telegraf, telefoane), ci și de cei care primeau ajutor de șomaj și ajutor social, precum și de fermierii și alte grupuri pe care guvernul, în mod direct sau indirect, le subvenționa. Principala lor preocupare era să obțină cât mai mulți bani din fondurile publice. Lor nu le păsa de probleme „ideale” precum libertatea, dreptatea, supremația legii și buna guvernare. Ei cereau mai mulți bani, și atât. Nici un candidat pentru parlament, consiliile regionale sau cele orășenești nu ar putea risca să se opună apetitului angajaților publici pentru o mărire a salariului. Diferitele partide politice se întreceau în generozitate.

În secolul al XIX-lea, guvernele intenționau să reducă cheltuielile publice pe cât de mult posibil. Acum cumpătarea a devenit vrednică de dispreț. Cheltuielile fără limită erau considerate ca fiind o politică înțeleaptă. Atât partidul de la conducere, cât și opoziția luptau pentru popularitate prin dărnicie. Crearea de noi birouri cu noi angajați era considerată o politică

„pozitivă”, și orice încercare de a preveni risipa fondurilor publice era catalogată drept „negativism”.

Democrația reprezentativă nu poate subzista dacă majoritatea alegătorilor se află pe statele de plată ale guvernului. Dacă parlamentarii nu s-ar mai considera mandatații contribuabililor, ci deputații celor care primesc salarii, subvenții, ajutoare și alte beneficii de la trezorerie, democrația ar fi distrusă.

Acesta este unul dintre faptele inerente problemelor constituționale din ziua de astăzi. Acest lucru a făcut ca mulți oameni să nu mai aibă nici o speranță în ceea ce privește viitorul democrației. Pe măsură ce au devenit mai convinși că este inevitabilă tendința către o mai mare interferență a guvernului în afaceri, către mai multe birouri cu mai mulți angajați, către mai multe ajutoare și subvenții, ei au pierdut încrederea în guvernarea de către popor.

4. Birocratizarea minții

Tendința modernă către omnipotența guvernamentală și totalitarism ar fi fost înăbușită în față dacă suporterii ei nu ar fi reușit să îndoctrineze tinerii cu principiile lor și să îi țină departe de învățăturile economiei.

Economia este o știință teoretică și de aceea nu spune oamenilor ce valori să prefere și spre ce rezultate să țintească. Ea nu stabilește ultimul rezultat. Aceasta nu este sarcina omului care gândește, ci a celui care acționează. Știința este rezultatul gândirii, iar acțiunea este rezultatul voinței. În acest sens putem spune că economia, ca știință, este neutră în ceea ce privește ultimul rezultat al străduinței umane.

Dar este diferit în ceea ce privește mijloacele ce trebuie aplicate pentru obținerea unor anumite rezultate sociale. În acest domeniu, economia este singurul ghid de încredere pentru a acționa. Dacă oamenii doresc să reușească să obțină un rezultat social, ei trebuie să își modifice acțiunea lor în funcție de rezultatele gândirii economice.

Faptul cel mai remarcabil din istoria intelectuală a ultimului secol este lupta împotriva științei economice. Suporterii omnipotenței guvernamentale nu au intrat într-o discuție despre problemele implicate. Ei i-au batjocorit pe economiști, au suspectat motivele lor, i-au ridiculizat și i-au blestemat.

Oricum, sarcina acestei cărți nu este să se ocupe de acest fenomen. Trebuie să ne limităm la descrierea rolului pe care birocrația l-a jucat în această dezvoltare.

În majoritatea țărilor din Europa, universitățile sunt deținute și conduse de guvern. Ele sunt sub controlul direct al Ministerului Educației, așa cum o unitate de poliție este subordonată șefului departamentului de poliție.

Profesorii sunt angajați publici, ca și patrulele și vameșii. Liberalismul din secolul al XIX-lea a încercat să limiteze dreptul Ministerului Educației de a interveni în libertatea profesorilor universitari de a preda ceea ce ei consideră adevărat și corect. Dar cum guvernul a numit acești profesori, și numește numai oameni demni de încredere, adică oameni care împărtășesc punctul de vedere al guvernului, ei sunt gata să critice știința economică și să predea doctrina omnipotenței guvernamentale.

Ca și în celelalte domenii ale birocratizării, Germania secolului al XIX-lea se afla cu mult înaintea altor națiuni și în acest domeniu. Nimic nu caracterizează mai bine spiritul universităților germane decât un pasaj dintr-un discurs al fiziologului Emil du Bois-Reymond, ținut în 1870 în dubla sa calitate de rector al Universității din Berlin și președinte al Academiei Prusace de Științe: „Noi, Universitatea din Berlin, situați lângă palatul regelui, suntem, prin acțiunea înființării noastre, apărătorii Casei de Hohenzollern”. Ideea că un asemenea slujitor regal ar avea puncte de vedere contrare celor ale guvernului, șeful său, este incompatibilă cu mintea prusacului. Susținerea teoriei conform căreia există legi economice era considerată ca un fel de revoltă. Dacă ar exista legi economice, atunci guvernul nu ar mai putea fi considerat omnipotent, pentru că politicile lor ar avea succes numai dacă sunt ajustate la aceste legi. De aceea principala preocupare a profesorilor germani de științe sociale era să denunțe erezia scandaloasă ce se întâlnește în fenomenul economic. Predarea economiei a fost anatemizată și a fost înlocuită cu *wirtschaftliche Staatswissenschaften* (aspectele economice ale științei politice). Singura calitate necesară unui profesor universitar de științe economice era spiritul critic la adresa sistemului de piață și un suport entuziast al controlului guvernamental. În timpul Kaiserului, marxiștii radicali care susțineau în mod deschis o schimbare revoluționară și schimbarea prin violență a guvernului nu au fost desemnați ca profesori cu normă întreagă; Republica de la Weimar teoretic a abolit această discriminare.

Economia se ocupă cu operarea întregului sistem de cooperare socială, cu interacțiunea tuturor factorilor determinanți și cu interdependența diferitelor ramuri de producție. Nu poate fi despărțită în domenii separate care să fie studiate de specialiști care neglijează restul. Este pur și simplu absurd să studiezi banii sau munca sau comerțul exterior cu aceeași specializare pe care o folosesc istoricii când împart istoria umană în compartimente diferite. Istoria Suediei poate fi tratată aproape fără nici o referire la istoria Peru. Dar nu poți cerceta ratele salariale fără să te ocupi în același timp și de prețurile bunurilor, de ratele dobânzilor și de profituri. Orice schimbare în unul dintre elementele economiei afectează toate celelalte elemente. Nimeni nu va descoperi vreodată ce politică anume sau ce schimbare se produce dacă își va limita investigația doar la un anume segment al întregului sistem.

Această interdependență este cea pe care guvernul nu vrea să o vadă atunci când se amestecă în afacerile economice. Guvernul pretinde că este înzestrat cu puterea mistică de a acorda favoruri dintr-un inepuizabil corn al abundenței. El este atât atotștiutor, cât și atotputernic. El poate să creeze fericire și abundență cu o baghetă magică.

Adevărul este că statul nu poate să dea dacă nu ia de la cineva. O subvenție nu este niciodată plătită din propriile fonduri; statul acordă subvenții pe seama contribuabililor. Inflația și expansiunea creditului, metodele preferate ale generozității guvernelor actuale, nu adaugă nimic la suma resurselor disponibile. Acestea fac doar pe câțiva să fie mai prosperi, dar prin sărăcirea altora. Intervenția în cadrul pieței, în stabilirea prețurilor, a ratelor salariale și a ratelor dobânzilor, așa cum sunt determinate de cerere și de ofertă, poate să ducă, pe termen scurt, la rezultatul dorit de guvern. Dar pe termen lung, aceste măsuri duc întotdeauna la o stare a afacerilor care — din punctul de vedere al guvernului — este mai rea decât cea pe care a vrut să o modifice.

Nu stă în puterea guvernului să îi facă pe toți mai prosperi. Poate să crească veniturile fermierilor prin restrângerea forțată a producției agricole interne. Dar prețurile mai mari ale acestor produse sunt plătite de consumatori, și nu de guvern. Contrapartea creșterii nivelului de trai al fermierilor este scăderea nivelului de trai al restului națiunii. Guvernul poate să protejeze micile magazine împotriva competiției marilor magazine și a lanțurilor de magazine. Dar și de data aceasta tot consumatorul plătește. Statul poate să îmbunătățească condițiile unei părți a salariaților prin adoptarea unei legislații așa-numite pro-laburiste sau prin acordarea sindicatelor a dreptului de a recurge la presiuni și amenințări. Dar dacă această politică nu are ca rezultat creșterea corespunzătoare a prețurilor produselor, readucând astfel salariului *real* la nivelul pieței, va avea drept rezultat lipsa de locuri de muncă pentru o mare parte a celor dornici să câștige salarii.

O cercetare a acestor politici, din punctul de vedere al teoriei economice, le va demonstra inutilitatea. Din această cauză, economia este un lucru tabu pentru birocrați. Dar guvernul îi încurajează pe specialiștii care își limitează observațiile la un domeniu îngust, fără să îi intereseze consecințele unei anumite politici. Economiștii forței de muncă (labor economists – n. trad.) se ocupă doar de rezultatele imediate ale politicilor pro-laburiste, economiștii agriculturii (farm economists — n. trad.) numai de creșterea prețurilor produselor agricole. Ei văd problema numai din punctul de vedere al acelor grupuri de presiune care sunt imediat favorizate de măsurile în discuție și nu iau în considerare consecințele sociale. Ei nu sunt economiști, ci extind activitățile guvernului în anumite ramuri ale administrației.

În cazul intervenței guvernului în afaceri, aceasta a dus de mult la dezintegrarea unității politicilor guvernamentale în părți prost coordonate. S-au dus de mult timpurile în care încă era posibil să se vorbească de o politică guvernamentală. Astăzi, în majoritatea țărilor, fiecare departament își urmează propriul curs, lucrând împotriva străduințelor celorlalte departamente. Departamentul pentru forța de muncă ține către salarii mai mari și costuri de viață mai scăzute. Dar, în aceeași administrație, departamentul pentru agricultură ține către prețuri mai mari la produsele alimentare, în timp ce departamentul pentru comerț încearcă să ridice prețurile la bunurile interne prin impunerea de taxe. Un departament luptă împotriva monopolului, iar alt departament este dornic să introducă — prin taxe, licențe si alte măsuri — condițiile necesare pentru construirea unui monopol. Și fiecare departament se bazează pe opinia expertă a celor specializați în domeniul respectiv.

De aceea studenții nu mai sunt inițiați în economie. Ei învață incoerent și disparat faptele despre diferitele măsuri guvernamentale care se contrazic unele pe altele. Tezele lor de doctorat și munca lor de cercetare nu se ocupă de economie, ci de diferite aspecte legate de istoria economiei și de modurile de intervenție a guvernului în afaceri. Aceste studii despre condițiile trecutului recent (de multe ori denumite în mod greșit condiții „actuale”), detaliate și foarte bine documentate din punct de vedere statistic, au o mare valoare pentru viitorii istorici. Nu sunt mai puțin importante pentru pregătirea avocaților și a funcționarilor. Dar, în mod cert, nu substituie lipsa de educație despre economie. Este uimitor faptul că teza de doctorat a lui Stresemann a avut ca subiect condițiile comerțului cu sticle cu bere din Berlin. În condițiile activității universitare germane, aceasta înseamnă că a dedicat o bună parte a activității sale universitare pentru studierea marketingului berii și a obiceiurilor de băutură ale populației. Acesta este echipamentul intelectual pe care glorificatul sistem universitar german l-a dat unui om care mai târziu a fost cancelarul Reichului în cei mai critici ani din istoria Germaniei.

După ce au murit profesorii bătrâni care și-au ocupat locurile în timpul scurtului liberalism german, a devenit imposibil să mai auzi ceva despre economie în universitățile Reich-ului. Nu au mai existat economiști germani, iar cărțile economiștilor străini nu se puteau găsi în bibliotecile universităților. Profesorii de științe sociale nu au urmat exemplul profesorilor de la teologie care au familiarizat studenții cu principiile și cu dogmele celorlalte biserici și secte și cu filosofia ateismului, pentru că ei erau dornici să discrediteze credințele pe care le considerau erezii. Tot ceea ce studenții de la științe sociale au învățat de la profesorii lor a fost că economia este o știință nefundamentată și că așa-numiții economiști sunt, așa cum spunea Marx, susținătorii lingușitori ai intereselor necinstite ale clasei exploatatorilor burghezi, gata să vândă poporul în schimbul

marilor afaceri și al capitalului financiar[23]. Absolvenții părăseau universitățile ca susținători convinși ai totalitarismului, fie în varianta nazistă, fie în cea marxistă.

Condițiile din celelalte țări erau similare. Cea mai vestită instituție franceză de învățământ era *Ecole Normale Supérieure* din Paris; absolvenții ei ocupau cele mai importante posturi din administrația publică, politică și învățământul superior. Această școală era dominată de marxiști și de alți suporteri ai controlului guvernamental total. În Rusia, Guvernul Imperialist nu admitea la conducerea unei universități pe cineva suspectat de a susține ideile liberale ale economiilor „apusene". Pe de altă parte, erau numiți mulți marxiști din ramura „loială" a marxismului, adică aceia care se dădeau la o parte din drumul fanaticilor revoluționari. De aceea, chiar țarii au contribuit la succesul de mai târziu al marxismului.

Totalitarismul european este rezultatul final al superiorității birocrației din domeniul educației. Universitățile au pavat drumul pentru dictatori.

Astăzi, atât în Rusia, cât și în Germania, universitățile sunt cele mai importante fortărețe ale sistemului unipartit. Nu numai științele sociale, istoria și filosofia, ci și celelalte ramuri ale științei, artei și literaturii sunt controlate strict sau, așa cum spun naziștii, *gleichgeschaltet*. Chiar și Sidney și Beatrice Webb, admiratori naivi și necritici ai Sovietelor, au fost șocați când au descoperit că „Jurnalul pentru științe naturale marxist-leniniste" susținea „partidul în matematică" și „puritatea teoriei marxist-leniniste în chirurgie" și că „Jurnalul sovietic de venerologie și dermatologie" dorește considerarea tuturor problemelor pe care le discută din punctul de vedere al materialismului dialectic[24].

5. Cine ar trebui să fie stăpânul?

În orice sistem al diviziunii muncii este necesar un principiu al coordonării activităților diferiților specialiști. Efortul specialistului ar fi fără sens și contrar scopului dacă el nu ar găsi un ghid în supremația publicului. Bineînțeles, unicul scop al producției este să ofere servicii consumatorului.

Într-o societate de piață, motivul profitului este principiul director. În cazul controlului guvernamental, acesta este controlul strict. A treia posibilitate nu există. Pentru un om care nu este condus de impulsul de a câștiga bani pe piață, ar trebui să existe un cod care să-i spună ce să facă și cum.

Cea mai frecventă obiecție care se ridică împotriva sistemului liberal și democratic al capitalismului este aceea că se subliniază în special drepturile individului, neglijându-se atribuțiile lui. Oamenii își cer

---

[23] Cf. Pohle, *Die gegenwärtige Krise der deutschen Volkswirtschaftslehre* (ed. a 2-a, Leipzig, 1921).

[24] Sidney și Beatrice Webb, *Soviet Communism: A New Civilization?* (New York, 1936), II, 1000.

drepturile, și uită de obligațiile lor. Oricum, din punct de vedere social, atribuțiile cetățenilor sunt mai importante decât drepturile lor.

Nu ne este de nici un ajutor să ne oprim asupra aspectelor politice și constituționale ale acestei critici antidemocratice. Drepturile omului, așa cum sunt stipulate în diferite documente, au fost adoptate pentru protejarea individului împotriva arbitrarității guvernamentale. Dar după ei, toți oamenii ar trebui să fie sclavii conducătorilor despotici.

În sfera economică, dreptul de a obține și de a deține o proprietate nu este un privilegiu. Acesta este principiul care asigură cea mai bună satisfacere a nevoilor consumatorilor. El, cel care este dornic să câștige, să obțină și să dețină avere, trebuie să servească consumatorul. Motivul profitului este mijlocul prin care publicul devine suveran. Cu cât un om reușește mai bine să servească consumatorii, cu atât mai mare devine câștigul său. Este în avantajul tuturor ca cel care produce pantofi buni la prețurile cele mai mici să se îmbogățească; mulți ar avea de suferit o pierdere dacă ar exista o lege care să limiteze dreptul lui de a se îmbogăți. O astfel de lege ar favoriza pe competitorii lui mai puțin eficienți. Nu ar duce la scăderea prețurilor la pantofi, ci la creșterea lor.

Profitul este recompensa pentru cea mai bună îndeplinire a unor obligații asumate în mod voluntar. Acesta este instrumentul prin care masele devin suverane. Omul obișnuit este consumatorul pentru care lucrează „căpitanii” industriei și ajutoarele lor.

S-a spus că aceasta nu este adevărat în ceea ce privește marile afaceri. Consumatorul nu are altă soluție decât fie să susțină afacerea, fie să renunțe la satisfacerea unei nevoi vitale. El este astfel obligat să se supună prețului cerut de producător. Marea afacere nu mai este un furnizor și un transportator, ci un stăpân. El nu trebuie să își îmbunătățească și să-și ieftinească serviciile.

Să considerăm cazul unei căi ferate ce leagă două orașe, care nu mai sunt legate prin altă linie ferată. Putem chiar ignora faptul că celelalte mijloace de transport sunt în competiție cu calea ferată: autobuze, mașini, avioane și vapoare. În aceste condiții, este adevărat că oricine vrea să călătorească este obligat să folosească linia ferată. Dar aceasta nu face să se schimbe interesul companiei pentru servicii bune și ieftine. Nu toți cei care călătoresc sunt forțați să o facă în orice condiții. Numărul pasagerilor care călătoresc pentru plăcere și afaceri depinde de eficiența serviciilor și de tarife. Unii oameni vor călători în orice condiții. Alții vor călători numai dacă rapiditatea și calitatea serviciului și tarifele mici fac călătoria atractivă. Prin patronajul acestui al doilea grup se poate face diferența dintre afacerea neinteresantă sau chiar proastă și afacerea profitabilă. Dacă acest lucru este adevărat pentru o cale ferată în condițiile extreme

descrise mai sus, este cu atât mai adevărat pentru orice altă ramură a afacerilor.

Toți specialiștii, oameni de afaceri sau oameni profesioniști, sunt pe deplin conștienți de dependența lor de directivele consumatorilor. Experiența zilnică îi învață că, în capitalism, principala lor sarcină este să îi servească pe consumatori. Specialiștii cărora le lipsește puterea de înțelegere a problemelor sociale fundamentale se simt jigniți de această „servitute" și vor să se elibereze. Revolta experților obtuzi este una dintre cele mai puternice forțe ce conduc la birocratizarea generală.

Arhitectul trebuie să își modifice planurile după dorințele acelora pentru care construiește casele; sau — în cazul blocurilor — după cele ale proprietarilor care vor să dețină o clădire care să se potrivească gusturilor potențialilor chiriași și care poate fi astfel ușor de închiriat. Nu are rost să aflăm dacă arhitectul are dreptate să creadă că el știe cum ar trebui să arate o casă frumoasă mai bine decât omul obișnuit căruia îi lipsește bunul gust. El poate să spumege de furie când este nevoit să modifice minunatele sale proiecte pentru a-l mulțumi pe consumator. Și aspiră către o formă ideală a afacerilor în care să poată construi casele care să satisfacă standardele sale artistice. El tânjește după un birou guvernamental al caselor și se vede, în timpul viselor sale cu ochii deschiși, în vârful acestui birou. Apoi el va construi clădirile după propria gândire.

Arhitectul va fi foarte ofensat dacă cineva l-ar denumi un posibil dictator. Singurul meu scop, va putea spune el, este să-i fac pe oameni fericiți oferindu-le case mai frumoase; acești oameni sunt prea ignoranți ca să știe ce ar putea să le asigure mai bine bunăstarea; expertul, sub auspiciile guvernului, trebuie să aibă grijă de ei; ar trebui să existe o lege împotriva clădirilor urâte. Dar, ne întrebăm noi, cine ar trebui să decidă care stil arhitectonic ar trebui să fie considerat bun și care rău? Arhitectul nostru va răspunde: Bineînțeles, eu, expertul. El disprețuiește cu curaj faptul că există, chiar și printre arhitecți, discuții cu privire la stiluri și valori artistice.

Nu vrem să subliniem faptul că acest arhitect, chiar și într-o dictatură birocratică și tocmai în acest sistem totalitar, nu va fi liber să construiască conform propriilor idei. El va trebui să se supună gusturilor superiorilor săi birocrați, iar aceștia vor fi subordonați toanelor dictatorului suprem. Nici în Germania nazistă arhitecții nu sunt liberi. Ei trebuie să se adapteze planurilor artistului frustrat, Hitler.

Mult mai important este următorul fapt. Nu există, în domeniul esteticii, ca și în celelalte domenii ale muncii umane, nici un criteriu absolut cu privire la ce este frumos și ce nu. Dacă un om își *forțează* concetățenii să se supună propriilor sale standarde artistice, aceasta nu îi va face fericiți. Numai ei pot decide ce îi face fericiți și ce le place. Nu poți mări fericirea unui om

dornic să vizioneze „Trandafirul irlandez al lui Abie”, forțându-l să urmărească, în schimb, o reprezentație perfectă a lui „Hamlet”. Poți să iei în derâdere prostul său gust. Dar numai el este suveran în ceea ce privește propria satisfacție.

Expertul dictatorial din alimentație vrea să își hrănească concetățenii după propriile idei despre o alimentație perfectă. El vrea să se poarte cu oamenii așa cum crescătorii de vite se poartă cu vacile lor. El nu își dă seama că alimentația nu este un scop în sine, ci un mijloc de a realiza alte scopuri. Fermierul nu își hrănește vaca pentru a o face fericită, ci pentru a obține un rezultat la care va folosi vaca bine hrănită. Există câteva moduri de a hrăni o vacă. Pe care o va alege depinde de dorința de a obține cât mai mult lapte sau cât mai multă carne sau orice altceva. Fiecare dictator plănuiește să îngrijească, să crească, să hrănească și să-i antreneze pe concetățenii săi, așa cum fermierul se poartă cu turmele sale. Scopul său nu este să-i facă fericiți pe oameni, ci să-i aducă într-o stare care să-l facă pe el, pe dictator, fericit. El vrea să-i domesticească, să le dea statutul de turmă. Și crescătorul de vite este un despot generos.

Întrebarea este: cine ar trebui să fie stăpânul? Ar trebui să fie omul liber să își aleagă propriul drum către ceea ce crede el că îl va face fericit? Sau ar trebui ca un dictator să-i folosească pe oameni drept pioni în străduința lui de a se face pe el fericit?

Putem admite că unii experți au dreptate când ne spun că majoritatea oamenilor se poartă prostește în încercarea lor de a fi fericiți. Dar nu poți face pe cineva mai fericit punându-l sub pază. Experții diferitelor agenții guvernamentale sunt cu siguranță oameni buni. Dar ei nu au dreptate să se indigneze de fiecare dată când legislația le încurcă planurile elaborate cu grijă. Ce sens are guvernul reprezentativ, se întreabă ei; el doar împiedică bunele noastre intenții. Dar întrebarea este: Cine ar trebui să conducă țara? Alegătorii sau birocrații?

Chiar și o persoană stupidă poate folosi un bici și să-i forțeze pe ceilalți să i se supună. Dar este necesară inteligență și sârguință pentru a servi publicul. Numai câțiva oameni reușesc să facă pantofi mai buni și mai ieftini decât concurenții lor. Expertul ineficient va ținti întotdeauna spre supremația birocrației. El este pe deplin conștient că nu poate avea succes într-un sistem concurențial. Pentru el, birocratizarea totală este un refugiu. Echipat cu puterea unui birou, el își va întări conducerea cu ajutorul poliției.

La baza acestei susțineri fanatice a planificării și socialismului de multe ori nu se află decât conștiința profundă a propriei inferiorități și ineficiențe. Omul care este conștient de incapacitatea sa de a face față competiției disprețuiește „acest nebun sistem competitiv”. El, cel care nu este potrivit pentru servirea concetățenilor săi, vrea să îi conducă.

VI. Consecințele psihologice ale birocratizării

1. Mișcarea tineretului german

Intelectualii își întorc privirile către filosofia lui Horatio Alger. Alger a reușit mai bine ca oricine să sublinieze punctele caracteristice ale societății socialiste. Capitalismul este un sistem în care fiecare are posibilitatea să se îmbogățească, care dă tuturor oportunități nelimitate. Dar, bineînțeles, nu toți au noroc. Foarte puțini devin milionari. Dar toată lumea știe că efortul susținut și numai efortul susținut se plătește. Toate drumurile sunt deschise tânărului inteligent. El este optimist pentru că își cunoaște puterea. Are încredere în sine și este plin de speranță. Pe măsură ce îmbătrânește și își dă seama că multe dintre planurile lui au avut de suferit, el nu are motiv să dispere. Copiii lui vor începe cursa din nou, și nu vede nici un motiv pentru care ei nu ar reuși acolo unde el a dat greș. Viața merită să fie trăită pentru că este plină de promisiuni.

Toate acestea sunt adevărate pentru America. În bătrâna Europă încă mai supraviețuiesc multe prejudecăți moștenite de la vechiul regim (*ancient regime*). Chiar și în plină epocă a liberalismului aristocrații și funcționarii publici se luptau pentru menținerea privilegiilor lor. Dar în America nu existau asemenea rămășițe ale Evului Întunecat. Din acest punct de vedere, era o țară tânără, era o țară liberă. Aici nu existau nici coduri industriale, nici ghilde. Thomas Alva Edison și Henry Ford nu au fost nevoiți să înfrunte obstacolele ridicate de guvernele mioape și de opinia publică îngustă la minte.

În astfel de condiții, generațiile noi sunt conduse de spiritul de pionierat. Ei se nasc într-o societate în progres și își dau seama că rolul lor este să contribuie cu ceva la îmbunătățirea lucrurilor din societatea umană. Ei vor schimba lumea, modelând-o după propriile idei. Ei nu au timp de pierdut, ziua de mâine este a lor și trebuie să se pregătească pentru lucrurile mărețe care îi așteaptă. Ei nu vorbesc despre faptul că sunt tineri sau despre drepturile tinerilor; ei se poartă așa cum trebuie să se poarte tinerii. Nu vorbesc despre „dinamismul” lor; ei sunt dinamici și nu trebuie să sublinieze această calitate. Nu provoacă generațiile mai vechi la discuții arogante. Ei vor să câștige prin fapte.

Dar este un lucru cu totul diferit în condițiile valului de birocrație. Slujbele guvernamentale nu oferă nici o posibilitate pentru etalarea talentelor și harurilor personale. Controlul strict spulberă inițiativa. Tânărul nu își face nici o iluzie cu privire la viitorul său. El știe ce îl așteaptă. Va obține un loc de muncă în unul din nenumăratele birouri, va fi doar o rotiță dintr-o mașinărie imensă, iar munca lui va fi mai mult sau mai puțin mecanică. Rutina unei tehnici birocratice îi va răni mintea și îi va lega mâinile. Se va

bucura de securitate. Dar această securitate va fi mai degrabă asemănătoare cu securitatea de care se bucură deținutul într-o închisoare. Nu va fi niciodată liber să ia decizii și să-și modeleze soarta. Va fi pentru totdeauna un om de care se va avea grijă. Nu va fi niciodată un om adevărat care să se bazeze pe propria putere. Se va cutremura la vederea imenselor clădiri cu birouri, în care se va îngropa.

În perioada de dinaintea celui de-al doilea război mondial, Germania, țara cea mai înaintată pe calea către birocratizare, a fost martora apariției unui fenomen de care nu se știa până atunci: mișcarea tineretului. Găști turbulente de băieți și fete cutreierau țara, făcând mult zgomot și chiulind de la ore. Cu vorbe bombastice anunțau venirea „Vârstei de Aur”. Generațiile de dinainte, spuneau ei, erau pur și simplu idioate; incapacitatea lor a transformat pământul în iad. Dar noua generație nu mai este dispusă să îndure *gerontocrația,* supremația senilității incapabile și imbecile. De aceea, tinerii inteligenți vor conduce. Vor distruge tot ce este vechi și fără rost, vor respinge tot ceea ce a fost de preț pentru părinții lor, vor schimba ideologiile și valori le vechi și false ale civilizației capitaliste și burgheze cu unele noi, reale și substanțiale și vor construi o nouă societate de giganți și de supraoameni.

Această vorbărie înflăcărată a adolescenților era doar o încercare de a masca lipsa lor de idei și a oricărui program definit. Nu aveau nimic de spus decât:„Suntem tineri și deci cei aleși; suntem naivi pentru că suntem tineri; noi suntem viitorul; noi suntem dușmanii de moarte ai burghezilor decăzuți și ai filistinilor”. Și dacă cineva, căruia nu îi era teamă, îi întreba care sunt planurile lor, ei știau un singur răspuns:„Conducătorii noștri vor rezolva toate problemele”.

Întotdeauna a fost sarcina tineretului să provoace schimbări. Dar trăsătura caracteristică a mișcării tineretului a fost că ei nu aveau nici idei noi, nici planuri. Au denumit acțiunea lor „mișcarea tineretului” tocmai pentru că nu aveau nici un program pe care să-l folosească pentru a da un nume eforturilor lor. De fapt, ei au îmbrățișat în întregime programul părinților lor. Ei nu s-au opus tendinței guvernului spre omnipotență și birocratizare. Radicalismul revoluționar nu a fost decât impetuozitatea vârstei dintre copilărie și maturitate; a fost un fenomen al unei pubertăți prelungite. A fost lipsit de orice conținut ideologic.

Conducătorii mișcării tineretului erau nevrozați și dezechilibrați mintal. Mulți dintre ei erau afectați de o sexualitate morbidă, erau fie destrăbălați, fie homosexuali. Nici unul dintre ei nu excela în vreo activitate și nu au contribuit cu nimic la progresul umanității. Numele lor sunt de mult uitate; singura urmă pe care au lăsat-o au fost câteva cărți și poeme care propăvăduiau perversitatea sexuală. Dar majoritatea urmașilor lor a fost diferită. Aveau un singur scop: să obțină un post în aparatul birocratic cât

mai repede cu putință. Cei care nu au fost uciși în războaie și revoluții sunt astăzi birocrații pedanți și timizi din nenumăratele birouri din *Zwangswirtschaft*-ul german (economia reglementată). Ei erau sclavii supuși și credincioși ai lui Hitler. Dar vor fi la fel de supuși și de credincioși și succesorilor lui Hitler, indiferent dacă va fi un naționalist german sau o marionetă a lui Stalin.

Din Germania, mișcarea tineretului s-a răspândit și în alte țări. Fascismul italian a fost mascat ca o mișcare a tineretului. Imnul partidului — „Giovinezza" — este un imn al tineretului.

Bufonul de Duce se lăuda, la cei cincizeci de ani ai săi cu vigoarea lui tinerească și era nerăbdător să-și ascundă vârsta ca o doamnă cochetă. Dar singura preocupare a membrilor fascismului era să obțină o slujbă guvernamentală. În timpul războiului etiopian, autorul de față a cerut, câtorva absolvenți ai uneia din cele mai mari universități italiene o explicație a ostilității lor față de Franța și Marea Britanie. Răspunsul a fost uimitor: „Italia", au spus ei, „nu oferă suficiente oportunități intelectualității sale. Vrem să cucerim coloniile britanice și cele franceze pentru a obține, în administrația acestor teritorii, posturile care acum sunt în mâinile birocraților francezi și britanici".

Mișcarea tineretului a fost expresia nesiguranței tineretului în fața perspectivelor întunecate pe care le oferea tendința generală către birocratizare. A fost o falsă rebeliune, condamnată să eșueze pentru că nu au îndrăznit să lupte serios împotriva amenințării transformării guvernului într-un sistem de control totalitarist. Tumultoșii așa-ziși răzvrătiți erau neajutorați, pentru că se aflau sub vraja superstițiilor totalitariste. Ei se complăceau în vorbărie destabilizatoare și cântau cântece înflăcărate, dar, mai întâi de toate, voiau posturi guvernamentale.

Astăzi, mișcarea tineretului este aproape moartă în țările avansate pe calea către totalitarism. În Rusia, în Germania și în Italia, copiii și adolescenții sunt ferm integrați în controlul aparatelor omniprezente ale statului. Copiii, de la vârste fragede, sunt membri ai organizațiilor politice. Din leagăn și până în mormânt, toți cetățenii sunt supuși mașinăriei sistemului cu un singur partid, constrânși să se supună fără să pună nici o întrebare. Nici o asociație sau întrunire „particulară" nu este permisă. Aparatele oficiale nu tolerează nici o concurență, nici o dezaprobare. Aceasta este realitatea despre utopia birocrației.

2. Soarta generației tinere într-un mediu birocratic

Mișcarea tineretului a fost o revoltă neputincioasă și fără succes a tinerilor împotriva dezvoltării birocratizării. A fost condamnată pentru că nu a atacat rădăcina răului, tendința către socializare. De fapt, a fost doar expresia confuză a neliniștii, fără vreo idee clară și un program bine definit.

Adolescenţii răzvrătiţi erau atât de prinși de vraja ideilor socialiste, că pur și simplu nu știau ce vor.

Este evident că tineretul este prima victimă a tendinţei către birocratizare. Tinerii sunt deposedaţi de orice posibilitate de a-și modela soarta. Pentru ei nu mai este nici o șansă. Sunt, de fapt, „generaţia pierdută”, pentru că le lipsește cel mai de preţ drept al generaţiilor noi, și anume, dreptul de a aduce ceva nou la vechea civilizaţie. Sloganul: „Omenirea a atins stadiul maturităţii”, a fost cauza eșecului generaţiei noi. Ce sunt tinerii cărora nu li se lasă nici o șansă să schimbe sau să îmbunătăţească? A căror unică perspectivă este să înceapă de la cel mai de jos nivel al ierarhiei birocratice și să urce încet în strictă concordanţă cu regulile formulate de superiorii vârstnici? Văzută din punctul lor de vedere, birocratizarea înseamnă supunerea celor tineri dominaţiei celor în vârstă. Aceasta duce la întoarcerea unui sistem asemănător cu cel al castelor.

În toate naţiunile și civilizaţiile — în perioadele precedente apariţiei liberalismului modern și a descendentlui său, capitalismul — societatea se baza pe statut. Naţiunea era divizată în caste. Existau caste privilegiate, ca cele ale regilor și nobililor, și caste neprivilegiate, ca cele ale șerbilor și sclavilor. Un om s-a născut într-o anumită castă, și acolo va rămâne pentru toată viaţa și va transmite și copiilor lui statutul său din castă. Cel care s-a născut într-o castă de rang inferior este pentru totdeauna deposedat de dreptul de a obţine, în viaţă, o situaţie care a fost rezervată celor privilegiaţi. Liberalismul și capitalismul abolesc toate aceste discriminări și îi fac pe toţi oamenii egali în faţa legii. Acum, teoretic, fiecare este liber să concureze pentru orice loc în societate.

Marxismul dă o interpretare diferită realizărilor liberalismului. Principala dogmă a lui Karl Marx este doctrina conflictului ireconciliabil al claselor economice. Societatea capitalistă este divizată în clase ale căror interese sunt antagonice. Astfel, luptele de clasă sunt inevitabile. Ele vor dispărea numai în viitoarea societate fără clase a socialismului.

Faptul cel mai remarcabil al acestei doctrine este că nu a fost niciodată pe deplin explicată. În „Manifestul Comunist”, pentru ilustrarea luptelor de clasă s-au folosit exemple referitoare la conflictele dintre caste. Apoi, Marx mai spune că societatea burgheză modernă a stabilit noi clase. Dar nu spune niciodată ce este aceea o clasă și la ce s-a gândit atunci când a vorbit despre clase, despre antitezele dintre clase și despre transformarea claselor în caste. Toate scrierile sale se învârt în jurul acestor termeni care nu sunt niciodată definiţi. Deși neobosit în a publica articole și cărţi pline de definiţii sofisticate și de amănunte scolastice, Marx niciodată nu a încercat să explice, nici măcar într-un limbaj ambiguu, care este caracteristica unei clase economice. Când a murit, la 35 de ani după publicarea „Manifestului Comunist”, a lăsat neterminat manuscrisul de la

cel de-al III-lea volum al celui mai important tratat al său, *Capitalul*. Și ceea ce este foarte semnificativ, manuscrisul se termină exact în momentul în care este pe punctul de a da explicația noțiunii fundamentale a întregii lui filosofii. Nici Marx, nici vreunul din mulțimea de scriitori marxiști nu au putut să ne spună ce este o clasă socială, cu atât mai puțin dacă aceste clase sociale joacă, în structura socială, rolul desemnat în doctrină.

Bineînțeles, din punct de vedere logic, este permis să se clasifice lucrurile după orice caracteristică. Întrebarea este dacă o clasificare pe baza unor criterii selecționate este folositoare pentru o viitoare investigație și pentru clasificarea și îmbogățirea cunoștințelor noastre.

Deci, întrebarea nu este dacă, într-adevăr, clasele marxiste există, ci dacă ele au importanța pe care le-o dă Marx. Marx a eșuat în a da o definiție precisă conceptului de „clasă socială", concept pe care l-a folosit în toate scrierile sale într-un mod incert și neglijent, pentru că o definiție ar fi demascat superficialitatea și lipsa de valoare în rezolvarea problemelor economice și sociale și absurditatea transformării claselor în caste sociale.

Principala caracteristică a castei este rigiditatea. Clasele sociale, așa cum Marx denumește clasele diferite ale capitaliștilor, întreprinzătorilor și salariaților, sunt caracterizate prin flexibilitate. Există o permanentă schimbare în structura diferitelor clase. Unde sunt astăzi urmașii celor care, în timpul lui Marx, erau întreprinzători? Și unde erau înaintașii întreprinzătorilor contemporani cu Marx? Accesul către diferite poziții ale societății moderne capitaliste este deschis tuturor. Putem numi senatorii Statelor Unite o clasă, fără a încălca principiile logice. Dar ar fi o greșeală să spunem că este o castă aristocratică ereditară, cu toate că unii senatori sunt descendenții senatorilor din alte timpuri.

A fost deja subliniat faptul că forțele anonime care acționează pe piață determină în permanență cine trebuie să fie întreprinzătorii și cine să fie capitaliștii.

Consumatorii, într-adevăr, votează cu cei care vor ocupa pozițiile cele mai înalte din structura economică națională.

În socialism nu există nici întreprinzători, nici capitaliști. În acest sens, ceea ce Marx a denumit „clasă" nu mai există, deci are dreptate să spună că socialismul este o societate fără clase. Dar aceasta nu ajută la nimic. Vor exista alte diferențe în funcțiile sociale pe care le putem numi clase, cu aceeași justificare ca cea a lui Marx. Vor exista cei care dau ordine și cei care sunt obligați să se supună necondiționat acestor ordine; vor fi cei care fac planuri și cei a căror misiune este să îndeplinească aceste planuri.

Singurul lucru care contează este că în capitalism fiecare este arhitectul propriului său noroc. Un băiat dornic să-și îmbunătățească poziția sa trebuie să se bazeze pe propria putere și pe propriul efort.

Votul consumatorilor judecă fără să respecte persoana. Sunt evaluate realizările candidatului, și nu persoana lui. Munca bine făcută și serviciile bine prestate sunt singurul mod de a reuși.

Dimpotrivă, în socialism, începătorul trebuie să-i mulțumească pe cei care se află deja acolo. Acestora din urmă nu prea le plac nou veniții eficienți. (Nici întreprinzătorii cu vechime nu agreează astfel de oameni, dar, totodată, datorită supremației consumatorilor, ei nu pot preveni competiția.) În mașinăria birocratică a socialismului, drumul către promovare nu constă în realizări, ci în favorurile superiorilor. Tinerii depind în întregime de buna-dispoziție a celor mai în vârstă, generația nouă este la mila celei vechi.

Este inutil să negăm acest lucru. Nu există clase marxiste într-o societate socialistă. Dar este un conflict ireconciliabil între cei care sunt în favoarea lui Stalin și a lui Hitler, pe de o parte, și cei care nu sunt, pe de cealaltă parte. Este pur și simplu omenesc pentru un dictator să îi prefere pe cei care îi împărtășesc opiniile și îi laudă opera, decât pe cei care nu o fac.

Degeaba au făcut fasciștii italieni un imn care să întinerească cântecul lor de partid și socialiștii austrieci și-au învățat copiii să spună „Suntem tineri și asta-i bine”. Nu este bine să fii tânăr într-un management birocratic. Singurul drept de care se bucură tinerii în acest sistem este să fie docili, supuși și servili. Nu este loc pentru inovatorii nesupuși care au idei proprii.

Aceasta este mai mult decât o criză a tineretului. Este o criză a progresului și civilizației. Omenirea este condamnată când tinerii sunt deposedați de posibilitatea de a remodela societatea după propriul model.

3. Paza autoritară și progresul

Guvernul paternal, prin oamenii săi morali și înțelepți, prin orice elită de nobili birocrați, poate revendica un eminent susținător, Platon.

Statul ideal și perfect al lui Platon trebuia să fie condus de filosofi altruiști. Aceștia trebuiau să fie judecători integri și administratori imparțiali, întotdeauna supunându-se legilor eterne. Aceasta este caracteristica filozofiei lui Platon: nu acordă atenție evoluției condițiilor economice și sociale și nici schimbărilor ideilor umanității cu privire la mijloace și rezultate.

Există modelul peren al unui stat bun, și orice deviere a condițiilor actuale de la acest model nu poate fi decât denaturare și degradare. Problema este să fie întemeiată societatea perfectă și să fie ferită de orice modificare, pentru că schimbarea este sinonomă cu deteriorarea. Instituțiile economice și sociale sunt rigide. Noțiunea de progres în cunoștințe, în proceduri tehnologice, în metode de afaceri și în organizații sociale este necunoscută gândirii lui Platon. Toți utopiștii de mai târziu, care au

modelat planurile unui paradis pământesc după exemplul lui Platon, credeau și ei în imuabilitatea lucrurilor umane.

Idealul lui Platon — conducerea de către elită — a fost pusă în aplicare de Biserica Catolică. Biserica romană sub organizarea Tridentină așa cum a rezultat din Contrareformă este o birocrație perfectă. A rezolvat cu succes problemele cele mai delicate ale oricărui guvern nedemocratic, și anume selecția conducătorilor. Teoretic, fiecărui băiat îi este deschisă oportunitatea accesului la cele mai înalte demnități ale Bisericii. Preotul local este dornic să netezească drumul către educație al celor mai inteligenți tineri din parohia sa; ei sunt învățați în seminariile episcopului. Odată hirotonisiți, cariera lor viitoare depinde numai de caracterul, zelul și intelectul lor. Printre prelați există mulți urmași ai unor familii nobile și bogate. Dar poziția lor nu se datorează vechimii familiilor lor. Ei trebuie să concureze, aproape în condiții egale, cu fiii țăranilor săraci, ai muncitorilor și ai iobagilor. Prinții Bisericii Catolice, abații și profesorii din universitățile teologice formează un grup de oameni eminenți. Chiar și în țările cele mai dezvoltate ei sunt rivali demni ai celor mai străluciți savanți, filosofi, oameni de știință și oameni de stat.

Acest lucru extraordinar îl dau ca exemplu autorii tuturor utopiilor socialiste moderne. Cazul este exemplificat de doi înaintași ai socialismului de astăzi: contele Henri de Saint-Simon și Auguste Comte. Dar a fost același lucru și cu mulți alți autori socialiști, deși, din motive evidente, nu au arătat Biserica drept exemplu. Nici un alt precedent de ierarhie perfectă nu a putut fi găsit în afară de cel prezentat de catolicism.

Oricum, referirea la Biserică este falsă. Creștinătatea pe care Papa și ceilalți episcopi o administrează nu este supusă nici unei schimbări. Este construită pe o doctrină perenă și imuabilă. Credința este fixată pentru totdeauna. Nu există nici un progres și nici o evoluție. Există doar supunere în fața legii și a dogmei. Metodele de selecție adoptate de Biserică sunt foarte eficiente în guvernarea unui organism ce depinde de un set de reguli și regulamente indiscutabile și de neschimbat. Ele sunt perfecte în alegerea paznicilor bogăției eterne a doctrinei.

Dar cazul societății umane și al guvernării civile este diferit. Este cel mai de preț privilegiu al unui om să se zbată neîncetat pentru îmbunătățire și să lupte prin metode mai bune împotriva obstacolelor pe care natura i le ridică în viața și în bunăstarea sa. Acest impuls nativ i-a transformat pe urmașii oamenilor cruzi ce trăiau în peșteri în acești oameni civilizați din zilele noastre. Dar omenirea încă nu a atins un stadiu de perfecționare dincolo de care nici un progres nu mai este posibil. Forțele care au construit civilizația prezentă nu au murit încă. Dacă nu ar fi legate de un sistem rigid dintr-o organizație socială, ele ar continua și ar aduce noi îmbunătățiri. Principiul electiv prin care Biserica Catolică își alege viitorii

conducători este devoțiunea eternă și credința în dogmele Bisericii. Nu se caută inovatori sau reformatori, pionieri ai unor idei noi, radicale în opoziție cu cele vechi. Acesta este un lucru care poate fi protejat prin alegerea viitorilor șefi de către actualii conducători, bătrâni și încercați. Nici un sistem birocratic nu poate realiza altceva. Dar exact acest conservatorism de fier face ca metodele birocratice să fie cu totul inadecvate pentru conducerea afacerilor sociale și economice.

Birocratizarea este cu siguranță rigidă, pentru că implică observarea regulilor stabilite și a practicilor. Dar în viața socială, rigiditatea duce la pietrificare și moarte. Este un fapt semnificativ că stabilitatea și securitatea sunt cele mai prețuite slogane ale „reformatorilor" din zilele noastre. Dacă oamenii primitivi au adoptat principiul stabilității, ei nu au avut niciodată securitate; ei au fost demult distruși de animalele sălbatice și de microbi.

Marxiștii germani au inventat un dicton: Dacă socialismul este împotriva naturii umane, atunci natura umană trebuie să fie schimbată. Ei nu și-au dat seama că, dacă natura omului este schimbată, el încetează să mai fie om. Într-un sistem birocratic atotcuprinzătr, nici birocrații și nici subordonații lor nu mai sunt cu adevărat ființe umane.

4. Alegerea dictatorului

Toți campionii salvării prin regula nobililor despoți au presupus orbește că nu poate exista îndoială în privința celui care trebuie să fie conducător și a celor care fac parte din clasa conducătoare și că toți oamenii trebuie să cedeze de bunăvoie în fața supremației acestui dictator suprauman sau a aristocrației. Ei nu și-au dat seama că mulți oameni și grupuri de oameni pot reclama puterea pentru ei înșiși. Dacă decizia alegerii între diferiți candidați nu este lăsată în seama votului majoritar, nu va mai exista nici un principiu al selecției în afara războiului civil. Alternativa la principiul democratic al alegerilor prin vot este acapararea puterii de către aventurieri nemiloși.

În secolul al doilea după Hristos, Imperiul Roman a fost condus conform unui principiu al Führer-ului sublim detaliat. Împăratul era cel mai capabil și eminent om. El nu lăsa moștenire demnitatea sa unui membru al familiei sale, dar își alegea ca succesor un om pe care îl considera ca fiind cel mai potrivit pentru conducere. Acest sistem a dat Imperiului o succesiune de patru mari monarhi: Traian, Hadrian, Antoninus Pius și Marcus Aurelius. Dar apoi au urmat era pretorienilor, nesfârșite războaie civile, anarhie și decădere rapidă. Regula celui mai bun a fost înlocuită cu regula celui mai rău. Generali ambițioși, susținuți de mercenari, au acaparat puterea și au condus până când un alt curajos i-a înfrânt. Trădarea, răscoala și crima au devenit principiul selecției.

Istoricii îl învinovățesc pe Marcus Aurelius, ultimul dintre împărații buni. El a fost vinovat, spun ei, pentru că a abandonat practica înaintașilor săi și, în loc să aleagă pentru succesiune un om potrivit, l-a încoronat pe fiul său incompetent, Commodus. Oricum, un sistem care se prăbușește din vina unui singur om este un sistem prost, chiar dacă vina este mai puțin pardonabilă și de înțeles decât cea a unui tată care supraevaluează caracterul și capacitatea fiului său. Adevărul este că în mod sigur sistemul Führer-ului are ca rezultat războaie civile permanente din momentul în care sunt mai mulți candidați la puterea supremă.

Toți dictatorii din ziua de azi au venit la putere prin violență, apoi au trebuit să-și apere de rivalii lor supremația obținută. Limbajul politic a inventat un termen care se referă la asemenea acțiuni: ei sunt numiți *purificatori*. Succesorii acestori dictatori vor lua puterea prin aceleași metode și vor aplica aceeași cruzime și severitate pentru a o menține. Ultima bază a unui sistem birocratic atotcuprinzător este violența. Aceasta, chipurile, susține securitatea, dar în fapt duce la tumultul unui război civil fără sfârșit.

5. Dispariția spiritului critic

Socialiștii susțin că sistemul capitalist este degradant, că este incompatibil cu demnitatea omului, că slăbește capacitățile intelectuale ale oamenilor și le strică integritatea morală. În capitalism, spun ei, fiecare om trebuie să-l privească pe aproapele său ca pe un concurent. Instinctele native ale oamenilor de benevolență și companie sunt transformate în ură și în dorința nemiloasă de a obține succesul personal pe seama celorlalți. Dar socialismul va readuce virtuțile naturii umane. Amiciția, fraternitatea și camaraderia vor fi caracteristicile omului viitor. Ceea ce este necesar, în primul rând, este să fie eliminat acest rău suprem — competiția.

Dar competiția nu poate fi niciodată eliminată. Pentru că întotdeauna vor fi poziții pe care oamenii le apreciază mai mult decât pe altele, ei vor lupta pentru ele și vor încerca să-și elimine rivalii. Este irelevant dacă numim această întrecere rivalitate sau competiție. Oricum, într-un fel sau altul, trebuie să se decidă dacă un om merită sau nu să obțină un post pentru care candidează. Singura întrebare este doar ce fel de competiție trebuie să existe.

Varietatea capitalistă a concurenței constă în aducerea pe piață a celor mai buni, care oferă mărfurile cele mai ieftine și de calitate superioară.

Varietatea birocratică constă în intrigile de la „curțile” celor de la putere.

Întotdeauna există flatare, adulație, servitute și lingușire la curțile tuturor conducătorilor despotici. Dar întotdeauna au existat cel puțin câțiva oameni cărora nu le-a fost teamă să le spună tiranilor adevărul. În zilele noastre este altfel. Politicienii și scriitorii se întrec în adularea suveranului, „omul simplu”. Nu se aventurează să-și pericliteze popularitatea prin idei

nepopulare. Curtenii lui Ludovic al XIV-lea nu au mers niciodată așa de departe ca unii oameni din zilele noastre în preamărirea Führer-ilor și a susținătorilor lor, masele. Contemporanii noștri se pare că și-au pierdut orice urmă de bun-simț și capacitate de autocritică.

La un congres al Partidului Comunist, un scriitor numit Avdyenko i s-a adresat lui Stalin astfel: „Vor trece secole, iar generațiile comuniste viitoare ne vor considera cei mai fericiți muritori care au trăit vreodată pe acest pământ, pentru că l-am întâlnit pe Stalin, liderul genial, Stalin cel Înțelept, cel mai simplu om, zâmbitor și bun. Când l-am văzut pe Stalin, chiar și de la distanță, m-am cutremurat de puterea sa, de magnetismul său și de măreția sa. Aș vrea să cânt, să țip, să urlu de fericire și exaltare.”[25]. Un birocrat care se adresează superiorului de care depinde promovarea sa este mai puțin poetic, dar la fel de lingușitor.

Când, la Jubileul de Diamant al Împăratului Franz Joseph, un statistician i-a atribuit împăratului meritul că după 60 de ani de domnie țara are multe mii de kilometri de căi ferate, când la început erau mult mai puține, publicul (și probabil chiar și Împăratul) pur și simplu a râs la auzul acestei lingușiri. Dar nimeni nu a râs când, la Târgul Internațional de la Paris și la cel de la New York, guvernul rus s-a lăudat mândru că, cu toate că în Rusia țaristă nu se foloseau tractoarele, un sfert de secol mai târziu deja reușiseră să imite această nouă invenție a americanilor.

Nimeni nu va crede vreodată că absolutismul părintesc al Mariei Tereza și al nepotului său Franz a fost justificat de faptul că Mozart, Haydn și Schubert au compus muzică nemuritoare. Dar o simfonie a unui compozitor rus contemporan, care probabil va fi uitată în câțiva ani, este arătată ca dovadă a desăvârșitului totalitarism sovietic.

Întrebarea este care sistem — sistemul controlului birocratic sau sistemul libertății economice — este mai eficient. La această întrebare se poate răspunde doar folosind criterii economice. Simpla presupunere că țigările fabricate de monopolul de stat din Franța nu erau destul de proaste ca să-i facă pe francezi să se lase de fumat nu este un argument în favoarea intervenției guvernului în industria respectivă. Nu este argument nici că țigările fabricate de monopolul de stat din Grecia erau deliciul fumătorilor. Nu este meritul birocraților greci că toate condițiile de climă și cele psihologice din țara lor au făcut ca tutunul cultivat de țărani să fie delicat și savuros.

Toți germanii au luat ca atare faptul că înseși esența și natura lucrurilor fac necesar ca universitățile, căile ferate, telegraful și telefoanele să fie controlate de guvern. Pentru un rus, ideea că un om poate trăi fără un pașaport valabil și autentificat de poliție pare întotdeauna paradoxală. În

---

[25] Citat de W.H. Chamberlin, *Collectivism, a False Utopia* (New York, 1937), p.43.

condițiile care s-au dezvoltat în ultimii 30 de ani, cetățenii din Europa continentală au devenit dependenți de actele de identificare. În multe țări era riscant să ieși pentru o plimbare fără aceste acte. În majoritatea țărilor europene, un om nu putea să stea peste noapte într-un loc fără să anunțe imediat la poliție locul unde înnoptează și orice schimbare a adresei[26].

Este posibil să se fi obținut ceva bun din această reglementare. Bineînțeles, nu a fost de mare ajutor în combaterea criminalității și în condamnarea criminalilor. Pentru a se ascunde, un criminal nu se va codi să încalce legea prin neraportarea schimbării adresei.[27]

Apărându-și sistemul, birocrații devin melodramatici. Ei întreabă populația cum pot bieții copii abandonați să-și regăsească părinții lipsiți de scrupule. Ei nu spun că un detectiv inteligent ar fi capabil să-i găsească. Mai mult, faptul că există unii răufăcători nu poate fi considerat un motiv suficient pentru restrângerea libertății majorității covârșitoare a cetățenilor decenți.

O întreprindere care urmărește obținerea profitului este susținută de patronajul voluntar al publicului. Ea nu poate rezista dacă consumatorii nu sunt interesați să contribuie. Birourile însă își aleg cu forța „patronii”. Faptul că un birou este frecventat de mulți oameni nu este dovadă a satisfacerii unor nevoi umane urgente. Arată doar că se implică în probleme importante pentru viața tuturor.

Pălirea spiritului critic este o serioasă amenințare a păstrării civilizației noastre. Face doar mai ușoară „sarcina” escrocilor de a-i păcăli pe oameni. Este de remarcat faptul că oamenii educați sunt mai naivi decât cei mai puțin educați. Cei mai entuziaști susținători ai marxismului, nazismului și fascismului au fost intelectualii, și nu neciopliții. Intelectualii nu erau niciodată suficient de pătrunzători pentru a vedea contradicțiile dintre credințele lor. Nu a deteriorat nici un pic popularitatea fascismului faptul că Mussolini, în același discurs, a preamărit italienii ca fiind națiunea cea mai reprezentativă a vechilor civilizații vestice și, totodată, cea mai tânără dintre națiunile civilizate. Nici unui naționalist german nu i-a păsat când brunetul Hitler, corpolentul Goering și șchiopul Goebbels au fost lăudați ca fiind cei mai străluciți reprezentanți ai celor înalți, slabi și blonzi din rasa ariană conducătoare. Nu este surprinzător faptul că multe milioane de oameni din afara Rusiei sunt ferm convinși că regimul sovietic este democratic, chiar mai democratic decât cel din America?

---

[26] Dosarele departamentelor de poliție din multe orașe europene oferă informații complete despre ultimii 100 de ani și chiar despre ultimii 150 de ani în legătură cu sejurul oricărui rezident sau vizitator și cu toate schimbările de adresă. O sursă neprețuită și bine exploatată de biografi.

[27] Americanilor li se pare curios faptul că în multe procese din Europa, juriul trebuie să răspundă la două întrebări. Prima: este inculpatul vinovat de a fi ucis victima? A doua: este inculpatul vinovat de a nu fi declarat schimbarea adresei?

Lipsa criticii face posibil să le spui oamenilor că vor fi liberi într-un sistem de înregimentare completă. Oamenii își imaginează că un regim în care toate lucrurile sunt deținute de stat și în care guvernul este singurul care angajează este un tărâm al libertății. Niciodată ei nu iau în considerare posibilitatea că atotputernicul guvern al utopiei lor ar putea ținti către scopuri pe care ei le dezaprobă în întregime. Întotdeauna ei presupun, tacit, că dictatorul va face exact ceea ce ei ar vrea ca el să facă.

VII. Există vreo soluţie disponibilă?

1. Eşecurile din trecut

Trebuie să ştim că, până acum, toate încercările de a opri avansarea birocratizării şi a socializării au fost inutile. În cei 27 de ani care au trecut de când preşedintele Wilson a dus America la război pentru a face lumea mai sigură pentru democraţie, democraţia a pierdut din ce în ce mai mult teren. Despotismul a triumfat în majoritatea ţărilor europene. Chiar şi America a adoptat politici pe care, cu ani în urmă, le disprețuia ca „prusace”. Omenirea se îndreaptă spre totalitarism. Generaţia nouă tânjeşte după control guvernamental total în toate sferele vieţii.

Avocaţi bine instruiţi au publicat tratate excelente ce descriu substituirea progresivă a regulii legii cu arbitraritatea administrativă[28]. Ei povestesc cum trecerea treptată la auto-guvernare a făcut ca toate drepturile cetăţenilor să dispară şi a apărut un hiper-despotism de stil oriental. Dar socialiştii nu dau doi bani pe libertate şi liberă iniţiativă.

Nici cărţile satirice nu au avut un succes mai mare decât tomurile voluminoase ale avocaţilor. Unii dintre scriitorii eminenţi ai secolului al XIX-lea — Balzac, Dickens, Gogol, Maupassant, Courteline — au tras săgeţi devastatoare asupra birocraţiei. Aldous Huxley a fost chiar suficient de curajos să transforme paradisul visat de socialism în ţinta ironiei sale sardonice. Publicul a fost încântat. Dar cititorii lui s-au grăbit, oricum, să candideze pentru posturile din guvern.

Unora dintre oameni le place să facă haz de unele trăsături extravagante ale birocraţiei. Este într-adevăr curios cum guvernul celei mai bogate şi mai puternice ţări conduce un birou — Biroul Economiilor Domestice al Departamentului Agriculturii al Statelor Unite — care are, printre sarcinile sale, şi pe aceea de a realiza pantaloni pentru „copilul mic care tocmai învaţă să se îmbrace”. Pentru mulţi dintre contemporanii noştri însă, acest lucru nu este deloc ridicol. Ei îşi doresc un mod de guvernământ în care producţia de salopete, lenjerie şi alte asemenea lucruri folositoare să fie sarcina autorităţilor.

Toţi criticii eminenţi şi satirele de spirit nu sunt de nici un folos, pentru că ele nu ating miezul problemei. Birocratizarea este doar o trăsătură caracteristică a socializării. Problema principală este: Capitalism sau Socialism? Care dintre ele?

---

[28] Este suficient să citǎm două dintre cele mai strălucite cărţi din acest domeniu: *The New Despotism*, de Lordul Hewart of Bury, Lord judecător în Anglia (New York, 1929), şi *Our Wonderland of Bureaucracy*, de James M. Beck, fost procuror general al S.U.A. (New York, 1932). Este demn de notat că această carte din urmă a fost publicată înainte de inaugurarea New Deal-ului.

Toți suporterii socialismului susțin că sistemul capitalist este un sistem nedrept de exploatare, care este extrem de dăunător bunăstării maselor și că are drept rezultat mizeria, degradarea și pauperizarea progresivă a marii majorități a populației. Pe de altă parte, ei descriu utopia lor socialistă ca un tărâm al făgăduinței, în care curge lapte și miere și unde toți vor fi fericiți și bogați. Au dreptate sau se înșală? Aceasta este întrebarea.

2. Economie versus planificare și totalitarism

Aceasta este în întregime o problemă economică. Ea nu poate fi tranșată fără o incursiune în știința economică. Sloganele false, doctrinele eronate ale celor ce pledează pentru control guvernamental, socialism, comunism, planificare și totalitarism nu pot fi demascate decât prin raționamente economice. Chiar dacă vă place sau nu, este adevărat faptul că problema principală a politicii din ziua de azi este de natură pur economică și nu poate fi înțeleasă fără o cunoaștere a teoriei economice. Numai un om familiarizat cu principalele probleme economice poate să-și formeze o opinie proprie despre problemele implicate. Toți ceilalți doar repetă ceea ce au reușit să audă. Ei sunt o pradă ușoară pentru pungașii demagogi și pentru escrocii idioți. Credulitatea lor este un pericol pentru păstrarea democrației și pentru civilizația apuseană.

Prima datorie a cetățeanului într-o societate democratică este să se autoeduce și să strângă cunoștințele necesare înțelegerii fenomenelor civice. Sufragiul nu este un privilegiu, ci o datorie și o responsabilitate morală. Un alegător este un virtual funcționar; funcția sa este suverană și implică cele mai mari responsabilități. Un cetățean absorbit în întregime de munca sa științifică în alte domenii sau de chemarea sa de artist poate invoca circumstanțe atenuante atunci când nu reușește să-și îndeplinească datoria de autoinstruire. Poate că astfel de oameni au dreptate să pretindă că au de îndeplinit sarcini mai importante. Dar toți ceilalți oameni „inteligenți” nu sunt numai frivoli, dar și răuvoitori prin neglijerea educației și a instruirii lor pentru a-și îndeplini bine datoria lor ca alegători suverani.

Principalul truc al propagandei făcută de suporterii așa-numitei politici „progresiste” de control guvernamental este să blameze capitalismul pentru tot ceea ce este nesatisfăcător în condițiile prezente și să laude binecuvântarea pe care socialismul o poate aduce omenirii. Ei nu au încercat niciodată să-și dovedească falsele dogme și cu atât mai puțin să combată obiecțiile ridicate de economiști. Tot ceea ce au făcut a fost să-și denigreze adversarii și să răspândească suspiciuni asupra motivelor acestora. Și, din nefericire, majoritatea cetățenilor nu văd dincolo de aceste stratageme.

Să luăm de exemplu șomajul în masă care se prelungește an după an. Politica „progresistă” a interpretat acest lucru ca pe un rău inseparabil de capitalism. Publicul naiv este gata să înghită această explicație. Oamenii nu realizează că, pe o piață liberă a forței de muncă, necondusă nici de presiunea sindicatelor și nici de salariile minime impuse de guvern, șomajul afectează numai grupuri mici pentru perioade scurte de timp. În capitalismul liber, șomajul este un fenomen temporar, relativ neimportant; aici predomină o tendință permanentă pentru ca șomajul să dispară. Schimbările economice pot aduce un nou val de șomaj. Dar, la nivelurile salariilor stabilite pe piața liberă a forței de muncă, toți cei care doresc un salariu până la urmă găsesc un loc de muncă. Șomajul, ca fenomen de masă, este efectul așa-numitelor politici „pro-muncă” ale guvernelor și ale presiunii și constrângerii sindicatelor.

Această explicație este fără îndoială ciudată pentru cei pe care „progresiștii” îi numesc „reacționari”. Însuși Karl Marx era pe deplin convins că sindicatele nu pot reuși să crească salariile pentru toți muncitorii. Adepții marxismului, mulți ani, s-au opus ferm încercărilor de a se stabili niveluri minime ale salariilor. Ei le-au considerat contrare intereselor marii majorități a salariaților.

Este o iluzie să credem că prin cheltuieli guvernul poate crea locuri de muncă pentru șomeri, de fapt pentru cei care nu pot găsi un loc de muncă cu ajutorul sindicatelor sau al politicilor guvernamentale. Dacă cheltuielile guvernului sunt finanțate prin metode neinflaționiste, de fapt prin impozite sau prin împrumuturi de la populație, pe de o parte desființează tot atâtea locuri de muncă pe cât a înființat pe de cealaltă parte. Dacă sunt finanțate prin inflație, de fapt prin creșterea monedei din circulație sau prin împrumuturi de la băncile comerciale, șomajul se reduce numai dacă salariile rămân în urma creșterii prețurilor, de fapt dacă, și atâta timp cât, va scădea nivelul *real* al ratelor salariale. Nu există decât un singur mod de a crește ratele salariale reale pentru toți cei care doresc să aibă un salariu: acumularea progresivă de capital nou și îmbunătățirea metodelor tehnice de producție pe care noul capital le aduce. Adevăratele scopuri ale muncii coincid cu cele ale afacerilor.

Încercarea de a rezolva problemele economice nu constă în asimilarea negândită a unor cifre și fapte mai mult sau mai puțin conexe. Constă, mai degrabă, în analiza și examinarea atentă a condițiilor printr-o reflecție înțeleaptă. Ceea ce este necesar, mai presus de orice, este *bunul-simț* și claritatea logicii. Să se meargă direct la rădăcina lucrurilor este regula principală. Să nu ne lăsăm târâți de soluții și explicații superficiale. Să ne folosim puterea de gândire și capacitățile critice.

Ar fi o greșeală stupidă să credem că această recomandare a studiilor economice dorește o substituire a propagandei diferitelor guverne și

partide politice cu un nou tip de propagandă. Propaganda este unul dintre cele mai mari rele ale birocrației și ale socialismului. Propaganda este întotdeauna propaganda minciunilor, a înșelătoriilor și a superstițiilor. *Adevărul nu are nevoie de nici o propagandă*, o deține pe a sa proprie. Caracteristica adevărului este că reprezintă corect realitatea, adică o stare de fapt care este și care funcționează chiar dacă cineva o recunoaște sau nu. Recunoașterea și pronunțarea adevărului este o condamnare a tot ceea ce nu este adevărat. Îndeplinește acest lucru prin simplul fapt că este adevărat.

De aceea, să-i lăsăm pe falșii profeți să continue. Să nu încercăm să le imităm politicile. Să nu încercăm, așa cum fac ei, să îi reducem la tăcere sau să îi scoatem în afara legii pe cei care își susțin părerile lor. Mincinoșii se tem de adevăr și de aceea încearcă să împiedice pronunțarea lui. Dar avocații adevărului își pun speranțele în faptul că ei au dreptate. Adevărul nu se teme de minciuni. Adevărul poate face față competiției. Propagandiștii pot continua să răspândească fabulele lor și să îndoctrineze tineretul. Vor eșua lamentabil.

Lenin și Hitler știau foarte bine de ce suprimă libertatea de gândire, a discursurilor și a presei și de ce au închis frontierele țărilor lor împotriva oricărui import de idei din străinătate. Sistemele lor nu puteau supraviețui fără lagăre de concentare, cenzori și călăi. Principalele lor instrumente au fost G.P.U. și Gestapo-ul.

Campionii britanici ai socializării și birocratizării sunt la fel de conștienți ca și bolșevicii și naziștii de faptul că practicând libertatea cuvântului și a vorbirii nu își vor atinge niciodată scopurile. Profesorul Harold Laski este destul de sincer să declare că o restricționare a puterii Parlamentului este necesară pentru a salfgarda tranziția către socialism[29]. Sir Stafford Cripps, candidatul favorit al liberalilor la funcția de prim-ministru, a realizat un „Act de planificare și împuternicire” care, o dată aprobat de Parlament, nu poate fi rediscutat, cu atât mai puțin abrogat. În virtutea acestui act, care ar trebui să fie foarte general și să lase toate „detaliile” la latitudinea Cabinetului, Guvernului i s-ar da puteri irevocabile. Ordinele și decretele sale nu vor mai fi niciodată discutate de Parlament; și nici nu se va mai putea face recurs la Curtea de Justiție. Toate birourile ar trebui să fie conduse de „membri loiali de partid”, de „oameni care cunosc vederile socialiste”[30]. „Consiliul britanic al clerului și al miniștrilor pentru proprietatea comună” declară într-un pamflet, la care Episcopul de

---

[29] Laski, *Democracy in Crisis* (Londra, 1933), pag. 87. Pentru o respingere meritorie a ideilor antidemocratice ale lui Laski, vezi Rappard, *The Crisis of Democracy* (Chicago, 1938), pag. 213-216.

[30] Vezi excelentul articol al lui James Truslow Adams, „Planners See Where Planning Leads”, din *Barron`s National Business and Financial Weekly*, din 31 ianuarie, 1944, pag. 3.

Bradford a scris introducerea, că stabilirea reală și permanentă a socialismului cere „ca toate opozițiile fundamentale să fie lichidate, adică reduse politic prin ridicarea dreptului de vot și, dacă este necesar, prin închisoare”[31]. Profesorul Joan Robinson de la Universitatea Cambridge, a doua după însuși Lordul Keynes la conducerea școlii keynesiene, nu este mai puțin intolerantă în dorința ei de a realiza socialismul. În viziunea ei, „noțiunea de libertate este foarte alunecoasă”. „Numai atunci când nu există nici un inamic serios, în interior sau în exterior, libertatea deplină a cuvântului poate fi permisă în deplină siguranță.” Doamna Robinson nu se teme doar de bisericile independente, de universități, de societățile academice și de edituri, dar și de societățile de teatru independente și de filarmonici. Tuturor aceste instituții, consideră dânsa, ar trebui să li se permită să existe numai „dacă regimul este suficient de sigur pentru a risca să fie supus criticii”[32]. Și un alt distins avocat al colectivismului britanic, J.G.Crowther, nu se sfiește să laude binefacerile inchiziției[33]. Ce păcat că dinastia Stuart nu mai trăiește să vadă triumfând principiile lor!

Așadar, mulți ditre apărătorii eminenți ai socialismului admit implicit că principiile și planurile lor nu pot face față criticilor științei economice și că sunt condamnate sub un regim al libertății.

Dar cum, din fericire, mai sunt câteva țări libere, mai există speranța reînvierii adevărului.

3. Cetățeanul obișnuit versus propagandiștii profesioniști ai birocrației

Scopul popularizării științei economice nu este să transforme toți cetățenii în economiști. Ideea este să îi pregătească pe cetățeni pentru rolul lor civic în societate.

Conflictul între capitalism și totalitarism, de rezultatul căruia depinde soarta civilizației, nu va fi rezolvat de războaie civile și de revoluții. Este un război al ideilor. Opinia publică va determina cine câștigă și cine pierde.

Oricând și oriunde se vor întâlni oamenii să discute orice problemă legată de orașul, statul sau națiunea lor, opinia publică se va forma și se va schimba, oricât de neînsemnat ar fi subiectul discuției. Opinia publică este influențată de orice se discută sau se realizează în tranzacțiile dintre cumpărători și vânzători, dintre angajați și șefii lor, dintre creditori și debitori. Opinia publică este modelată de dezbaterile numeroaselor organisme reprezentative, comitete și comisii, asociații și cluburi, de

---

[31] Ibidem.

[32] Joan Robinson, *Private Enterprise or Public Control* (broșuri pentru discuțiile grupurilor, publicate pentru Asociația pentru Educarea Cetățenilor, de către English Universities Press Ltd.), pag.13-14. Este ciudat că, în prefața acestei broșuri, Asociația declară că „noi susținem democrația” și subliniază că obiectivul lor este să antreneze cetățenii „în respectul pentru drepturile egale și libertatea celorlalți”.

[33] J. G. Crowther, *Social Relations of Science* (Macmillan, 1941), pag. 331, 333.

editoriale și scrisori adresate editorilor, de pledoariile avocaților și de opiniile judecătorilor.

În toate aceste discuții, profesioniștii au un avantaj în fața oamenilor de rând. Șansele sunt în favoarea acelora care își concentrează toate eforturile lor exclusiv către un singur lucru. Cu toate că nu în mod necesar experți, și adeseori cu siguranță nu mai inteligenți decât amatorii, ei se bucură de avantajul de a fi specialiști. Tehnicile lor, ca și pregătirea lor, sunt superioare. Ei vin la întâlniri cu mintea și cu trupul odihnit, nu ca amatorii obosiți după o lungă zi de muncă.

Acum, aproape toți acești profesioniști sunt susținătorii înfocați ai birocrației și ai socialismului. În primul rând, e vorba despre mulțimea de angajați ai diferitelor birouri de propagandă ale guvernului și ale partidelor. Mai mult, sunt profesori în diferite instituții educaționale, care, destul de curios, consideră că radicalismul birocratic, socialist sau marxist este un semn al perfecțiunii științifice. Există editori și colaboratori la revistele și magazinele „progresiste”, lideri de sindicate și organizatori și ambițioși oameni fără ocupație, nerăbdători să ajungă pe prima pagină a ziarelor prin exprimarea vederilor lor radicale. Oamenii de afaceri obișnuiți, avocații sau salariații nu prezintă interes pentru ei.

Amatorul poate avea succes în dovedirea argumentelor sale. Dar nu este de nici un folos. Pentru că adversarul său, acoperit cu demnitatea poziției sau a profesiei sale, replică: „Falsitatea argumentelor domnilor a fost de mult demascată de faimoșii profesori germani Mayer, Műler și Schmid. Numai un idiot se poate agăța de aceste vechi idei depășite”. Amatorul este discreditat în ochii audienței, pe deplin încrezătoare în profesionalismul infailibil. El nu știe ce să mai răspundă. Nu a auzit niciodată numele acestor eminenți profesori germani. De aceea, ei nu știu că aceste cărți ale lor sunt simple minciuni, pline de prostii și care nu discută problemele pe care el le aduce în discuție. Poate că va afla mai târziu. Dar nu poate schimba faptul că a fost, pentru moment, învins.

Sau amatorul poate demonstra inteligent impractibilitatea unor programe propuse. Atunci, profesionistul răspunde: „Acest domn este atât de ignorant, că nu știe că acest plan propus a avut succes în Suedia socialistă și în Viena *Roșie*”. Din nou omul nostru este redus la tăcere. De unde să știe el că aproape toate cărțile în engleză despre Suedia și Viena sunt produse propagandistice care distorsionează în mod grav faptele? El nu a avut șansa să fie corect informat din surse originale.

Apogeul discursurilor profesioniștilor întotdeauna este, bineînțeles, referirea la Rusia, paradisul muncitorilor și al țăranilor. Pentru aproape 30 de ani, numai fanaticilor comuniști și simpatizanților partidului comunist li s-a permis să intre în Rusia. Rapoartele lor sunt glorificări de necriticat la adresa Uniunii Sovietice, unele sunt total false, restul — copilărești în

credulitatea lor naivă. Este unul dintre cele mai reconfortante lucruri faptul că unii dintre acești simpatizanți și-au abandonat în Rusia înclinațiile lor pro-sovietice și, o dată întorși în țară, au publicat adevărul. Dar profesioniștii au scăpat ușor de aceste cărți, numindu-i pe autorii lor „fasciști”.

Ceea ce este necesar este să se găsească lideri potriviți pentru asemenea întâlniri cu predicatorii profesioniști ai birocrației și socialismului. Nu se poate stopa tendința către birocratizare numai prin simpla exprimare a indignării și printr-o nostalgică glorificare a frumoaselor timpuri trecute. Aceste zile trecute nu au fost atât de bune pe cât par unor contemporani ai noștri. Ceea ce a fost minunat la ele a constat în dependența lor de tendința de îmbunătățire a sistemului economiei de piață libere. Nu s-a crezut în bunătatea dumnezeiască a guvernului. Aceasta a fost gloria lor.

Cel mai dăunător rezultat al respingerii de către majoritatea cetățenilor a unei probleme economice constă în faptul că sunt pregătiți să susțină un program de compromis. Ei văd conflictul dintre capitalism și socialism ca o ceartă între două grupări — munca și capitalul — fiecare dintre ele reclamând pentru sine întreaga problemă adusă în discuție.

Cum ei înșiși nu sunt pregătiți să evalueze corectitudinea argumentelor avansate de fiecare parte, consideră că ar fi o soluție corectă să încheie disputa pe cale amiabilă: fiecare dintre părți să aibă partea sa de dreptate. De aceea programul guvernului de intervenție în afaceri a obținut prestigiu. Ar trebui să nu fie nici capitalism în totalitate, nici socialism în totalitate, ci undeva între ele, o cale de mijloc. Acest al treilea sistem, spun susținătorii lui, ar trebui să fie capitalism reglementat și condus de intervenția guvernului în afaceri. Dar această intervenție nu trebuie să crească până la control guvernamental total asupra tuturor activităților economice; trebuie să se limiteze la eliminarea unor creșteri nedorite ale capitalismului, fără să se suprime totuși activitățile întreprinzătorilor. Deci, va rezulta o ordine socială care este la fel de departe de capitalism, ca și de socialismul pur, și, în timp ce va reține avantajele celor două sisteme, va evita dezavantajele lor. Aproape toți cei care nu susțin necondiționat socialismul sunt de acord cu acest sistem de intervenție, și toate guvernele care nu sunt în totalitate și sincer pro-socialiste au elaborat o politică de intervenție economică. În prezent, sunt foarte puțini aceia care se opun oricărui fel de intervenție guvernamentală, în stabilirea prețurilor, nivelului salariilor, ratei dobânzii și a profitului și nu se tem să susțină că ei consideră capitalismul și libera inițiativă singurul sistem realizabil, benefic pentru întreaga societate și pentru toți membrii săi.

Susținerea acestei soluții de mijloc este total falsă. Conflictul dintre socialism și capitalism nu este o luptă între două grupări pentru obținerea unei părți mai mari de dividende sociale. A vedea problema în acest fel este

același lucru cu o acceptare totală a principiilor marxiste și ale celorlalți socialiști. Adversarii socialismului neagă faptul că o anume clasă sau grupare ar duce-o mai bine în socialism decât în capitalism. Ei contestă teoria că muncitorii ar fi mai avantajați într-o comunitate socialistă și de aceea sunt jigniți de însăși existența sistemului capitalist. *Ei nu recomandă capitalismul de dragul intereselor egoiste ale întreprinzătorilor și capitaliștilor, ci pentru binele tuturor membrilor societății.* Marele conflict istoric privind problema organizării economice a societății nu poate fi tratat ca o neînțelegere între doi oameni de afaceri privind o anumită sumă de bani; nu poate fi rezolvat printr-o cale de mijloc.

Intervenționismul economic este o politică de auto-distrugere. Măsurile individuale pe care le aplică nu au efectul scontat. Se ajunge la o stare de fapte care — chiar din punctul de vedere al celor care susțin acest lucru — este mult mai rea decât starea inițială pe care au vrut să o schimbe. Șomajul unei mari părți a celor care sunt dispuși să muncească, prelungit an după an, monopolul, crizele economice, restricțiile generale ale productivității economice, naționalismul economic și războiul sunt consecințele de neevitat ale intervenției guvernului în afaceri, așa cum este ea recomandată de suporterii celei de-a treia soluții. Toate aceste rele pentru care socialiștii îi învinuiesc pe capitaliști sunt exact consecința acestei nefericite politici „progresiste”. Evenimentele catastrofice, care reprezintă un avantaj pentru socialiștii radicali, sunt rezultatul ideilor celor care spun: „Nu am nimic împotriva capitalismului, dar...”. Acești oameni nu sunt altceva decât precursori ai socialismului și ai birocratizării depline. Ignoranța lor duce la dezastru.

Diviziunea muncii și specializarea sunt caracteristici esențiale ale civilizației. În absența lor, atât prosperitatea materială, cât și progresul intelectual ar fi imposibile. Existența unui grup integrat de oameni de știință, intelectuali și cercetători este rezultatul diviziunii muncii, la fel ca și existența oricărei alte clase de specialiști. Un om specializat în economie este un expert ca orice alt expert. În viitor, progresul științei economiei va fi realizarea oamenilor ce-și vor dedica toate eforturile acestei misiuni.

Dar ar fi greșeală fatală pentru cetățeni să lase problema cercetărilor economice în sarcina specialiștilor, ca domeniul lor exclusiv. Cum principala problemă a politicilor prezente este în esență de natură economică, o asemenea resemnare ar duce la completa abdicare a cetățenilor în favoarea profesioniștilor. Dacă cei care votează sau membrii parlamentului se confruntă cu problemele apărute datorită unui proiect de lege cu privire la prevenirea unei boli a animalelor sau cu privire la construirea unui birou, ei pot lăsa discutarea detaliilor în seama specialiștilor. Asemenea probleme ale veterinarilor și inginerilor nu se amestecă cu elementele fundamentale ale vieții politice și sociale. Ele sunt

importante, dar nu primare și vitale. Dar, dacă nu în unanimitate, cel puțin majoritatea celor aleși declară: „Aceste probleme monetare pot fi înțelese doar de specialiști; noi nu avem înclinația de a le studia; în această problemă trebuie să-i credem pe experți”, ei renunță de fapt la suveranitatea lor în favoarea specialiștilor. Nu contează dacă, formal, au delegat sau nu puterile lor legislative. În orice caz, specialiștii îi surclasează. Birocrații merg mai departe.

Cetățeanul de rând greșește când se plânge că birocrații și-au arogat drepturi; el însuși și reprezentanții lui au renunțat la suveranitatea lor. Propria ignoranță în ceea ce privește problemele economice fundamentale i-a făcut pe profesioniști experții absoluți. Orice detalii tehnice sau juridice ale legislației pot și ar trebui lăsate în seama experților. Dar democrația devine impracticabilă dacă cetățenii eminenți, lideri intelectuali ai societății, nu sunt în măsură să își formeze propriile opinii despre principiile de bază sociale, economice și politice ale intervențiilor statului. Dacă cetățenii sunt sub influența hegemoniei intelectuale a profesioniștilor birocrați, societatea se va împărți în două caste: profesioniștii conducători, Brahmanii, și cetățenii creduli. Despotismul apare, indiferent de constituție și de legi.

Democrația înseamnă auto-determinare. Cum pot cetățenii să conducă propriile lor afaceri dacă sunt prea indiferenți să câștige prin propria gândire o judecată independentă asupra problemelor fundamentale politice și economice? Democrația nu este un bun de care populația se poate bucura fără nici o problemă. Dimpotrivă, este o comoară care trebuie zilnic să fie apărată și recucerită cu mari eforturi.

Concluzii

Analiza caracteristicilor tehnice ale managementului birocratic și ale oponentului său, managementul profitului, aduce o soluţie corectă și imparţială pentru evaluarea celor două sisteme de a realiza lucrurile în condiţiile diviziunii muncii.

Administraţia publică, conducerea de către aparatul statului prin coerciţie și constrângeri, trebuie, în mod necesar, să fie formală și birocratică. Nici o reformă nu poate îndepărta trăsăturile birocratice ale birourilor guvernamentale. Este inutil să îi învinuim pe ei de încetineală și ineficienţă. Este în van să ne plângem că asiduitatea, grija și eforturile muncii depuse de funcţionarii publici sunt sub media realizată de cei care lucrează în domeniul privat. (Există mulţi lucrători civili al căror entuzism se transformă în sacrificiu de sine.) În absenţa unei unităţi de măsură indiscutabile care să calculeze succesul sau eșecul, este aproape imposibil, pentru majoritatea covârșitoare a oamenilor, să afle încurajările și eforturile mari pe care le oferă foarte ușor calculele monetare ale afacerilor care urmăresc obţinerea profitului. Nu are rost să criticăm regulile și regulamentele rigide ale birocraţiei. Aceste reguli sunt indispensabile pentru ca administraţia publică să nu scape din mâinile șefilor și să nu degenereze în supremaţia funcţionarilor subordonaţi. Mai mult, aceste reguli reprezintă singura modalitate de a face ca legea să fie suverană în conducerea afacerilor publice și să îi protejeze pe cetăţeni împotriva arbitrarităţii despotismului.

Este simplu pentru un observator să învinuiască aparatele birocratice de extravaganţă. Dar executivul, căruia îi rămâne responsabilitatea serviciilor perfecte, vede problema din alt punct de vedere. Nu își asumă riscuri prea mari. Preferă să fie de partea sigură a lucrurilor și să se asigure de două ori.

Aceste deficienţe sunt proprii desfășurării serviciilor care nu pot fi verificate prin calcularea monetară a profitului și pierderii. Într-adevăr, nu am fi recunoscut niciodată că sunt cu adevărat deficienţe dacă nu am fi avut posibilitatea de a compara sistemul birocratic cu cel care are ca obiectiv obţinerea profitului. Acest atât de blamat sistem al încercării „infame” de a obţine profit îi face pe oameni să fie mai eficienţi și conștiincioși, mai dornici de mari realizări. Nu ne putem împotrivi. Trebuie să ne împăcăm cu faptul că nimeni nu poate să aplice în politica unui departament sau a unui birou de colectare a impozitelor metodele atât de încercate ale afacerilor care au ca scop profitul.

Întreaga problemă ia o întorsătură diferită în viziunea celor care încearcă cu ardoare să transforme întregul aparat de producție și distribuție într-un birou mamut. Idealul lui Lenin de a lua organizarea serviciilor poștale guvernamentale ca model pentru organizarea economiei și de a transforma fiecare om într-o rotiță din marea mașinărie birocratică [34]face să fie necesară demascarea inferiorității metodelor birocratice comparativ cu cele din afacerile private. Scopul acestei cercetări minuțioase nu este să critice munca colectorilor de impozite, a funcționarilor vamali și a patrulelor sau să diminueze realizările lor. Dar este necesar pentru a arăta în ce aspecte esențiale diferă o oțelărie de o ambasadă și o fabrică de încălțăminte de un birou al stării civile și de ce ar fi dăunător să reorganizăm o brutărie după modelul unui oficiu poștal.

Ceea ce numim, într-o terminologie subiectivă, substituirea principiului profitului cu principiul serviciului public este o abandonare a singurei metode ce face posibile raționalitatea și calcularea necesităților de producție. Profitul obținut de întreprinzător este expresia faptului că el a servit bine consumatorul, de fapt, pe toată lumea. Dar, în ceea ce privește eficiența birourilor, nu este disponibilă nici o metodă de calcul pentru stabilirea succesului sau a eșecului.

În orice sistem socialist, consiliul central al managementului de producție are puterea de a ordona, iar ceilalți sunt obligați să îndeplinească ordinele primite. Toți oamenii, exceptându-l pe țarul producției, trebuie să se supună necondiționat instrucțiunilor, codurilor, regulilor și regulamentelor stabilite de un organism superior. Bineînțeles că fiecare cetățean are dreptul să sugereze unele schimbări în acest imens sistem de reguli. Dar drumul parcurs de la propunere până la acceptare de către autoritatea supremă competentă ar fi, în cel mai bun caz, la fel de lung și de obositor ca și drumul parcurs astăzi de o scrisoare către un editor sau un articol într-un periodic, sugerând un amendament la o lege, până în momentul în care apare ca schimbare în lege.

În decursul istoriei au fost multe mișcări care cereau cu entuziasm și fanatism o refomă a instituțiilor sociale. Oamenii au luptat pentru convingerile lor religioase, pentru păstrarea civilizațiilor lor, pentru libertate, pentru auto-determinare, pentru abolirea iobăgiei și a sclaviei, pentru dreptate și justiție în procedurile de judecată. Astăzi, milioane de oameni sunt fascinate de planul de a transforma întreaga lume într-un birou, de a transforma fiecare persoană într-un birocrat și de a șterge orice urmă de liberă inițiativă. Paradisul viitorului este văzut ca un aparat birocratic atotcuprinzător. Cea mai puternică mișcare de reformare pe care a cunoscut-o istoria, prima tendință ideologică ce nu s-a limitat doar la o parte a omenirii, ci a fost sprijinită de oameni de toate rasele,

---

[34] Lenin, *State and Revolution* (1917, ed. în New York în 1935), pag. 44.

naționalitățile, religiile și culturile, țintește către o birocratizare totală. Oficiul poștal este modelul construirii Noului Ierusalim. Funcționarul poștal este prototipul pentru omul viitor. Râuri de sânge au curs pentru ca acest ideal să se înfăptuiască.

În această carte am discutat nu despre oameni, ci despre sistemele de organizare socială. Nu am vrut să spunem că funcționarul poștal este inferior celorlalți. Ceea ce trebuie să se înțeleagă este faptul că haina strâmtă a organizării birocratice paralizează inițiativa individuală, în timp ce în cadrul pieței capitaliste un inovator are o șansă de reușită. Primul pregătește terenul stagnării și al păstrării metodelor defectuoase, iar cel din urmă favorizează progresul și îmbunătățirile. Capitalismul este progresiv, socialismul, nu. Nimeni nu poate nega acest lucru prin arătarea faptului că bolșevicii au copiat numeroase invenții ale americanilor. La fel au făcut și cei din orient. Dar este un nonsens să deducem de aici că toate națiunile civilizate trebuie să copieze metodele rusești de organizare socială.

Campionii socialismului se auto-denumesc progresiști, dar ei recomandă un sistem care este caracterizat de observarea rigidă a rutinei și de o rezistență la orice îmbunătățire. Se auto-denumesc liberali, dar ei sunt porniți să abolească libertatea. Se auto-denumesc democrați, dar vor dictatură. Se auto-denumesc revoluționari, dar vor să facă statul omnipotent. Ei promit binecuvântarea Grădinii Edenului, dar plănuiesc să transforme lumea într-un gigantic oficiu poștal. Toți până la unul, funcționari subordonați într-un birou, ce utopie frumoasă! Ce cauză nobilă pentru care să lupți!

Împotriva acestei frenetice agitații nu există decât o singură armă disponibilă: rațiunea. Doar bunul simț este necesar pentru a preveni ca omul să cadă pradă fanteziilor iluzorii și vorbelor goale.

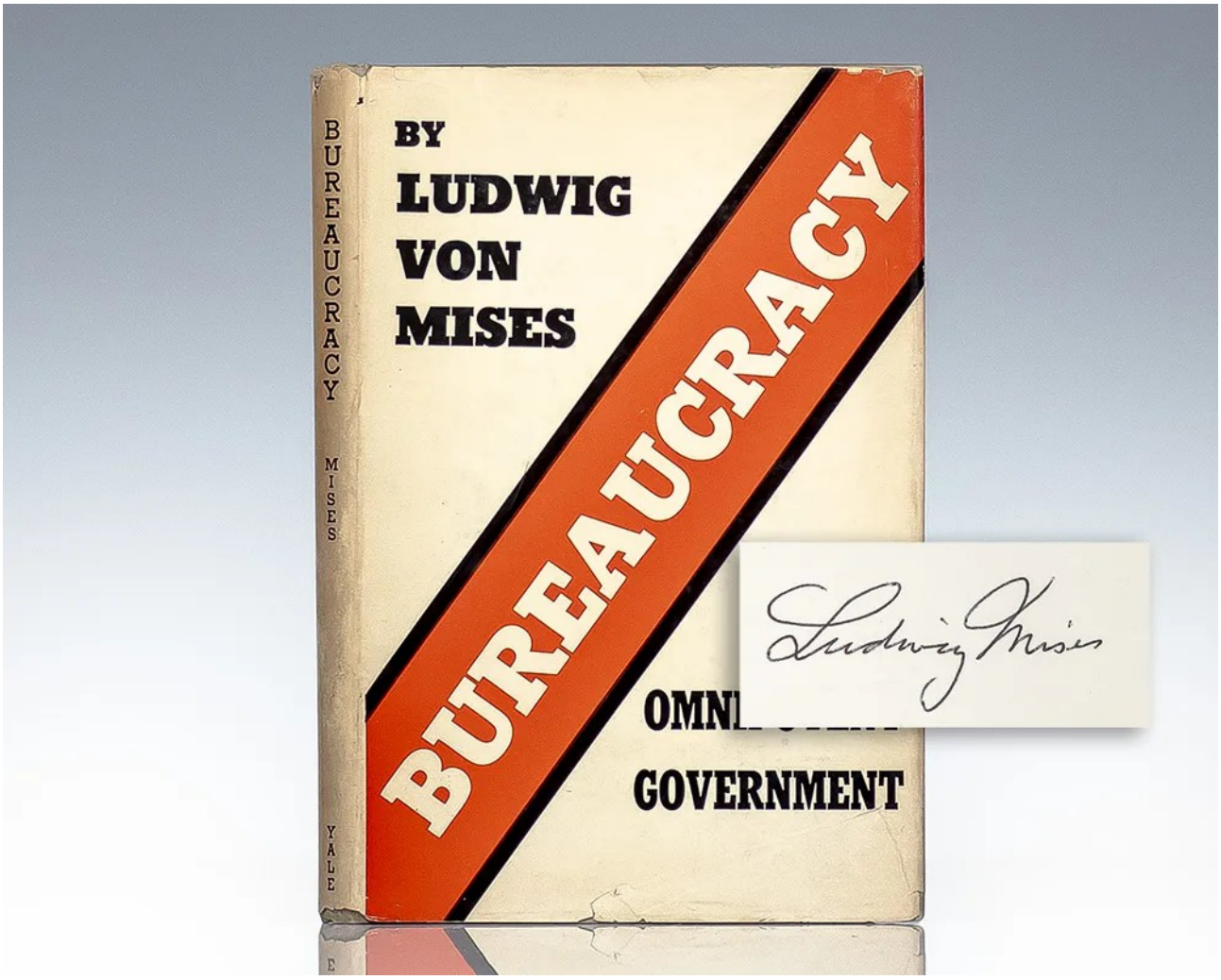

Prima ediție (1944)